

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

D i p l o m o v á   p r á c e

Lukáš Gavenda

Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku

The Lords of Lobkowicz and Hassenstein in the Late Middle Ages

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Oponentka: PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.

Praha 2008

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 18. srpna 2008

Děkuji prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za pomoc a podporu, jíž se mi od ní při zpracovávání tématu dostalo.

ÚVOD, PRAMENY A LITERATURA.....	5
1. REKAPITULACE DĚJIN HASIŠTEJNSKÉ VĚTVY RODU LOBKOVICŮ V 15. A NA POČÁTKU 16. STOLETÍ.....	10
1.1. Počátky rodu	10
1.2. Mikuláš I. „Chudý“ z Lobkovic	10
1.3. Mikuláš II. z Lobkovic, zakladatel hasištejnské rodové větve.....	16
1.4. Generace synů Mikuláše II. z Lobkovic	21
1.5. Pátá generace rodu, děti Jana Hasištejnského a Mikuláše III.....	32
2. STĚŽEJNÍ KULTURNÍ A STAVEBNÍ AKTIVITY PÁNŮ HASIŠTEJNSKÝCH Z LOBKOVIC	34
2.1. Literární dílo Bohuslava a Jana Hasištejnských z Lobkovic.....	34
2.2. Úpravy hradu Hasištejna.....	38
2.3. Stavební aktivity v Kadani.....	41
2.4. Zvláště významný stavebnický podnik – Františkánský klášter v Kadani	45
3. KADAŇSKÉ POHŘEBIŠTĚ PÁNŮ HASIŠTEJNSKÝCH Z LOBKOVIC	55
3.1. Struktura a význam chrámového prostoru.....	55
3.2. Klášterní kostel kadaňských františkánů	57
3.3. Lobkovické sepulkrální památky	65
3.4. Rekonstrukce uspořádání pohřebiště	67
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	78
Prameny nevydané	78
Edice pramenů	79
Literatura	80
SEZNAM A VYSVĚTLENÍ POUŽITÝCH ZKRATEK.....	85
SUMMARY	86

Úvod, prameny a literatura

Severozápadní Čechy jsou často a priori vnímány jako kraj bez velkých tradic, bez mnohých kulturních stop či jako krajina pouze průmyslová, s poničeným životním prostředím, a tedy prostor někdy až okrajového zájmu. Ve skutečnosti se ale jedná o plnohodnotnou oblast, srovnatelnou v historickém i kulturním vývoji s vyspělými regiony českých zemí a Střední Evropy. Příčiny jejího ve společnosti poněkud upozaděného obrazu jsou zhusta hledány v složitých událostech 20. století, kdy došlo k přetržení přirozené kontinuity soužití Čechů s Němci. Nové obyvatelstvo, přišlé v době po 2. světové válce, muselo složitěji a často zcela znovu hledat svou pozici v kraji. Postupně se tato bilance zlepšuje. Snaží se tomu pronikáním ke kořenům původní bohatosti přispět i historická věda a její obory. Netýká se to jen výzkumu minulého politického a hospodářského života, ale také oblasti kulturní, vývoje architektury, výtvarného umění či slovesnosti. Tyto složky se vždy prolínaly a vzájemně ovlivňovaly. Celkově i detailně nahlíženo se tak vytvářely zajímavé obrazy charakterizující svět laiků i duchovních, lidí prostých i bohatých, obchodníků i urozených.

Ke studiu dějin a reálií hasištejnské větve rodu Lobkoviců mne přivedl můj trvalý zájem o historii, architekturu a výtvarné umění. Získal jsem ho v zázemí své rodiny, ve které jsem vyrůstal. Okolnost, že mohu pracovat v inspirativním prostředí budovy Františkánského kláštera v Kadani, kde sídlí expozice nového Městského muzea, mi byla a je klíčovým a logicky silným motivem pro setrvávání u tohoto studijního zaměření. Genius navenek relativně skromně vyhlížející klášterní stavby, jejíž hmotné i nehmotné bohatství se teprve postupně odhaluje, přináší důležité podněty v největší míře. I v někdejším královském městě Kadani, kde žiji, se lze s hasištejnsko-lobkovickou minulostí dodnes na mnoha místech setkat. Není ostatně divu, uvážíme-li fakt, že od poloviny 15. do počátku 16. století se osudy města významně spojily právě s tímto rodem. Poučení literaturou i prameny nalézáme stopy na kadaňském hradě a ve volnější vazbě i u dalších městských pamětihodností. V regionu pak nelze opomenout hrad Hasištejn, který dal rodové větvi jméno. Častá možnost setkávat se s konkrétními, někdy velice detailními stopami minulosti znamená příležitost se hlouběji zamýšlet nad aspekty uvedené problematiky v éře pozdního středověku s výhledem do doby nastupujícího novověku.

Pokládal jsem si otázky, jakým směrem se ubíraly dějiny a zájem rodu o vybudování pozic v severozápadních Čechách. Co tento zájem charakterizovalo? Byly to nějaké hmotné památky, s nimiž se lze setkávat i nyní? Mohlo při klášteře kadaňských františkánů existovat lobkovické rodové sídlo? Jaký charakter mělo tamní pohřebiště, z něhož se nám

dochovala náhrobní plastika? Lze dojít až k pokusu o rekonstrukci podoby tohoto pohřebiště? Někdy přímou a jindy klikatou cestu k odpovědím jsem vtělil to této diplomové práce.

Zvolil jsem pro ni časové vymezení průběhem 15. a počátkem 16. století, které se kryje s mým zaměřením na studium dějin středověku a zároveň odpovídá době vzestupu a rozkvětu rodu Hasištejnských z Lobkovic v oblasti severozápadních Čech.

Text jsem rozdělil do tří hlavních kapitol, které jsou členěny na dílčí podkapitoly. První kapitola je věnovaná historii rodu. Pro postižení problematiky rodových dějin vycházím ze svědectví písemných pramenů diplomatické povahy a ze závěrů odborné literatury. Užívaje výsledků práce předchozích badatelů se snažím o základní postihnutí doby, shrnutí nejdůležitějších momentů a skromné doplnění vlastními badatelskými názory. Postupuji chronologicky od počátků rodu až po 16. století. Další dvě kapitoly se zabývají popisem, rozbořem a interpretací písemných pramenů povahy literární a hmotné, ať již se jedná o stavby, náhrobky, malby či jiné doklady.

Úvodní části 2. kapitoly shrnují literární dílo Bohuslava a Jana Hasištejnských z Lobkovic. Následující podkapitoly popisují stavební aktivity významných členů rodu. Kromě kompilačního popisu těchto projevů se na základě vlastního výzkumu snažím i o přispění k odpovědi na otázku, zda při klášteře kadaňských františkánů mohlo existovat lobkovické rodové sídlo.

V závěrečné 3. kapitole se specializuji na charakteristiku lobkovického pohřebiště v Kadani. Obecné zákonitosti významu a funkce chrámových prostor jsem aplikoval na interiér tamního františkánského kostela. Jejich srovnáním jsem došel k novým zjištěním ve věci uspořádání pohřebiště, která považuji za svůj největší výzkumný přínos. Klíčové informace z předchozích dvou kapitol doplněné o předběžné výsledky probíhajícího restaurátorského a předchozího archeologického výzkumu mi pomohly dospět k novým hypotézám. Zpracovávanou problematiku pohřebiště ilustruje také textová a obrazová příloha, která zahrnuje důležité listiny, nákresy a schémata.

Při seznamování se s jednotlivými dílčími historickými doklady ve formě pramenů písemných i hmotných jsem se setkal s výsledky výzkumné práce svých současných kolegů a předchozích badatelských generací. Téma samo náleží k těm, k nimž se badatelé stále vracejí, ať už v podobě dílčích analýz nebo v pokusech o širší syntézu.

Z pramenných edic jsou pro pochopení proměn postojů jednotlivých Lobkoviců a vývoje jejich panství důležité např. řady Archivu českého, dále vybírám Emlerovy Pozůstatky Desk zemských a Sedláčkovy Zbytky register, Čelakovského a Fridrichovu

Sbírku pramenů práva městského, důležité pro postižení dělení rodového majetku.¹ Pro regionální souvislosti nelze zanedbat Schlesingerovy edice listářů a listinářů měst Mostu a Žatce, jakož i Horčíčkovu edici listináře města Ústí nad Labem.² Jako doplněk mi posloužily edice listinářů kláštera Na Slovanech v Praze, karlštejnských účtů a okrajově listinář města Plzně.³ Potřebná je dále edice literárních děl významných představitelů rodu, a to nejen listů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, ale i obou děl jeho bratra Jana.⁴ Svět Řehole sv. Františka mi ozřejmila edice jeho spisů.⁵

Z nevydaných pramenů jsem použil některé listiny z fondu Úřadu Desk zemských nebo Řádu františkánů v 1. oddělení Národního archivu v Praze, Archivu národního muzea, Archivu Pražského hradu a v Rodinném archivu Lobkowiczů Roudnických v žitenické pobočce Státního oblastního archivu Litoměřice. Tam jsem také z lobkovického rodopisu Josefa Dvořáka čerpal znalosti pro genealogické souvislosti. Důležitým srovnávacím pramenem mi byl tzv. Lobkovický erbovník.⁶ Pro ozřejmění situace kolem zániku kostela sv. Mikuláše v Přísečnici v roce 1963 mi posloužila Spisovna Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ústí nad Labem.

---

¹ Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky Desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých*, díl I., Praha 1870, díl II., tamtéž 1872; August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 136-1480*, Praha 1914; Jaromír ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH (edd.), *Sbírka pramenů práva městského Království českého*, díl II. Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419, Praha 1895; díl III., Privilegia královských měst venkovských z let 1420-1526, Praha 1948 a díl IV-2. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453-1500, Praha 1960

² Ludwig SCHLESINGER (hg.), *Stadtbuch von Brüx bis zum Jahre 1526*, Prag 1876; TÝŽ (hg.), *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1526*, Prag-Leipzig-Wien 1892; W. HIEKE – Adalbert HORČIČKA (hg.), *Urkundenbuch der Stadt Aussig bis zum Jahre 1526*, Prag 1896

³ L. HELMLING (hrsg.), *Die Urkunden des königlichen Stiftes Emaus in Prag*, Bd. II. Die Urkunden vom Jahre 1415-1885, Prag 1914; Josef PELIKÁN (ed.), *Účty hradu Karlštejna z let 1423-1434*, Praha 1948; Josef STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad, část II. 1450-1526*, Plzeň 1905

⁴ Ferdinand STREJČEK (ed.), *Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*, Praha 1902 (dále jen F. STREJČEK, *Putování*) a nová edice Václav MILLER – Marie RACKOVÁ (edd.), *Jan Hasištejnský z Lobkovic. K správě a naučení synu Jaroslavovi*, in: Jazyk a literatura v historické perspektivě, Ústí nad Labem 1998 (dále jen V. MILLER – M. RACKOVÁ, *K správě a naučení*), s. 117-149, nebo Josef TRUHLÁŘ (ed.), *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, Praha 1893

⁵ Jiří Bonaventura ŠTIVAR (red.), *Řehole sv. Františka*, in: Františkánské prameny, sv. I., Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad 2003

⁶ Josef DVOŘÁK, *Lobkowitzisches Stamm- und Denkbuch 1350 – 1858*, část „Genealogie des erlauchten Hauses Lobkowitz“ s podčástmi „Erste Stammfolge und Teilung“ a „Hassenstein – Lobkowitzische Linien“, rukopis a jeho novodobý strojopis, LRRRA, I. odd., sign. E 1 / 20; *Tzv. Lobkowiczský erbovník*, LRRRA, I. odd., sign. E 1 / 2 a E 1 / 3

Ze syntetických prací je jistě velkou oporou a zdrojem informací badatelům stále August Sedláček a jeho historické dílo o hradech a jiných šlechtických sídlech.⁷

Hojně jsou zastoupena také rozmanitá zpracování celkového vývoje rodu nebo alespoň určitých etap jeho historie, případně studie věnované vybraným tématům spojeným převážně s dějinami kultury, písemnictví, kodikologie apod. Doplnují obraz celku. Nezastupitelné jsou práce badatelů z oboru dějin umění a architektury, které se zabývají vývojem stavebních komplexů budov nebo jejich konstrukcí, obrazů a soch v daných historických souvislostech (anebo tyto souvislosti doplňují). Vyzdvihnul bych i přínos archeologie. Ve všech uvedených titulech jsou připojeny odkazy na prameny a další bohatou literaturu.⁸ Velkým zdrojem poznání byla možnost studovat samotné hmotné prameny, tj. stavby, které se z dob rodu Hasištejnských z Lobkovic dochovaly. K pochopení měřítek a struktur chrámu mi byla velmi prospěšnou průvodkyní kniha Petera Kováče a v ní uveřejněné překlady teoretických děl středověkých myslitelů.⁹

Nezbytností se ukazuje spolupracovat v procesu bádání s různými obory historických, ba dokonce i přírodních věd, a to jak dnes, tak zejména do budoucna.¹⁰ Univerzitní studium mi k tomu poskytlo nutný metodicko-kritický rámec.

Jako každý badatel, který se svému výzkumu věnuje nyní již při zaměstnání, se ale setkávám s omezeními v rovině vlastních časových i organizačních možností. Objasňování úlohy a projevů rodu pánů Hasištejnských z Lobkovic v regionu i mimo něj náleží k živým tématům, k nimž je možné se vracet. I já sám mám proto zájem ve studiu dále pokračovat.

⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (dále jen, *Hrady*), díl XIV., Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923, přehlédnout nelze ani hesla "z Lobkovic" od A. SEDLÁČKA a "z Lobkovic-Hasištejnský, Jan" a "z Lobkovic-Hasištejnský, Bohuslav" od J. TRUHLÁŘE v Ottově slovníku naučném, díl XVI., Praha 1900, s. 221-232; Vztahu Lobkoviců k františkánskému klášteru v Kadani i dalším souvislostem se v bohatém přehledu nejnověji věnuje Petr HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech, Ústí nad labem 2005; osobnosti Bohuslava Hasištejnského zase výpravný katalog *Básník a král*. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby, Ivana KYZOUROVÁ (ed.), Praha 2007.

⁸ Pozdně gotické umění v Čechách (1471 – 1526), Praha 1978 (zejména statě Josefa PETRÁNE Štávoňského království a jeho kultura v Čechách 1471 – 1526 a Sochařství Jaromíra HOMOLKY), Milada a Oldřich RADOVI, *Kniha o sklípkových klenbách*, Praha 1998; Ke knižní kultuře Alena RICHTEROVÁ, *Vývoj roudnické lobkovické knihovny (na základě průzkumu archivních pramenů)*, Praha 1989; František KAŠIČKA, *Kostel františkánského kláštera v Kadani – jeho počátky a stavební proměny*, in: *Průzkumy památek II / 1997*, s. 67 – 72 (v textu jsou z historického hlediska patrné některé nepřesnosti), Jan CHLÍBEC, *Náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic a místo pozdně gotické sepulkrální plastiky ve františkánských klášterních kostelech*, in: *Umění 44*, s. 235 – 244, Jan ROYT, *Poznámky k vývoji malířství v Kadani v 15. století*, in: *Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách*. Sborník kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitz (Michaela NEUDERTOVÁ – Petr HRUBÝ red.), Ústí nad Labem 1999, s. 143 – 153, Eva ČERNÁ, *Záchranný archeologický výzkum v interiéru Františkánského kláštera v Kadani v roce 2000*. Závěrečná zpráva pro investora, Most 2001

⁹ KOVÁČ, Peter, *Katedrála v Chartres*. Francouzské umění rané a vrcholné gotiky, in: *Stavitelé katedrál*, sv. 1, Praha 2007

¹⁰ Jsem vděčný zejména za výsledky petrografické analýzy – Vladimír ŠREIN – Petr BOHDÁLEK, *Výzkum horniny a identifikace zdroje suroviny náhrobníku Václava Hasištejnského (a analogicky: desky Jana Hasištejnského a dále tumby Jana Hasištejnského)*, zprávy ÚSMH AV ČR pro Město Kadaň, Praha 2003 (jde o tři různé zprávy s analogickými názvy)

Chtěl bych ještě připojit vysvětlení, že jsem si vědom, že členové rodu oficiálně užívají staročeskou psanou formu svého jména „Lobkowicz“, jakou nalezneme v pramenech od počátku 15. století. V zájmu větší srozumitelnosti jsem se ale přiklonil k odlišnému a v současné historiografii snad obvyklejšímu způsobu, který analogicky vyhovuje užívání jmen jiných rodů nebo osobností, jež se v textu v souvislosti s tématem objevují. Staročeskou formu používám pouze ve věcně opodstatněných případech, jakými jsou např. citace z autentických pramenů nebo souvislost s dnešními členy rodu a odkazy na rodinný archiv.

Mé upřímné poděkování náleží prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc., a PhDr. Evě Doležalové, PhD, že se ujaly vedení, respektive oponentury předkládané diplomové práce. Vážím si rovněž velké podpory své rodiny a přátel, za kterou velmi děkuji. Chtěl bych dále poděkovat všem, kteří mi zpřístupnili archivní materiál, v prvé řadě pánům Martinovi a Williamovi Lobkowiczům i jejich právnímu zástupci JUDr. Miroslavu Popelářovi, který mi povolení badatelsky využít rodinný archiv zprostředkoval, dále pak pracovníkům Státního oblastního archivu v Litoměřicích, v jehož pobočce v Žitenicích je fond uložen, a konečně také pracovníkům I. oddělení Národního archivu v Praze i Státního okresního archivu Chomutov se sídlem v Kadani, jakož i pracovníkům Archivu Pražského hradu a Archivu Národního muzea v Praze. Děkuji rovněž Biskupství litoměřickému, Městu Kadani, Národnímu památkovému ústavu, Ústavu struktury a mechaniky hornin Akademie věd České republiky a Oblastnímu muzeu v Chomutově, jakož i dalším dílčím konzultantům, jmenovitě prof. PhDr. et Ing. Janu Roytovi, prof. akad. mal. Karlu Strettimu, prof. PhDr. Ivo Hlobilovi, CSc., prof. Ing. arch. Jiřímu Škabradovi, CSc., Ing. Petru Mackovi, PhDr. Janu Chlíbcovi, RNDr. Vladimíru Šreinovi, CSc., akad. mal. Martinu Pavalovi, PhDr. Evě Černé, PhDr. Lence Ondráčkové, Ing. et MgA. Michalu Fišerovi, Ing. et Mgr. Janu Beránkovi., Mgr. Mileně Bílkové, ThD, PhDr. Petru Hlaváčkovi, PhD, a také již zesnulým doc. Ing. Miladě Radové Štikové, CSc., a prof. MUDr. Emanuelu Vlčkovi, DrSc. Se všemi jsem mohl v plodné diskusi tříbit myšlenky a uvědomit si další souvislosti zkoumané problematiky, případně mi ke studiu poskytl jinak nedostupný materiál. Za podporu, pomoc a shovívavost děkuji také kolegům v zaměstnání.

1. Rekapitulace dějin hasištejské větve rodu Lobkoviců v 15. a na počátku 16. století

Dějiny lobkovického rodu začaly rozkvétat teprve s pokročilou dobou či spíše se sklonkem vlády krále Václava IV. Následující vír spletitých událostí husitských válek nejenže nesmetl Lobkovice ze scény, ale v hledání geografického i politického místa v Čechách jim poskytl příležitost zocelit se a přežít pro další dobu. Se třetí známou generací se objevuje rozdělení rodu na hasištejskou a popelovskou větev, jež si ponechaly společný erb i jméno „z Lobkowicz“, odlišující se pak dále obvyklými přídomky „seděním na...“ a podobně. Máme-li se zabývat hasištejskými Lobkovici na přelomu 15. a 16. století, pohledme i na jejich starší dějiny.

1.1. Počátky rodu

Zmínky o prvních příslušnících rodu jsou spoře zaznamenatelné ještě za vlády Karla IV. Jestliže bych období průběhu 15. století nazval rozkvětem, neubráním se nyní pojmu „rašení“. Prvním známým členem rodu byl Martin (neboli Mareš) z Újezda, severočeský zeman z Českolipska. Takřka nic o něm nevíme, jen to, že měl tři syny – Blažeje (Blažka), Václava a nejmladšího Mikuláše. Nejstarší Blažej zdědil po otci rodové zboží Újezd a Obříství, oběma mladším synům byla určena církevní dráha. Dědic ale brzy zemřel bezdětný a Mikulášovi začala zářit jeho šťastná hvězda. Právě na něj spadla povinnost se dědictví ujmout. Václav byl totiž již vysvěceným knězem a nemohl zajistit legitimní pokračování rodu. Sloužil od roku 1374 jako plebán v Pavlovicích. Toto beneficium vyměnil v roce 1401 za faru v Drchlavě, snad pro blízkost k Újezdu, místu svého původu.¹¹

1.2. Mikuláš I. „Chudý“ z Lobkovic

Mladý zemanský syn Mikuláš z Újezda se ještě mohl ujmout úkolu zajistit pokračování rodu, nedosáhnuv na své církevní dráze asi dosud svěcení. Studoval snad na pražské

---

¹¹ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, fond Lobkowiczové roudničtí – Rodinný archiv, I. odd. (dále jen LRR A I.), sign. E5 / 47c. K dějinám rodu velice podrobně a zásadně také Friedrich BERNAU, *Hassenstein. Ein Beitrag zur Geschichte des Erzgebirges*, B. Leipa 1893 (dále jen F. BERNAU), s. 70, a stručně Ferdinand STREJČEK, *Jana Hasištejského Putování k Svatému hrobu*, Praha 1902 (dále jen F. STREJČEK, *Putování*), s. VII, který uvádí místo Újezda jako Marešovo dědictví Obříství.

univerzitě.¹² Byl to zřejmě člověk ambiciózní, obratný a přičinlivý, takže si jej záhy oblíbil král Václav IV. a roku 1401 mu svěřil úřad písaře urbury v Kutné Hoře, druhém nejdůležitějším městě království, významném středisku obchodu i kultury a častém královském sídle. Zastávaný úřad byl asi zdrojem vítaných příjmů. Záhy koupil vesnici Milčeves na Žatecku (asi roku 1407, kdy se po ní píše) s patronátním právem ke kostelu v nedaleké Radičevsi. Ke svému majetku začal brzy počítat i původně arcibiskupské Neratovice a od roku 1410 i sousedící Lobkovice, podle nichž si změnil přídomek jeho potomky dodnes užívaný. Svému bratru Václavovi zařídil v lobkovickém kostele sv. Václava roku 1413 oltářnickou prebendu. Mikulášovu stálou věrnou službu odměnil král v roce 1417 udělením prestižního postu nejvyššího písaře království.¹³

Již před rokem 1418 začal proti králi Václavu IV. válku Jindřich z Plavna, pročež král dobyl hrady Hasištejn a Štědrou, které měl do té doby Jindřich v moci. Plavenský se potom dostavil do Prahy a Václavovi se podrobil. Ten jeho život ušetřil, ale dal jej uvěznit na Staroměstské radnici, kde byl až do královy smrti. Panovník vyslal v únoru 1418 proti Hasištejnu s přispěním pražské a chebské posily vojsko, kterému velel Jan z Lestkova. Dodatečně přijely obléhatele podpořit oddíly v čele s nejvyšším písařem Mikulášem, který hrad pro krále dobyl. Václav mu pak takto znovuzískaný hrad za 4000 kop pražských grošů 14. května zastavil pod podmínkou, že hasištejnské brány zůstanou panovníkovi a jeho úředníkům vždy otevřeny. Tímto ustanovením si chtěl král vymínit záruku, že se nebudou opakovat podobné nepříjemnosti z nedávné doby. Zástavní suma vyjádřila výši nákladů, které s dobýváním Hasištejna Mikuláš měl. Pokud by král do konce svého života Hasištejn nevyplatil, měl připadnout jeho současnému držiteli jako léno České koruny. Tak se také 16. srpna 1419 Václavovým skolem fakticky stalo. Mezi nižší šlechtou od té doby Lobkovický rod zaujímal v severozápadních Čechách významné postavení.¹⁴ Král si Mikuláše vybíral pro různé diplomatické služby. Po boku Viléma z Házmburka, Jindřicha z Elsterberka a Albrechta z Koldic přispěl Lobkovic dne 27. června 1419 v Mostě k uzavření příměří s pověřenci míšeňského markraběte až do svátku sv. Václava. Stalo se tak na týž způsob, jakým bylo dohodnuto předchozí příměří ve středopostí. Král Václav to s uvedením jmen všech čtyř svých zmocněnců potvrdil v listině vydané na Zbraslavi měsíc

¹² Alena RICHTEROVÁ, *Vývoj roudnické lobkovické knihovny*, Praha 1989, s. 36, uvádí odkaz na další literaturu.

¹³ LRR I., I. c.; F. BERNAU, s. 71; F. STREJČEK, I. c.

¹⁴ F. BERNAU, s. 67-69 resp. 72; František PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, z rukopisů starých vydané*, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, sv. 3., Praha 1829. Použil jsem novočeskou překladovou edici Jaroslav KAŠPAR – Jaroslav PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980 (dále jen J. KAŠPAR – J. PORÁK), čl. 63, s. 50. K Mikulášovi dále František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně*, Praha 1998 (dále jen F. KAVKA), ss. 115, 117

před svou smrtí.¹⁵ Trůnu zůstal Lobkovic věrný i po Václavově skonu. V listopadu 1419 se objevil v řadách vojska Zikmundových přívrženců, které se pokusilo o blokádu Prahy, jež se vzbouřila přijetí Zikmunda za českého krále. Úřad zemského písaře ve svých rukou tedy obhájil i nadále, dokonce se prý od Zikmunda při jeho pražské korunovaci 28. července 1420 dočkal i slavnostního pasování na rytíře mečem sv. Václava.¹⁶ Počátkem února 1421 Mikuláš Chudý porazil spolu s chomutovskými a mosteckými měšťany a „celým okresem, zavázavše se k obecnému míru“ žateckou posádku, která plenila kraj. Ztráty utrpěly obě strany, žatecká snad více – jak zabitím násilníků, tak jejich zajetím.¹⁷ Půl roku nato přitáhlo k Mostu vojsko míšeňských markrabat, ke kterému se přidali Hynek Hlaváč z Dubé, Zikmund z Vartemberka na Děčíně a oddíly Mikuláše Chudého z Lobkovic. V bitvě o tamější hrad se střetly zájmy Želivského strany s odporem katolíků. Mocichtivý pražský kazatel od Panny Marie Sněžné, podnícený svými úspěchy a silným vlivem v hlavním městě hraničícím až s despocií, chtěl dále rozšiřovat svůj vliv. Pro husitskou stranu by jistě bylo přínosné získat v severozápadních Čechách opěrné body v podobě Bíliny a Mostu, které by se staly předpolím pro obranu Prahy proti křižáckému vpádu. Míšeňská markrabata naproti tomu rovněž nechtěla přijít o tradiční vliv v oblasti, takže nejen kvůli věroučné sounáležitosti, ale i z politických důvodů si nechtěla dovolit obležený mostecký hrad ztratit poté, co pod útokem Želivského husitů katolická Bílina v polovině července skutečně padla. Uvedené posily však pod svahy vrchu Hněvína korunovanými mosteckým hradem situaci zvrátily, pražští útočníci byli odraženi a utekli. Město Most i hrad se součástí kališnické strany nestalo.¹⁸ S válečnými nebo diplomatickými akcemi by snad mohla souviset i zmínka z karlstějnských účtů, kde je Mikuláš z Lobkovic zachycen k 7. červenci 1424. Jistým Brožem mu bylo vyplaceno pět grošů „de hospicio“.¹⁹

¹⁵ Ludwig SCHLESINGER (hg.), *Stadtbuch von Brüx bis zum Jahre 1526*, Prag 1876 (dále jen L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*), č. 164, s. 76 též August MÜLLER (hg.), *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, in: Otto PETERKA – Wilhelm WEIZSÄCKER (hg.), *Stadt- und Urkundenbücher aus Böhmen*, Bd. VII, Prag 1929 (dále jen A. MÜLLER), č. 443, s. 216.

¹⁶ F. KAVKA, ss. 33, 39 a 74; údaj o pasování LRRA I., l. c., odkud jej přebírá F. BERNAU, s. 72, a následně F. STREJČEK, l. c.

¹⁷ Jaroslav GOLL (ed.), *Vavřince z Březové Kronika husitská*, in: FRB V., Praha 1893, ss. 329-534, mnou použitá edice českého překladu pramene – Vavřinec z Březové, *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, red. Marie BLÁHOVÁ, Praha 1979 (dále jen M. BLÁHOVÁ), s. 210. Přesnější datace události se neuvádí, pouze „v témže čase“ mezi zprávami datovanými svátky Obrácení sv. Pavla (29. ledna) a Očišťování Panny Marie (2. února).

¹⁸ M. BLÁHOVÁ, s. 252 (s datem 6. srpna). Zikmund z Vartemberka během husitských událostí měnil strany, tamtéž pozn. 10 ke kap. 103 na s. 371. Vojenskou akci zmiňuje také L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 174, s. 80, datum ale posouvá na 5. srpna, jakož i Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české*, díl V. 1403-1437, Praha a Litomyšl 2000 (dále P. ČORNEJ 5), s. 301n.; F. KAVKA, s. 96.

¹⁹ „Feria sexta post Procopii - Expedicio d. Nicolai de Hassistein de hospicio a Brozone V gr.“ – Josef PELIKÁN (ed.), *Účty hradu Karlštejna z let 1423-1434*, Praha 1948, s. 39. Brož mohl být např. karlstějnským poslem, který Mikuláše navštívil a byl v jeho nejmenovaném sídle patrně ubytován. Pramen totiž podle mého názoru nedokládá Lobkovicovu přítomnost na Karlštejně. K jaké události ale zprávu blíže přiřadit, nevím.

Mezitím se Mikuláš Chudý z Lobkovic snažil programově budovat svůj majetek, základnu dalšího možného vzestupu. Král Zikmund 17. dubna 1420 přenesl zápisy a práva, které měl Mikuláš na Přimdě, Mostě a Novém Hradě na hrad Hlubokou na tak dlouho, dokud nebude Lobkovicovi (nebo jeho dědicům) každá (jakákoliv) škoda vyrovnána, za což má Mikuláš a jeho dědicové platit králi ročně 300 kop gr.²⁰ Posléze panovník 2. března 1421 v Čáslavi Mikulášovi potvrdil příjem jistých nejmenovaných ročních platů a držbu vsí, které do té doby patřily klášterům na Zderaze, v Sedlci, Zbraslavi, Ostrově u Davle, Kladrubech, Na Slovanech a v Oseku. Mikuláš si královské potvrzení vyžádal na základě předložených originálních listin s pečeti opatů a jmenovaných konventů, které nabytí takových výhod právoplatně dokládaly.²¹ Z Čáslavi pokračoval král do Kutné Hory, kde 29. listopadu 1421 listinou oznámil, jak Lobkovic vyplatil za jistou sumu peněz od Boreše z Rýzmburka a Jindřicha z Lažan hrady Přimdu, Most, Nový Hrad a Šumperk. Král tyto hrady převzal a zapsal Mikulášovi uvedené sumy znovu na hradě Hluboká, kterou Mikuláš držel již podle starších zápisů. Myslel samozřejmě i na hrad Hasištejn, jehož zástavu i lenní držbu nabytou smrtí Václava IV. mu král Zikmund potvrdil v říjnu 1420 a lednu 1421. Svátek Tří králů roku 1424 pak znamenal zisk sousedního Chomutova a Blatna, bývalého panství Německých rytířů, které Lobkovic získal jako zástavu v sumě 4000 kop jako náhradu válečných výdajů.²²

S majetkem souvisí i následující zprávy z regionu severozápadních Čech. Prozrazují ale také další zajímavosti. Rychtář, purkmistr a přísežní města Mostu vydali 20. prosince 1420 Mikulášovi z Lobkovic potvrzení, že mu někteří jejich spoluměšťané připsali roční plat 75 zl. uher. (nebo bez 5 grošů 95 zl. rýn., pokud by neměli uherské) na pěti alodiálních dvorech v lokalitě „Lawch“ poblíže Mostu, splatných napolovic v jarním svatojiřském a podzimním svatohavelském termínu, jak bývalo zvykem. Pokud by sumu nemohli splatit, směl Mikuláš obsadit jejich majetek nebo statky mosteckých měšťanů až do zapravení dlužné částky. Stejně tak bylo věřiteli povoleno předat kvitanci komukoliv jinému, jemuž by byli dlužníci zavázáni sumu splácet.²³ Jsou známy i další osudy této listiny. V březnu 1425 ji Mikuláš postoupil saskému kurfiřtovi za to, že jej vysvobodil ze zajetí Zikmundem

²⁰ AČ I., s. 537; L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 168, s. 77. Zmínka o dědicích je zajímavá. Může mít obecný ráz, ale jednotlivec bez vidiny rodového pokračování by se asi nesnažil o uspořádávání a zajišťování majetkových poměrů. Domnívám se, že touto dobou již oba Mikulášovi později v pramenech hojně doložení synové museli být na světě.

²¹ L. HELMLING (hrsg.), *Die Urkunden des königlichen Stiftes Emaus in Prag*, Bd. II. Die Urkunden vom Jahre 1415-1885, Prag 1914, č. VIII., s. 7-9

²² AČ I., s. 538; L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 176, s. 80; F. BERNAU, ss. 71-73.

²³ L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 177, s. 80-81, jde o originální, dochovanou písemnost. Mikuláš je v jejím textu titulován „...strenuissimus celebrisque fame dominus... residens in Hassenstein, tabularium regni Boemie prothonotarius...“. Lokalita „Lauch“ ležela západně od města, proti proudu řeky Bíliny, srv. Karel KUČA (red.), *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl Ml – Pan, Praha 2000, s. 165.

Děčínským z Vartemberka.²⁴ V textu předávacího dokumentu se zmiňuje obecnou poznámkou, že Lobkovic je kurfiřtovi povinován ještě „jinými sumami“. V závěru textu čteme prohlášení, že kvitanci nyní drží kurfiřt a Mostečané se tedy s vysvětlením nové situace vyzývají, aby mu odváděli onen původně Mikulášův roční plat 75 zl. uherských nebo ekvivalent 30 kop českých grošů, jak je při této příležitosti nově stanoveno. Lobkovic se tak vyvázal z nutnosti Fridrichovi splácet a převedl tuto povinnost na své dlužníky.²⁵ O jedno desetiletí později, kdy již Mikuláš I. nebyl mezi živými, prohlásili jeho synové Mikuláš II. a Jan Popel

21. dubna 1435 původní listinu Mostečanů z roku 1420 za neplatnou, jelikož se v archivu mezitím také zemřelého kurfiřta Fridricha Saského ztratila a nebyla ani přes vytrvalé hledání k nalezení. Otec prý ji Fridrichovi spolu s jakýmsi klenoty zastavil za 900 kop gr. Mikuláš II. s Janem také zmínili, že se spolu s mosteckými představiteli a saskými vévody prostřednictvím zplnomocněných vyjednávačů nyní dohodli na vydání kopie dokumentu, na kterou byla přenesena právní platnost původní listiny. Mostečané tak na svá povinná plnění poskytli dostatečnou záruku a byli na oplátku Lobkovici ujištěni, že kdyby byl původní originál náhodou nalezen, neměl mít právní platnost. Věc neměla být zpochybněna ani případnými nároky lobkovických potomků po přeslici, takže ujednání odsouhlasil jménem svým i své manželky Anny, Mikulášovy a Janovy rodné sestry,²⁶ rovněž Geruňk ze Sulevic. Jako svědkové ji dále zpečetili bratři Aleš Perštejnský a Vilém Novošumburský ze Šumburka i města Žatec a Kadaň. Vévodové Fridrich a Zikmund, potomci kurfiřta Fridricha Saského, pak ujednání o neplatnosti původního dokumentu mosteckých měšťanů z roku 1420 potvrdili zvláštní listinou.²⁷ Zajímavé je ono svědectví o zastavení listiny, ačkoliv se od Mikuláše I. dozvídáme, že ji kurfiřtovi daroval za vysvobození ze zajetí. Věci se patrně udály složitěji. Mikuláš I. původní listinu podle dalšího svědectví jednoho z lobkovických vyjednávačů, kadaňského měšťana Rosengart(en)a, z roku 1441 kurfiřtovi zastavil a pak ji zase vykoupil, ale zřejmě ji fyzicky neobdržel. Již tehdy mu asi bylo řečeno, že se ztratila. Nutně zde vyvstává otázka, zdali údaj o ztrátě, vyřčený knížecími ústy, byl vůbec pravdivý, zvláště, když je ona listina z roku 1420 v archivu dochována. Kurfiřtský šlendrián zametaný pod koberec, nebo

²⁴ Šlo o spor o hrad Vrabinec v labském pravobřeží u Těchlovic jižně od Děčína. Hrad byl z nějaké příčiny v Lobkovicově držení, ale chtěl ho získat i děčínský Vartemberk, který pod záminkou přátelského setkání vlákal Mikuláše do zajetí. Podmínkou propuštění bylo vydání hradu. K tomu F. BERNAU, s. 73.

²⁵ L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 191, s. 85-86, listina začíná intitulací „Ich Nicolaus von Lobkowicz ritter zcum Hassensteyn gesessin...“.

²⁶ Zmínka o Anně z Lobkovic je, zdá se, jedinou zprávou o dceři Mikuláše I.

²⁷ L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 227, s. 103-104, potvrzovací listina vévodů Fridricha a Zikmunda Saských tamtéž č. 230, s. 106-107; též Petr HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech, Ústí nad Labem 2005, s. 35n.

taktika? Nevíme. Lobkovic se svého nároku nevzdával a Rosengart(en)a posílal na další jednání. Asi poslední zprávu, kterou šlechticův kadaňský služebník svému pánu přinesl, zaznamenala historiografie jako výzvu knížecího maršálka na vyčkání na konečné rozhodnutí...²⁸

Další diplomatická mise stárnoucího Mikuláše ke konci jeho kariéry je spojena s časem příprav basilejského koncilu a službou králi Zikmundovi. Kolem 10. května 1431 přijel spolu s karlštejnským purkrabím Zdislavem Tluksou z Buřenic do Prahy, kde se jako královští poslové pokoušeli pozvat husitskou stranu k jednáním s panovníkem do Chebu. Pražané a táborité tam pak se Zdislavem Tluksou skutečně vyslali poselstvo, aby vyslechli královy názory. Sami se ale netajili s nároky svými, zejména tradičně posuzováním sporných věroučných tezí autoritou Písma a nově snahou prosadit kvůli argumentaci přijímání pod obojí způsobou přizvání zástupců pravoslaví. Zikmund byl zřejmě ochoten v zájmu míru i úspěchu jednání basilejského koncilu, jenž byl v únoru svolán a jehož se pak v létě stal oficiálním světským ochráncem, k velkým kompromisním ústupkům. Přál si, aby se husité podrobili závěrům, k nimž by následně koncil dospěl, ale pokládal za vhodné, aby se i v případě ideového nesouhlasu obou stran husité koncilu alespoň účastnili. Ozývaly se hlasy volající po pokojném řešení sporu s kališníky, ale nakonec v Basileji mezi duchovními, kteří se sjížděli na koncil, převládl názor na použití síly jako jediné údajně správné možnosti. Prosazoval jej kardinál Julián Cesarini. Jeho straník, dominikán Ivan Stojković z Dubrovníka také přispěchal za Zikmundem do Chebu a před koncem května jej donutil k ústupu z původních pozic, čímž jednání s husitskou delegací samozřejmě skončila. Katolická strana vedená militantními horlivci s výjimkou samotného krále se připravovala k válce, husité doma k obraně.²⁹

Nejpozději na jaře roku 1435 na zkušenosti, zásluhy i hmotné statky bohatý Mikuláš „Chudý“ z Lobkovic zemřel a dal se pohřbít v Přísečnici před oltářem sv. Doroty, jak vysvětlím dále v souvislosti s pokračováním výkladu o rodových dějinách a také v části věnované lobkovickému pohřebišti. Pozůstalí synové z manželství s Annou z Nechvalic,³⁰ Mikuláš (II.) a Jan, řečený Popel, zůstali několik dalších let v nedílu, což vyjadřovaly společně užívané různé varianty přídomků „z Lobkovic, na Hasištejně a na Hluboké“.

²⁸ Otázku si kladl rovněž P. HLAVÁČEK, l. c. Více informací k málo přehledné kauze, jež asi zůstala otevřena, přinesl F. BERNAU, s. 75n. (pozn. 1).

²⁹ O jednáních v Chebu a celkové situaci P. ČORNEJ 5, s. 550n.; F. KAVKA, s. 162nn.; Kronika Bartoška z Drahonice – Jaroslav GOLL (ed.), in: FRB V., Praha 1893, ss. 591-628, použil jsem novodobou překladovou edici kroniky v publikaci *Ze zpráv a kronik doby husitské*, red. Ivan HLAVÁČEK, Praha 1981, s. 251.

³⁰ F. BERNAU, s. 74. Tam je také uvedena údajně druhá manželka Žofie, o níž ale není zmínka v LRR. Domnívám se, že se zde jinak obdivuhodně přesný a pečlivý Bernau zmýlil zaměněním otce se synem. Žofie (Plichtová ze Žirotnice) byla doložitelnou manželkou Mikuláše II. z Lobkovic.

1.3. Mikuláš II. z Lobkovic, zakladatel hasištejnské rodové větve

I život mužských členů třetí generace lobkovického rodu, tedy obou synů Mikuláše I., byl nutně spojen s úsilím o prosazení jejich zájmů a uhájení pozic ve spletné době konfliktů politických i náboženských, v citlivé době bezkráloví po Albrechtově smrti. Ve vánočním čase roku 1439 uzavřel Jakoubek z Vřesovic na Žluticích, hejtman litoměřického a žateckého kraje, jakož i Hanuš z Koldic na Bílíně, Jan z Vřesovic na Chomutově, Mikuláš z Lobkovic na Hasištejně, Dětrich z Kladna na Střekově, rytířstvo obou jmenovaných krajů a Litoměřice, Most, Kadaň, Ústí nad Labem i jiná města od svátku sv. Jana Evangelisty (27. prosince) na dva týdny příměří s Alešem ze Šternberka a z Krivokláta a s bratry Plichtou a Jaroslavem ze Žirotnína.³¹ Žirotnínové byli Lobkovicovými sousedy a záhy také příbuznými. Zjara 1440 se totiž Mikuláš objevuje jako svědek Žirotnínova potvrzení pro obyvatele emfyteuticky vysazené vesnice Březno a o dva roky později už na ní sám zapisuje věno 300 kop gr. své manželce, Žirotnínovně Žofii. Mezi lety 1440 a 1442 se tedy Mikuláš II. oženil a získal rodu další zboží.³²

Koncem května 1440 si bratři Mikuláš II. a Jan Popel na žádost druhého z nich rozdělili otcovské dědictví a rozhodli se nesetrvávat dále v nedílu. Mikuláš vyzval bratra, aby rozdělil zboží a podle svého uvážení sám vybral, kterou polovinu si vezme. Jan zvolil Hlubokou s příslušenstvím, a k tomu Neratovice, Tuháň, Třeboradice, Počernice a další středočeské obce nebo statky a platy, v Praze pak dům (?) na Novém Městě s vinicemi. Mikuláš tedy přijal za svůj díl panství Hasištejn s příslušenstvím, dále Prunéřov, Údlice (sic!), Milčeves, Radíčeves, Třebošice, Velikou Ves, Číňov a další obce, statky, platy nebo i dluhy, k tomu dům na Starém Městě pražském.³³ Nicméně přes všechna přesná ujednání se toto rozhodnutí asi hned nedočkalo naplnění, neboť v některých majetkoprávních pořízeních z dalších let opět nalézáme jednat oba bratry společně. Týkalo se to např. v roce 1446 zisku vesnice Údlic, zbylé poloviny Písečnice a dalších krušnohorských vesnic v oblasti Krušných a Doupovských hor, kterými rozhojnili hasištejnské panství.³⁴

³¹ AČ III., s. 523; L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Briix*, č. 245, s. 112-113, k tomu TÝŽ (hg.), *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1526*, Prag-Leipzig-Wien 1892 (dále jen A. SCHLESINGER, *Urkundenbuch Saaz*), č. 425, s. 188; W. HIEKE – Adalbert HORČIČKA (hg.), *Urkundenbuch der Stadt Aussig bis zum Jahre 1526*, Prag 1896 (dále jen W. HIEKE – A. HORČIČKA), č. 228, s. 107 a A. MÜLLER, č. 261, s. 134.

³² F. BERNAU, s. 76.

³³ AČ IV., s. 400; stručně F. BERNAU, l. c., a F. STREJČEK, s. VII. Pozdější (16. stol.) opis původní listiny – LRRA, sign. A 139. Velmi zajímavý je v ní údaj o platu 12 kop gr. z Pokratic, který Jan určil do Mikulášova dílu.

³⁴ F. BERNAU, ss. 76-78. Přisečnice náležela k Hasištejnskému panství již za pánů ze Šumburka (1351). Později byla rozdělena mezi šumburské rodové větve a po dobytí Hasištejna se její polovina dostala do Lobkovických rukou. Perštejnští Šumburkové pak svou půlku odprodali Lobkovicům až r. 1446, srv.

V závěru 40. let uzavřel Mikuláš spojenectví s Jiřím z Poděbrad a přihlásil se do poděbradské jednoty. Získal tím nerušeně, ba s pomocí Poděbradova vlivu, kadaňskou zástavu. Již koncem srpna 1449 ale otočil korouhvičkou a stal se (spolu s Kadaní) členem strakonické jednoty. Bylo také nutné dát se pod ochranu a na tři roky rovněž do služeb saského kurfiřta. Spolu s Alešem ze Šumburka a na Perštejně se u knížete přimluvil za osvobození rytíře Jana staršího z Údrče. Ten byl předtím, patrně při loupeživých výpadech jako formě boje proti saským pozicím, zajat kurfiřtovým hejtmanem v Mostě Janem Kag(r)erem, ale po propuštění se pak 25. září 1449 s mnohými díky slavnostně zřekl pomsty za nepřátelství („...eyne rechte orfehde gethan...“) a přísězně kurfiřtovi spolu se svými bratry Jindřichem, Ivanem a dalšími slíbil, že proti němu, jeho dědicům, zemi ani chráněncům a zejména proti Mostečanům nebude on ani jeho lidé již nikdy nic podnikat a nebude se mstít za ono zajetí. Listinu údrčských bratří zpečetili jako svědkové i oba přimluvci.³⁵ 18. listopadu 1449 Mikuláš z Lobkovic oznámil Oldřichu z Rožmberka, že v Chomutově téhož dne uzavřel příměří s pány a že se někteří, totiž Petr Holický ze Šternberka, Jan Calta z Kamenné Hory a jiní chtěli ještě za soumraku se svými „posádkami“ odjet a pokusit se o noční přepadení Mostu. Když se dozvěděli o tom, že Mostečané byli varováni, od svého záměru ustoupili. Z Prahy došla od obchodníků zpráva, že Jiří z Poděbrad zbírá k válce a že s ním Pražané hodlají vytáhnout do boje. Šušovalo se, že chtěli táhnout proti míšeňskému markraběti a obzvláště proti Mostu, který byl v jeho moci.³⁶ V lednu 1450 zajel Jindřich z Kolovrat do Mostu k jednáním s wettinským diplomatem a s Mikulášem z Lobkovic. O této cestě se dozvídáme z Kolovratova dopisu Oldřichovi z Rožmberka.³⁷ Lobkovicova Kadaň uzavřela po vzoru svého zástavního pána od 12. března na tři léta spolu se strakonickou jednotou, Českými Budějovicemi a Plzní spojeneckou smlouvu se saským kurfiřtem. Byla zřejmě považována za spojence významného, neboť se v případě sporů mezi účastníky paktu měla stát místem jejich arbitrážních jednání ve věcech, jež se týkaly českých pánů. Záležitosti kurfiřtské strany se měly projednávat v Mostě. Mikuláš pak dne 30. května 1450 z Kadaně napsal pánům strakonické jednoty o obsahu listů míšeňského rady Jindřicha z Büнау, jenž tou dobou v Mostě pobýval. Jednotě se jimi vyjadřoval příslib vojenské pomoci ze strany Saska.³⁸ Stalo se tak krátce po dobytí rodového zboží Lobkovic na Labi vojskem Jiřího

---

tamtéž, ss. 48-57 aj. Nesrovnalost se ziskem Údlíc v roce 1446 a jejich započítáním do rozdělovaného majetku již k roku 1440 mi není jasná.

³⁵ Město i hrad Most spolu s Ústím nad Labem zastavil kurfiřtovi král Zikmund v roce 1425. L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 193, s. 86n., dále č. 253, s. 115-116. Peripetie Mikulášových postojů ve 40. a 50. letech popisuje velice podrobně F. BERNAU, ss. 78-92.

³⁶ AČ IV., s. 405-406; L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 254, s. 116.

³⁷ L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 258, s. 119.

³⁸ AČ IV., s. 406, L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 261 a 267, s. 120.

z Poděbrad, které ve druhé polovině dubna vytáhlo proti strakonické jednotě. Slíbená pomoc saských spojenců nedorazila a strakonická jednota zažila hořkou porážku. Při vítězném tažení proti Míšni vyplenilo poděbradské vojsko část hasištejnského panství jako trest za Mikulášovo odpadnutí. Počátkem srpna 1450 proběhla mezi představiteli města Žatce a Lobkovicem výměna listů kvůli propuštění šlechticových lidí ze zajetí.³⁹ Hasištejnský pán, politicky izolován, byl nucen přidat se v zájmu klidu pro své panství na poděbradskou stranu a v roce 1452 na sněmu v Praze byl mezi těmi, kdo volili Jiřího z Poděbrad zemským správcem, na jehož straně pak již zůstal. Ke stejnému postoji přiměl i město Kadaň.

Mikuláš II. z Lobkovic se pak v září 1455 objevil v Mostě mezi zmocněnci zemského správce Jiřího z Poděbrad snažícími se urovnat vzniklý spor o město s jeho zástavním pánem, saským kurfiřtem. Po letních bojích a opětovném sjednání smíru shořelo počátkem srpna téměř celé město Most, které pak 8. září Jiří ovládl, chtěje vystrnadit cizí moc z království. Hned příštího dne sjednali správce zmocněnci příměří s posádkou mosteckého hradu, která stále setrvávala na kurfiřtově straně. Ten mezitím hledal zastání u císaře Fridricha III. i u krále Ladislava. Při dalších mosteckých jednáních 19. září, jež zprostředkovával Matyáš Šlik, se vyjednávači usnesli na dodržování procedurální dohody se čtrnáctidenní výpovědní lhůtou jako podkladu pro další vstupní jednání. Ve městě měl být až do Poděbradova setkání s vévodou Vilémem Saským zachován status quo a podržel jej tedy zemský správce. V případě sporu měli jednající strany zvolit arbitra. Zemský správce i kurfiřt slíbili dohodu svých zmocněnců zachovávat, ale saská strana nelenila a hledala u bavorských vévodů pomoc ve sporu s českými protivníky. Císař se snažil sváříci se strany opět smířit. Most ale již v českých rukou zůstal.⁴⁰

Jak již bylo uvedeno, pomohla před rokem 1449 Mikuláši II. Poděbradova podpora ke koupi zápisu na Kadaň od Jindřicha z Plavna za 2500 kop gr. čes. V roce 1454 pak Mikuláš toto město odevzdal králi Ladislavovi. Panovník takové gesto, spojené navíc s odpuštěním celých 1500 kop z někdejší kadaňské zástavní sumy, ocenil a zapsal 3. září téhož roku Mikulášovi zbylých 1000 kop nyní nově na Chomutovu a Blatnu, přičemž držbu tohoto zboží v lobkovických rukách znovu potvrdil. Mikulášovu stejnojmennému otci je totiž v hodnotě 4000 kop zastavil již Ladislavův děd, král Zikmund. Lobkovicové byli titulárními držiteli Chomutova a Blatna po celou dobu, ale užívat je nemohli. Během zmatků husitských válek totiž byly uvedené majetky zastaveny i Vřesovcům. Zvláštní ale je, že král Ladislav vydal na Chomutov nabývací listinu také pro Jana Caltu z Kamenné

³⁹ L. SCHLESINGER, *Urkundenbuch Saaz*, č. 434, s. 191.

⁴⁰ L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Bräux*, č. 302-320, ss. 135-139.

Hory. Aby si zachoval dekórum rozumného vladaře, musel následně podnitit novou dohodu, kdy Calta Lobkovice vyplatil. Král pak ještě několik měsíců před svou smrtí potvrdil Mikulášově rodu hasištejnské léno. Relátorem nové zástavní listiny nebyl nikdo menší než sám zemský správce Jiří z Poděbrad, Lobkovicův spojenec.⁴¹

Jako Ladislavův nástupce na českém trůně vydal nyní již král Jiří dne 17. května 1459 Mikulášovi z Lobkovic a jeho rodu velkoryse pojaté privilegium na svobodné dolování v okruhu tří mil od hradu Hasištejna. Jak už předchozí badatelé správně podotkli, je v listině zmíněná těžba zlata na hasištejnském panství jen obecnou proklamací zajišťující, aby král nebyl zkrácen na svých právech, neboť dolování patřilo jako tzv. regal mezi nejvýznamnější složky královských příjmů.⁴²

Pátek 3. srpna 1459 se patrně stal vrcholným dnem Mikulášovy kariéry. V Brně proběhla klíčová jednání mezi císařem Fridrichem II. a králem Jiřím. Šlo o sblížení obou monarchů. Jiří si dal udělit české země v léno.⁴³ Mikuláš byl jako straník českého krále jednáním asi nablízku. Těžko by si je nechal ujít. Znamenala pro něj příležitost setkat se s vlivnými lidmi té doby. Dočkal se ale i ocenění, po nichž toužil. Císařem byl totiž obdařen rozhojněným erbem a povýšen do říšského panského stavu. Stejně cti se dostalo i jeho bratrovi Janu Popelovi. Starý lobkovický erb, tedy stříbrný štít s červenou heraldickou „hlavou“ (pruhem při horní hraně štítu širokým asi 1/7 délky štítu) se nyní dostal do 1. a 4. pole čtvrceného štítu, kde se s ním střídalo 2. a 3. stříbrné pole s černou kosmo položenou orlicí se zlatou zbrojí a zlatým perisoniem (pružinou přes prsa zakončenou jetelovými trojlístky). Stříbrná helmice, posazená na štítě a chráněná červenými, bíle podšitými přikryvadly, nesla zlatou korunu, symbol příslušnosti k panskému stavu. Klenotem erbu i nadále zůstal červený, dnem vzhůru obrácený klobouk s vloženým bílým pštroším perem. Nový erb v sobě spojil znaky Lobkoviců a po meči vymírajících Žirotínů.⁴⁴ Fridrich pak následujícího dne, v sobotu o vigílii svátku Panny Marie Sněžné, přijal Mikuláše a jeho choť Žofii Plichtovou ze Žirotína za oddanost císaři i Svaté říši do prestižního mariánsky

⁴¹ Jindřich z Plavna měl kadaňskou zástavu zapsanu králem Zikmundem v roce 1426 za 2490 kop gr. čes. – Jaromír ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH (edd.), *Sbírka pramenů práva městského Království českého*, díl III. Privilegia královských měst venkovských z let 1420-1526 (dále jen CIM III.), Praha 1948, pozn. k č. 29 na s. 46 a dále č. 177, s. 307-309. Situaci kolem chomutovských listin pro Calty sledují také Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Část archivu chomutovské komendy řádu německých rytířů ve Státním ústředním archivu v Praze*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA – Eva DOLEŽALOVÁ – Jan KAHUDA (redd.), Praha 1998, ss. 47-60.

⁴² Jaroslav BÍLEK – Ladislav JANGL – Jan URBAN, *Dějiny hornictví na Chomutovsku*, Chomutov 1976, s. 26. Privilegium bylo potvrzeno i v letech 1473, 1490, 1500, 1514 a 1545.

⁴³ F. PALACKÝ 4, s. 331.

⁴⁴ Originální listina se nedochovala, pouze její dobová replika (LRRA, sign. G 3 / 1), pořízená dle názoru archiváře Jeřábka snad na počátku 17. století (myslím, že snad i dříve?). Za sdělení o Jeřábkově názoru děkuji PhDr. Eduardu Mikuškovi, vedoucímu žitenické pobočky SOA Litoměřice. Žirotínský erb se dostal sňatkem i do znaku západočeských pánů z Rýzemberka.

orientovaného katolického řádu „Amprisia stola“ a obdařil je výsadou nosit příslušné insignie: bělostnou štólu s odznakem dvojuché vázy se třemi do ní vloženými liliemi.⁴⁵ Vyznamenaný pár předtím složil předepsané přísahy a mohl se účastnit mariánských chval při kapitulních shromážděních uvedeného společenství.⁴⁶ Panovník, ať již to byl v případě naší šlechty český král nebo římský císař, právo udělovat erby a šlechtické tituly nepochybně měl. Nicméně na samotných příslušnících panského stavu bylo, zdali adeptovo jmenování uznali a přijali jej mezi sebe. Proces mohl trvat i několik let, v případě Lobkoviců dokonce dvě desetiletí. Uznání svého panského stavu, jakkoliv jeho vnější lesk užívali již od císařova jmenování, se totiž na českém zemském sněmu dočkali až roku 1479.⁴⁷

Pln čerstvé radosti z nabytí významného stavovského uznání se 19. září 1459 Mikuláš objevil opět ve svém kraji, kde se znovu snažil působit jako vlivný činitel. Spolu s mosteckým purkmistrem a radními se stal rozhodčím sporu Jiřetínských s Komořanskými o pastviště zvané Splavy.⁴⁸

Ve čtvrtek 8. července 1462 se životní pouť pána hradu Hasištejna uzavřela.⁴⁹ Zanechal po sobě čtyři nezletilé syny, snad dvanáctiletého Jana, o něco mladší Mikuláše a Jaroslava a pak ještě asi dvouletého Bohuslava. Péči o ně pravděpodobně do Janovy dospělosti (asi na dva příští roky ?) převzal jako poručník jejich strýc Jan Popel. Jan

---

⁴⁵ LRRa, sign. A 104 / 36. Opět jde pouze o mladší opis (17. stol. ?), kde stojí: „...Te igitur praefatum Nicolaum, et ob tuarum virtutum merita, etiam Sophiam, uxorem tuam legitimam, in confratres Societatis, atque Amprisiae, Stolaie videlicet albae cum tribus liliis cantaro impositis, necnon Tarce eiusdem et Griphone eidem appendente, quam cum quondam Serrenissimo Principe Alphonso, Aragonum etc. Rege, fratre nostro carissimo, ad honorem et gloriam gloriosissimae ac intemeratae Virginis Mariae in uigiliis ac diebus suis solennibus, nec non sabbatinis noctibus, deferre solebamus et hodie deferimus...“

⁴⁶ Řád „La banda de Castilia“ s odznakem bílé štóly se zlatou vázou, z níž vyrůstají tři bílé lilie, založil ve 30. let. 14. stol. král Alfons XI. Kastilský a řád „Ordo temperantiae“ neboli „Orden der Maria della Jara“, případně „Ordre du vase de la vierge“, se dnes převážně označuje jako „Aragonesische Kannenorden“, jak poznamenává Detlev KRAACK, *Monumentale Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise*. Inschriften und Graffiti des 14.-16. Jahrhunderts, in: *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse, 3. Folge, Nr. 224*, Göttingen 1997, s. 272, pozn. 531; problematiku řádů stručně shrnuje a výborný ikonografický doklad insignií bílé štóly s vázou s liliemi („das Schulterband des kastilischen Kannenordens“) i gryfa („der Greif des aragonesischen Ritterordens Maria della Jara“) z roku 1460 přináší Volker STECK, *Bildnis des Heinrich Blarer*, in: *Spätmittelalter am Oberrhein. Teil 2, Alltag, Handwerk und Handel 1350-1525, Bd. 1: Katalogband*, Stuttgart 2001, s. 84, kat. č. 154. Další ikonografie, např. z přelomu 14. a 15. stol. bílá štóla s vázou s liliemi a s dalšími odznaky velmi názorně v katalogu výstavy *Padova. Město a jeho muzea*, usp. v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze 24. listopadu 1999 – 27. února 2000, kat. č. 4 a z počátku 16. stol. méně zřetelně samotný odznak vázy s liliemi OSTFILDERN – RUIT, *Germanisches Nationalmuseum Nürnberg: Die Gemälde des 16. Jhs.*, Nürnberg 1997, sign. Gm 581.

⁴⁷ K procesu stavovského postupu a uvedení příkladů Lobkoviců či pánů z Veitmile a dalších – Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, díl 2. Šlechta, Praha 1994 (dále jen J. MACEK 2), s. 30n.

⁴⁸ L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 351, s. 154-155.

⁴⁹ O místě jeho pohřbu v daných souvislostech pojednávám podrobněji v kapitole o rodovém pohřebišti.

Hasištejnský vstupuje do právních vztahů, takže již musel být věkem zletilý nebo mu byla králem „propůjčena léta“ a zletilým byl prohlášen.⁵⁰

1.4. Generace synů Mikuláše II. z Lobkovic

Prvním známým veřejným činem mladého Jana Hasištejnského bylo splnění povinnosti ve věci zřízení nadace u oltáře sv. Doroty v kostele sv. Mikuláše v Přísečnici. Hilarius Litoměřický ji roku 1464 s Janem projednal a zapsal do erekcčních knih.⁵¹ Spojuje se se jménem Mikuláše z Lobkovic. Ale o jakém Mikuláši se zde vlastně hovoří a kdo byl pohřben roku 1462 u Kadaně? Historiografie se zde poněkud zauzlila. Pokusím se uzlík rozmotat.

V souvislosti s nadací nového kaplanství s ročním platem 12 kop ze vsi Pokratice u Litoměřic spojuje rodinný historik Josef Dvořák lokalizaci se zprávou o pohřbu Mikuláše I. z Lobkovic († 1435). Uvedená nadace, příslušná do tehdy jediného přísečnického kostela,⁵² byla na žádost Mikulášova vnuka Jana roku 1464, jak už jsem uvedl, církevně schválena. K zápisu však došlo bezmála třicet let po Mikulášově smrti a zároveň dva roky po skonu jeho syna, Janova otce Mikuláše II. († 1462). Tato okolnost mi připadá pro pochopení onoho historiografického zauzlení důležitá. Právě blízkost letopočtu smrti druhého z Mikulášů a roku zápisu nadace vedla k záměně obou jmenovců. Skutečně se zdá být na první pohled logičtější, že by řečená nadace došla svého schválení dva roky po smrti zůstavitele, než dlouhé tři desítky let. Znění jejího textu ale přináší důkaz v podobě formulace vzájemného rodinného vztahu obou Lobkowiczů. Mezi Mikulášem a Janem jde o vztah děda a vnuka, nikoliv otce a syna.⁵³ Není jistě možné stavět výklad pouze na

⁵⁰ K pravděpodobnému Janovu dočasnému poručnictví F. BERNAU, s. 95, odkud údaj přebírá F. STREJČEK, s. VIII. K zletilosti Karel MALÝ – Florián SIVÁK, *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku*, Praha 1993

⁵¹ Zápis “Ereccio sancte Dorothee altaris in ecclesia parrochiali in Przesiecznicz” – APH, fond AMK, kodex III / 10, fol. 63a, 63b, text není vydán v edici.

⁵² Kostel sv. Mikuláše na hřbitově na okraji městečka byl vrcholně středověký, kostel Panny Marie na náměstí vznikl až roku 1583, viz Eva ČERNÁ, *Výsledky archeologického průzkumu v obci Přísečnice*, PPŽ 11, 1979 (dále jen E. ČERNÁ, *Výsledky*), s. 109-114 a UPČ, díl III. (P-Š), Praha 1980, s. 188-189. Ke smutnému konci obou chrámů též Markéta LAURENČÍKOVÁ – Jan GAŽA, *Zaniklé kostely na Chomutovsku po roce 1945*, Chomutov 2001, s. 12-13 a fotografie s. 36-37.

⁵³ Citace pramene je uvedena v předešlé poznámce. V úvodní části textu nadace se na fol. 63a praví “Hilarius etc. Notum facimus..., quod constitutus coram nobis...nobilis...dominus Johannes de Lobkowicz et de Hassisstein exposuit..., quod ex ordinatione et testamento...nobilis domini Nicolai de Lobkowicz et de Hassisstein, avi sui, disposuit duodecim sexagenas census...pro erigendo altari et capellano sancte Dorothee in ecclesia parrochiali in Przesieczniczich, ubi ipse Nicolaus, avus suus, sui corporis elegit sepulturam et iam actu requiescit. Prefatus igitur dominus Iohannes, nepos suus, sciens ultimam voluntatem testatoris...de prefato altari disposuit, quod in honorem beate virginis et martiris Dorothee et sancti Nicolai confessoris dotavit, fundavit et erexit, dotat, fundat et erigit altare perpetuum in ecclesia

předpokladu, že se při pořizování zápisu do erekčních knih stala chyba. Domnívám se, že nadační iniciativu, a tím i přísečnický hrob, je tak skutečně možné připsat již Mikuláši I. a ne až jeho synovi toho jména druhému. Zdůvodnění se zdá být podepřeno ještě dvěma dalšími důkazy.

Přísečnická kaplanská nadace je totiž svázána s oltářnictvím sv. Doroty. Titul nového přísečnického (vedlejšího) oltáře a jméno vesnice Pokratice, z níž se měl odvádět oltářníkovi jeho plat, se shoduje s plánem, o němž Mikuláš I. přemýšlel již v době vlády svého příznivce, krále Václava IV. Závěrem roku 1401 koupil se svolením krále od Jindřicha „Harnušmistra“ zmíněný pokratický plat a dal si jej panovníkem potvrdit. Tehdy však nespojoval svou nově plánovanou nadaci s kostelem přísečnickým – vždyť hasištejnské panství získal až roku 1418 – ale s farním chrámem v Litoměřicích, vždyť Pokratice, samy bez vlastního kostela, jsou dnes součástí právě tohoto významného města na Labi.⁵⁴ Neznámým řízením osudu nebyl v Litoměřicích původní záměr naplněn, ale pokratický plat Mikulášovi I. a jeho potomkům zůstal. V roce 1440 plat stále držel rod, takže žádnému oltářnictví neplynul.⁵⁵ Stal se součástí dílu rodového majetku, který získal Mikuláš II. a dlužno dodat, že po něm za něj byl zodpovědný Jan. Jak patrně, nakonec byl péčí jeho péčí využit v souvislosti s dědovým plánem zbožného nadání ke kostelu, pod jehož klenbou si Mikuláš I. také vyhlédl hrob.⁵⁶

Jestliže tedy nyní víme, kdo tedy byl v souladu se svou nadací před oltářem sv. Doroty v kostele sv. Mikuláše v Písečnici pochován, pak není třeba zprávy o pohřbu jeho syna Mikuláše II. v červenci 1462 v areálu kaple Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani odmítat jako mylné. Dokonce tím nabývají na důležitosti, neboť jejich prostřednictvím je také prvně doložena existence kaple Čtrnácti sv. Pomocníků u Kadaně. Pramenem k tomu je autentický Lobkovicův náhrobní kámen, který se dochoval v druhotném umístění v severní chrámové předsíni.⁵⁷

---

parrochiali in Przesieczniczych, ipsumque dotavit...et eidem assignavit et realiter assignat duodecim sexagenas grossorum census...in bonis ville Pokraticz...(krátil a zdůraznil LG)”. Pro rodinný vztah “děd – vnuk” hovoří i způsob překladu slova “avus”, srv. *Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum. Slovník středověké latiny v českých zemích* (dále jen *LB*), díl 1. (a-casula), Pragae, s. 343 – podotýkám, že *LB* čerpal v tomto případě podkladový materiál z literárních a diplomatických děl ze širokého období v rozmezí věku Kosmova a doby vlády Jagellonců, do kterého zapadá i rok nadace 1464. Za konsultace děkuji PhDr. Janě Zachové CSc. z Historického ústavu AV ČR v Praze a Mgr. Janu Hrdinovi z Archivu hl. města Prahy.

⁵⁴ A. SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361-1480*, Praha 1914, s. 62, č. 362 a 369; u č. 369 není bez zajímavosti údaj, podle kterého hodlal Mikuláš zmíněným platem nadat vedle oltáře sv. Doroty rovněž “jiná zbožná díla” - jestli se tím mínila díla umělecké povahy (obrazy, sochy apod.), těžko posoudit.

⁵⁵ Viz výše zde v textu u pasáže o rodovém dělení z roku 1440.

⁵⁶ Svědectví o osobním výběru místa pohřbu podává sám text nadace (viz výše v pozn.). Fakt přejímá též A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 133n.

⁵⁷ K datu úmrtí Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934, s. 184 (kalendář č. 28). Dobroslava MENCLOVÁ, *Kadaň – bývalý františkánský klášter*, Chomutov 1974, nestr.; Fotografie

O dva roky později zachycují prameny Jana Hasištejnského opět činného na svém panství. Listinou z listopadu 1466 udělil svému poddanému Nickelovi právo provozovat v Kýšovicích na sever od Hasištejna krčmu a rychtu. Povinností nového rychtáře bylo strážit hranici a bezpečnost panství.⁵⁸ 19. února 1467 si se souhlasem svého otce Jana rozdělili bratři Jaroš, Jan Ilburk, Jakub, Jindřich a Jan z Vřesovic rodový majetek. Listinu vydanou ve Žluticích stvrdil kromě nich také „Jan z Lobkowicz, seděním na Hasysteynie“. Jeho pečeť otištěná do červeného vosku, naznačujícího příslušnost k panskému stavu, je mezi černými pečetěmi vydavatelů a ostatních svědků z nižší šlechty vskutku nepřehlédnutelná.⁵⁹

Sedesátá léta 15. století se stala dobou nestability českého státu, smýkaného vnějšími i vnitřními podněty náboženského a politického charakteru. Proti králi Jiřímu se koncem listopadu 1465 ustavila domácí opozice, sbírající síly k vojenskému střetu. Papežská kurie nadále naléhala na bezpodmínečné uznání svrchovanosti římské církve. Papežský legát Rudolf z Rüdesheimu, zmocněný papežem stíhat klatbou všechny stoupence krále Jiřího, vybídl 5. dubna 1466 z Vratislavi bratry z Fictumu, aby králi nepomáhali proti Plzeňanům. Janu z Lobkovic a z Hasištejna byl poslán podobný přípis.⁶⁰ Jak je z pozdějších událostí patrné, mladý, asi sedmnáctiletý Lobkovic prelátovy výzvy nehodlal uposlechnout a neochvějně věrně se přidržel krále Jiřího, který se mu za to později odměnil. Administrátor pražského arcibiskupství Hilarius Litoměřický vyzval 4. května 1467 z Plzně Kadaňany (stejně i města Chomutov, Most, Ústí a další), aby odepřeli poslušnost papežem v předchozím roce sesazenému králi Jiřímu, jinak nad městem vyhlásí interdict. O dva měsíce později, počátkem července, administrátor svůj požadavek vůči Kadani a Mostu znovu opakoval. Kadaňané se asi zčásti zalekli a někteří se chtěli krále Jiřího zřici. O několik dní později proto zasáhnul kníže Jindřich Minsterberský, králův syn, a Kadaň vojensky obsadil. Názorově rozdělená obec prožila zlomovou chvíli, když počátkem srpna

---

centrální části náhrobníku přináší TÁŽ, *České hrady*, díl 2., Praha 1972, s. 324. Náhrobek v předsíni zmiňuje Miroslav JANČÁK, *Františkánský klášter v Kadani*, in: PPŽ 4 (1972), č. 1-2, nestr.

⁵⁸ ANM, Sběrka listin, sign. A 460.

⁵⁹ A. MÜLLER, č. 820, s. 343-345. Orig. listina uložena v NA v Praze, I. odd., fond ÚDZ, listina č. 474. V době Jiřího z Poděbrad, který sám užíval coby příslušník panského stavu pouhý černý vosk, asi ještě nebylo barevné rozlišení pečetí tolik důležité, později však už ano. Červená barva se stala obrazem panského sebevědomí, jak dokládá J. MACEK 2, s. 27, pozn. 85. I města usilovala o to moci pečeti červeným voskem, jak jim to pak namnoze dovoľoval král Vladislav (srv. např. pro Kadaň CIM III., č. 344, resp. 334).

⁶⁰ Josef STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad*, část II. 1450-1526, Plzeň 1905 (dále jen J. STRNAD), č. 140, s. 130-131. K legátově misi Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. VI. (1437-1526), Praha a Litomyšl 2007 (dále jen P. ČORNEJ 6), s. 228.

zasedal podkomořský soud, který na mnohé Kadaňany uvalil trest vyhnanství.⁶¹ V roce 1470 (případně 1476) se někteří z nich obhájili a ze zrady očistili a byli pak na pokyn krále nebo Jana Hasištejnského vyškrtnutí ze seznamu zrádců.⁶²

Autor pasáže ze Starých letopisů českých se k roku 1468 bez udání přesnějšího data se čtenáři dělí o autenticky znějící historku, kterou mu vyprávěl sám Jan Hasištejnský z Lobkovic. „V těch dobách“, tj. za válečných událostí v Čechách na sklonku poděbradské doby, zběhl Hasištejnského kaplan a zradil křižákům lobkovickou Přísečnici, kam křižáci vpadli. Obyvatelé horského příhraničního městečka využili jako své útočiště kostel sv. Mikuláše, který byl zřejmě uzpůsoben k obraně. Jan z Lobkovic se o obléhání dozvěděl a za pomoci oddílů pana z Veitmile a Žateckých přitáhl se svým vojskem na pomoc blízké Přísečnici. Křižáci se o tažení dozvěděli a ještě před střetem utekli. Hasištejnského oddíly prý ve městě našly pouze jakéhosi malého kluka v křižácké suknici, na kterém se nechtěli mstít, ačkoliv se předtím Hasištejnský zařekl, že dá upálit každého křižáka, kterého při tažení zajme.⁶³

Od svátku sv. Vavřince (10. srpna) roku 1469 začala velká etapa lobkovických dějin. Jan Hasištejnský byl toho dne králem Jiřím ustanoven doživotním hejtmanem města Kadaně. Panovník tím ocenil věrnost a služby, které mladý šlechtic trůnu v citlivé a složité době nestability prokazoval. Nařídil tedy měšťanům, aby „Jana z Lobkovic jakožto hejtmana našeho poslušni byli, slušně se k němu jakožto k našemu hajtmanu i jeho dědicům majíce tak a potud, jakož svrchu psáno jest“. Jaká tedy byla Janova nová práva nad Kadaní a jaké povinnosti z toho pro něj plynuly? Měl doživotně spravovat město a z něj králi plynoucí důchody s výjimkou těch, které již dříve připsal Fridrichovi ze Šumburka nebo Oplovi z Fictumu a jeho dědicům, a vládnout nad tím vším ve prospěch krále beze strachu, že by byl svého úřadu zbavován. Nadále král počítal s tím, že mu Lobkovic zachová věrnost a pomůže „proti nepřítelům našim vedlé vši své možnosti s svého zámku i z Kadaně“. Jmenovaným „zámkem“ se jistě nemyslí kadaňský hrad, jak by se dalo na první pohled ze stručného králova vyjádření usoudit, ale spíše rodový krušnohorský Hasištejn případně polabské Obříství, jako Janova sídla. Kadaňský hrad byl totiž na městě nezávislou, oddělenou správní jednotkou, spojenou od 13. století s výkonem

---

⁶¹ AČ VI., s. 108-110, též L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brück*, č. 365 a 366, s. 161 a W. HIEKE – A. HORČÍČKA, č. 261, s. 119, resp. 218, kde se domnívá, že šlo o snahu odloučit německá města od krále a obrátit je na katolickou stranu. Když se to nezdařilo, byl interdict opravdu uložen. - Papežská bula Pavla II. s oznámením o zbavení krále Jiřího trůnu je datována v Římě 23. prosince 1466, vyhlášena byla 27. února 1467 chotěšovským proboštem Jiřím, plzeňským arciděkanem Janem a kanovníkem Prokopem z Plzně, k tomu J. STRNAD, č. 158, s. 141-145.

⁶² CIM III., s. 482n, pozn. k č. 278, tamtéž i odkaz na obhajobu, kterou vyhnaní Kadaňané sepsali v Sasku.

⁶³ J. KAŠPAR – J. PORÁK, čl. 565, s. 201n.

královské správy a spravedlnosti v kraji.⁶⁴ Tento úřad „lantrychtářství“, odlišný od hejtmanství nad samotným městem, zapsal král Jiří ještě před Lobkovicovým vyznamenáním, ale asi ve stejném roce, Fridrichovi ze Šumburka za 600 kop grošů. Fridrich a jeho předkové už ale ze starších dob (přinejmenším zhruba z přelomu 14. a 15. století) požívali dědičný plat 40 kop. V listině krále Jiřího z dubna 1467 se již hovoří o 50 kopách, jež „...oni (Kadaňané – pozn. LG) již psanému Fridrichovi a jeho dědicům a budoucím... spravedlivě na každý rok povinni sú platiti a dávati...“, jak se král po předchozím prošetření situace od Kadaňanů dozvěděl.⁶⁵ Druhou shora zmíněnou rodinou, které plynuly z Kadaně příjmy, byli rytíři Fictumové. Král Jiří jim v březnu 1465 propůjčil až do splacení dlužných 1500 kop roční důchod 150 kop, odváděný jinak do královské komory. Fictumové si jej nechali potvrdit novým králem Vladislavem zčerstva po jeho nástupu na trůn a prodali svůj nárok 24. října 1471 Mikulášovi III. a Jaroslavovi I. Hasištejnským z Lobkovic a jejich dědicům.⁶⁶ Hned následujícího dne Jan Vladislava požádal, aby mu potvrdil všechny shromážděné a předložené dokumenty, znějící na Kadaň, což král učinil. Byla mezi nimi i listina krále Jiřího o zástavě města Janu Hasištejnskému a jeho dědicům z října 1469, která následovala a korunovala srpnové udělení hejtmanství. Král přidal doložku, že vyplacení zástavní sumy po Janově smrti a navrácení města zpět do královských rukou se nemá udát bez souhlasu dědiců.⁶⁷ Kadaň se tedy po patnácti letech znovu dostala do zástavy, ačkoliv se král Jiří v roce 1463 po vzoru svého předchůdce Ladislava Pohrobka (1457) zavázal město již do takové situace neuvrhnout.⁶⁸ Příslušníci hasištejnského rodu nelenili a hleděli využít příležitosti, jak zástavu v příštích desetiletích ještě více prohloubit. Ve hlavách lobkovických bratří se začaly zvolna rýsovat první linky kontur budoucí představy o Kadani jako srdci rodových držav. Že na to měli představitelé města jiný názor, není těžké domyslet. Další zvýšení zápisné částky na Kadani pro bratry Jana a Mikuláše III. je datováno 24. srpnem 1475 a znovu i pro Jaroslava I. a Bohuslava 17. ledna 1478.⁶⁹

Lobkovicové se samozřejmě snažili také o povznesení starších rodových držav, jež k rodu nebyly připoutány tak křehkými vazbami zástav. Jan Hasištejnský s počátkem roku

⁶⁴ Doklady o takové funkci kadaňského hradu publikoval Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Sbírka pramenů práva městského Království českého*, díl II. Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419 (dále jen CIM II.), Praha 1895, např. č. 182 (pozn. s. 300) a 771 (odkaz 15 v pozn. na s. 1005).

⁶⁵ Zapsané platy na Kadani a zástava úřadu landrychtářství pro Fridricha ze Šumburka – CIM III., č. 292, ss. 504-506. Zmínku o poplatcích Šumburkům z Kadaně přináší k počátku 15. století CIM II., v pozn. k č. 701 na s. 902: „Sequitur census hereditarius regius ciuitatum regalium... Cadan XL sexag., quem percipit domina Alsonissa de Pirsensteyn“; hrad Perštejn byl sídlem jedné z větví šumburského rodu.

⁶⁶ CIM III., č. 254, ss. 440-442.

⁶⁷ Zástavní listiny králů Jiřího a Vladislava II. pro Lobkovice na Kadaň, jmenování Jana Hasištejnského hejtmanem – CIM III., č. 309, ss. 535-538.

⁶⁸ CIM III., č. 254, s. 440n.

⁶⁹ CIM III., č. 365, s. 620-621.

1469 požádal krále Jiřího o povýšení vesnice Březno (u Chomutova) na městečko a o udělení vlastního týdenního trhu. Král 20. ledna vyhověl a dovolil, aby obyvatelé nového městečka mohli vařit pivo, prodávat maso i chléb a provozovat řemesla i obchod, jak je tomu zvykem v okolních městech a městečkách. V březnu 1480 toto povýšení a trh potvrdil znovu na Janovu žádost i král Vladislav. Březno bylo vysazeno jako emfyteutická ves tehdejším majitelem pozemků Plichtou ze Žirotína a na Červeném Hrádku již v roce 1440. Odvolacím místem k řešení sporů mu byl Chomutov, takže spadalo pod magdeburské právo.⁷⁰ V červenci 1469 obtěžoval Jan královský majestát ještě jednou podobnou žádostí, tentokrát ve prospěch nedalekých Údlic, jež k rodovému panství náležely od roku 1446. Městečkem byly prý už ve starších dobách, patrně od přelomu 14. a 15. století, nicméně příslušný dokument se ztratil. Král proto nyní obnovil dané právo a stanovil termín týdenního trhu. Udělená práva neprospěla samozřejmě pouze uvedeným obcím. Těžili z nich i sami majitelé.⁷¹

Počátkem prosince 1477 zaslal Janovi císař Fridrich III. svůj list, v němž naléhal na Lobkovice, aby se přidal na stranu protikrále Matyáše Korvína, kterému císař udělil české země v léno. Janův odpor proti Korvínovi je znám, takže se král Vladislav nemusel obávat zrady.⁷²

Problémy spojené se sňatkovou situací krále Vladislava, jenž váhal naplnit svůj manželský slib Barboře Hlohovské, zrazován od toho i postojem šlechtické obce, zpestřila v roce 1477 epizodní vidina možného králova sňatku s nedávno osiřelou bohatou dědičkou Marií Burgundskou. Stavby – a snad i král (?) – zde viděly šanci také na naplnění titulu vévody lucemburského, který se v záhlavích českých panovnických listin skvěl jen podle tradice, nikoliv dle skutečnosti. Burgundské poselstvo dorazilo do Prahy s nabídkou sňatku a čeští diplomaté, vedení Benešem Libštejnským z Kolovrat a Janem Hasištejnským z Lobkovic, kteří se oba dobře znali, je následovali zpět. Během pražských jednání se však Marie ujali Habsburkové, takže se náhle nastalá šance opět bezvýsledně rozplynula. Z potomních zmínek samotného Lobkovic je ale známo, že na samém lucemburském předpolí navštívil metropoli Trevír a zhlédl jako relikvie hřeby Kristovy a snad i pověstné Spasitelovo bezešvé roucho, jež se tam uchovávalo.⁷³

---

⁷⁰ *Sbírka pramenů práva městského království českého*, díl IV-2. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453-1500, Praha 1960, č. 408, ss. 135-137, a 480, s. 215.

⁷¹ *L. c.*, č. 410, s. 138n.

⁷² V. MILLER – M. RACKOVÁ, *K správě a naučení synu Jaroslavovi*, in: *Jazyk a literatura v historické perspektivě*, Ústí nad Labem 1998, s. 133: „Peníze a zlato maje zjednáš... sobě zrádce; ó co jich král Matiaš byl svými penězi v Čechách nadělal i též v Moravě a jinde!“

⁷³ F. STREJČEK, ss. X a 47. K obecné situaci též stručně J. MACEK 2, s. 214 a TÝŽ, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991, s. 29n.

Další Lobkovicovou diplomatickou zkušeností byla počátkem léta roku 1487 cesta do Říma ke kurii. Hlavním posláním královského poselstva vedeného kromě Jana i panem Půtou Švihovským z Rýzmburka, Lobkovicovým vzdáleným příbuzným, bylo složení slibu věrnosti papeži jako nutného předpokladu k papežskému uznání Vladislavova českého královského titulu. Tato mise již byla úspěšná.⁷⁴

Při své návštěvě Apoštolského stolce využil Jan Hasištejnský příležitosti nejen k návštěvě poutních míst a relikvií, ale požádal rovněž Inocence VIII. o vydání privilegií ve prospěch Kadaně. Lobkovic se podle znění získaného dokumentu papeži svěřil, že prý je v okolí Kadaně plno heretiků a odpadlíků. Ti z nich, co svůj hřích rozpoznávají a rádi by se vrátili zpět do plného společenství katolické církve, však nemají nikoho, kdo by jim to umožnil, neboť pro stáří a chudobu nejsou s to navštívit Řím a zůstávají tedy v odloučení. První Innocencova listina ze dne 18. června proto zplnomocnila kadaňského faráře přijímat svého zbloudění upřímně litující někdejší „kacíře a odpadlíky“ zpět do církve a udělovat jim rozhřešení. V případě vyhlášení interdiktů nad sídly kacířů, nemá se zákaz bohoslužeb vztahovat na Kadaň. Nadto směl farář v případném kaplanově zastoupení konat každou sobotu ve farním chrámu slavnostní eucharistické procesí. Kdo by se ho účastnil, obdržel by 100 dní odpustků.⁷⁵ Při jednání o této listině měl Jan na mysli jistě prospěch křesťanství, neboť neměl rád bludaře matoucí lidem hlavy. Domnívám se, že Jan tuto aktivitu vyvíjel s ohledem na prospěch víry, o níž byl přesvědčen, a také s ohledem na uchování klidu a míru. Možná z jeho paměti dosud nezmizela vzpomínka na interdict uvalený na Kadaň přede dvěma desetiletími Hilariem Litoměřickým. Jistě jej považoval za nespravedlivý, neboť církevními tresty stíhal mnohdy pravověrné příslušníky pouhého jiného politického tábora. Druhá papežova listina ze stejného dne se týkala podpory právě budovaného františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků. Jan u Svatého stolce neopomněl zdůraznit, že jej buduje na vlastním majetku. Poutník, který by klášter navštívil ve dnech sv. Jiří, Víta a Kryštofa, jež náležejí do skupiny svatých patronů onoho poutního místa, obdržel by rovněž odpustky.⁷⁶

⁷⁴ F. STREJČEK, s. XIV, dále stručně J. MACEK 2, s. 214. Lobkovicovo diplomatické pověření odráží i titulatura v papežských listinách, jak uvádím v dalším textu a příslušné poznámce.

⁷⁵ CIM III., č. 448, s. 765-767. Srv. též J. MACEK 2, s. 215, kde se hovoří o „zákroku proti kacířům“, což myslím nesprávně navozuje dojem jakéhosi násilí. Zhlednutí Veroničiny roušky v Římě zmiňuje F. STREJČEK, s. 64.

⁷⁶ NA v Praze, I. odd., fond Řád františkánů, listina č. 71. O Janovi se v listině hovoří: „...dilectus filius, nobilis vir Johannes de Hassenstain, dominus oppidi Caden, ... Regni Bohemie baro, per carissimum in Christo filium nostrum Vladislaum, Bohemie regem illustrem, pro obedientia nobis et Sedi apostolice prestanda orator destinatus, de propria salute recogitans, cupiens terrena in celestia et transitoria in eterna felici comertio commutare, feruore deuotionis accensus de propriis bonis suis, sibi a Deo collatis, extra dictum oppidum unam domum pro usu et habitatione fratrum ordinis minorum construi et edificari facere cepit illamque dante Domino perficere intendant“.

Jan nebyl jediným Lobkovicem, který z blízka poznal italské prostředí. Již o desetiletí před ním se na jih za studiem vypravil jeho nejmladší bratr Bohuslav. Byla to cesta plodná a významná. Bohuslav odjel roku 1475 do Boloně, ale načas tamní studia přerušil. Studia dokončil roku 1482 ve Ferrare dosažením doktorátu kanonického práva. Se vzděláním tohoto typu mohl zastávat prelátské posty, na něž se asi zejména připravoval. Po návratu do Čech se stal proboštem Vyšehradské kapituly. Tento post býval v předhusitské době spojen s úřadem nejvyššího kancléře, jistě to bylo Bohuslavovi známo, čekal víc a hleděl výše. Snažil se ucházet o vyšší mety prostřednictvím služby v královské kanceláři. Roku 1490 se vypravil na poznávací cestu po Středomoří. Z Itálie zamířil na východ a byl by objel jistě celé Středozemní moře, kdyby jej nezastihla zpráva o možnosti ucházet se o olomoucký biskupský stolec. Ale štěstí v tom Bohuslava nepotkalo, papež dvakrát vybral jiného kandidáta, a to i přes Bohuslavovu jednomyslnou volbu kapitulou v roce 1493. Situace se opakovala ještě počátkem 16. století, kdy svítla naděje na uprázdnění vratislavského biskupství. Ale jak vysvitla, tak i zhasla a Lobkovic se pak už papežskému nepotismu navzdory vysokou metu získat nepokoušel. Uchýlil se do stínu hradu Hasištejna, kde se oddal tomu, co mu přinášelo potěšení – studiu, předávání vzdělání a knihovně. Epizodou roku 1502-1503 byla služba na budínském královském dvoře Vladislava II.⁷⁷

Jestliže víme, že Bohuslav trávil svůj život spojením s hradem Hasištejnem, je třeba říci, že tento hrad byl vždy chápán jako společný rodový majetek. Při dělení rodinného zboží, které bylo zapsáno do Desek zemských v červnu 1490,⁷⁸ hrad dělení nepodléhal. Nejstarší Jan přišel o post hlavy nedílu, která byly zodpovědná za hospodaření celé rodiny, ale získal jako svůj díl Obříství v Polabí, které bylo jeho hlavním sídlem z hlediska dědičných držav. K němu připojil blízkou Libiš a Kly, další vsi, např. Okounov, Blahuňov, Vysokou Jedli nebo Široké Třebčice. Dílem Mikuláše III. byly zejména Údlice, kde na tvrzi bydlel, pak horská Přisečnice, Kýšovice, Sobětice, Domašín či Volyně a podhorské Nové (tehdy Německé) Třebčice, Račetice a Málkov. Bohuslav obdržel za svůj vlastní díl Březno a Kralupy a k tomu blízkou Zásadu, podhorský Louchov a Hradiště. Každý z bratrů byl podělen tak, že jeho statky zahrnovaly úrodnou nížinu i horské polohy, kdy bylo dostatek zvěře k pořádání honů i hojnost dřeva na otop a stavby. Součástí bylo rybniční hospodaření a různé vinice a platy. Jan Hasištejnský si jako nejstarší ponechal hejtmanství

⁷⁷ Ivana KYZOUROVÁ (ed.), *Básník a král*. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby (dále jen *Básník a král*), Praha 2007, kompilováno z více míst.

⁷⁸ Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky Desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých*, Praha 1870, ss. 443-444. Impulsem k dělení byla jistě snaha bratří se osamostatnit po smrti jejich sourozence, údajného válečníka Jaroslava I., o kterém se nedochovaly takřka žádné zprávy. Je možné, že se na dělení zbylí tři bratři dohodli snad již dříve.

nad Kadani (zhruba od stejné doby byl i zástavním držitelem kadaňského hradu) a také patronátní právo nad klášterem klarisek v Panenském Týnci u Loun, které zdědil po otcovým prostřednictvím od rodiny své matky, pánů ze Žirotiny.

Nebyla to jen doba klidu a správy panství nebo dalekých cesty za poznáním, jak ještě na jiném místě přiblížím. 13. listopadu 1494 zaslal Jan Hasištejnský z Lobkovic vévodovi Jiřímu Saskému nepřátelský list (Fehdebrief) kvůli opakovaným a „nedobře udělaným“ (nicht gut gemachter) škodám svých kadaňských poddaných ze strany Míšeňských. Války na česko-saském pomezí byly poměrně častým jevem a velkou roli v nich hrál právě Jan Hasištejnský. Propukly v roce 1471, pak ve druhé polovině 70. let (1474-1478) a znovu v již zmíněném čase 1493-1494, kdy Lobkovice podpořily téměř čtyři desítky šlechticů.⁷⁹ S těmito boji snad souvisí i zmínka ke 4. květnu 1477, kdy kurfiřt Ernst (Arnošt) a vévoda Albrecht Sasští psali z Lipska Žateckým, že mají být pamětlivi stížnosti proti Janu Hasištejnskému z Lobkovic.⁸⁰

Květnaté obraty textů listin občas přinesou zprávu, z níž lze rekonstruovat alespoň rámcový obraz rodinných událostí a souvislostí. Nejpozději v první třetině roku 1499 zemřel Mikuláš III. Hasištejnský, neboť se v královské listině ze 4. května t. r. uvádí potřeba zaopatřit jeho pozůstalé potomky.⁸¹ Ve spleti milých slov, plných stavovského ohledu a společenského taktu jako by probleskovalo poznání skutečných vztahů. Šlo samozřejmě zejména o Kadaň. Král se cítil být Lobkovicům za jejich služby a věrnost zavázán, ale nemohlo mu ujít, že se tito šlechtici snaží jeho město pozvolna ovládnout. Odhodlání kadaňských představitelů nepřipustit ztrátu postavení královského města mu asi bylo sympatické, ale přesto zatím nezasahoval, pokud vůbec chtěl. Touha Kadaňanů kontrastovala s lobkovickými obavami z možné ztráty nabytého postavení, na jehož plody si za třicet let trvání zástavy členové rodu asi již uvykli. Po Mikulášově smrti se Bohuslav Hasištejnský odhodlal krále jménem svým i svého bratra Jana požádat o upevnění nabytého postavení v Kadani tím, že by rovněž Janovi a Mikulášovi potomci, ratolesti páté známé rodové generace, měli doživotní účast na kadaňské zástavě. Mikuláš byl patrně druhým nejstarším bratrem lobkovického generačního čtyřlístku. Po předchozí Jaroslavově smrti zůstali nyní na tomto světě pouze Jan a Bohuslav. Přiblížila se eventualita, že by se životní dráha bezmála padesátiletého Jana mohla rovněž brzy uzavřít a tím znejistit rodem budované pozice v severozápadních Čechách, jejichž těžištěm byla a nadále měla zůstat Kadaň. V Janovu potomku Jaroslavu II. a Mikulášových synech Václavovi, Mikulášovi

⁷⁹ L. SCHLESINGER, *Urkundenbuch Saaz*, č. 488, s. 213 – „Ihan Herr zum Hassenstein und Cadan, Hauptmann im Saazer Kreise“. Stručným shrnutím střety přechází J. MACEK 2, s. 112n.

⁸⁰ L. SCHLESINGER, *Urkundenbuch Saaz*, 473, s. 204.

⁸¹ CIM III., pozn. k č. 540, s. 926n.

IV., Zikmundovi a Vilémovi navíc žila naděje na pokračování rodu. Kadaň, k níž se již dlouhou dobu upíraly jejich zraky, však byla vázána na Janovu osobu a život. Král Vladislav zvolil snad formálně kompromisní řešení, pro Lobkovice ale stále velmi výhodné. Prodloužil platnost zástavy po Janově smrti také na dobu života další generace a ponechal na svébytném rozhodnutí rodu, kdo bude nositelem uvedených práv, zdali všichni společně, nebo zvolí jiné řešení. Vyplácet je neměl nikdo jiný než král a měl tak učinit s roční výpovědní lhůtou pouze hromadně za celé město i hrad, nikoliv za jednu či druhou součást zástavy, což si Bohuslav výslovně vyžádal. Právně vzato se sice ani nyní nestala Kadaň oficiálně poddanským městem, ale reálná šance věčně zadluženého krále zástavu skutečně vykoupit byla asi jen velmi malá. Těžko říci, zdali si to Kadaňané uvědomovali, nebo v nich vydaná listina ještě živila plamének naděje na vymanění se ze zástavy. Jejich čas ale měl ještě nastat. Listina hovoří také o případu, že by král Kadaň vyplatil, ale neužíval a místo toho ji ve snaze rozšířit si manévrovací prostor zastavil někomu dalšímu, což by bylo gesto vůči Hasištejnským dosti nevstřícné, vedené snad jen královou případnou finanční tísni. Pro takovou okolnost směli Lobkovicové na základě zvláštní klausule od dotyčného věřitele zástavu vykoupit a znovu se v ní uvázat. Aby předešel možným projevům nevole ve městě, vyzval král závěrem Lobkovice, ať nečiní obyvatelům města bezpráví a křivdy, neutlačují je a ať se k nim, ke svým poddaným, chovají dobrotivě. Měšťany zase zavázal povinností poslušnosti k lobkovické vrchnosti. Zobrazuje se v tom asi reálná situace v Kadani, jak bylo naznačeno, prolnutá se společensky vypjatou situací stavovského střetu šlechty a měst v měřítku celého státu.

Určitým dokladem lobkovické péče o město a jeho – a tím i rodové – zájmy je přímluva za nápravu křivd ve vinohradnictví. Dne 15. února 1501 obnovil král na žádost Jana a Bohuslava Hasištejnských Kadani výsadu, podle níž nesměli sedláci v okruhu jedné míle od města pěstovat révu a prodávat víno. Ty vinice, které byly proti starobylému právu města zřízeny, neměly být nadále užívány Kadani ke škodě, „...neb by nebylo slušné a spravedlivé,“ psal král „aby nám mělo město pomeznie pro něco lidu sedlského zpustnutí a zahynnutí.“ Šlechtických vinic na panských a zemanských pozemcích se udělené privilegium nijak nedotýkalo. Sami Lobkovicové minimálně jednu takovou vinici zakoupili 28. března 1468.⁸²

Hovoříme-li o péči, promlouvají k nám prameny později i o otevřeném nepřátelství. Jan Hasištejnský nutil roku 1504 měšťany přísahat věrnost jeho synu Jaroslavovi II. Bylo

---

⁸² Privilegia Karla IV. a Václava IV. z let 1374 a 1391 viz CIM II., čč. 523 a 647. Nové Vladislavovo privilegium – CIM III., č. 555, s. 956-960. Lobkovická vinice zakoupená roku 1468 se nacházela „...am hintern linyng...“, tedy v prostoru tzv. Zadního kopce, který takřka sousedí s katastrem Pruněfova, jenž byl součástí hasištejnského panství.

to poněkud vypjaté přání, podbarvené jistě i tvrdostí Lobkovicova požadavku. Hasištejnský se hájil královskou listinou z roku 1499, Kadaňané zase právy královského města.

V konfliktu, jenž hořel i formu předhánění se v opevňovacích pracích na kadaňském hradě a v jeho okolí i nejrůznějšími trapnými dohrami mezi soudními lavicemi, lobkovická pověst povážlivě klesala, že už jim nevěřil ani král.⁸³

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic se svými prosbami o doporučení neangažoval jen v bratrových zájmech. Např. 5. prosince 1505 psal do Prahy svému příteli, královskému sekretáři Janu Šlechtovi, zdali by nemohl pomoci poselstvu města Mostu, se kterým měl rod tradiční pevné vazby a které si chtělo stěžovat na bezpráví způsobené pražským celníkem.⁸⁴

Na podzim, snad 10. listopadu 1510 Bohuslav opustil tento svět a Jan, nepočítáme-li jeho děti a synovce, zůstal sám. Tato neblahá událost jakoby předznamenala další vývoj. Již předtím, s počátkem století, jak jsem stručně postihnul, bylo cítit, že ve věci lobkovické Kadaně nastal obrat. A ještě dále, takřka přesně po dvanácti letech od prodloužení zástavy na pátou rodovou generaci došlo k nadějnému příslibu ve prospěch města. Na jaře 1511 se Vladislav domluvil s kadaňskými měšťany na řešení jejich závislého postavení a 11. května jim rozsáhlým privilegiem povolil vykoupit po smrti Jana Hasištejnského hrad i město ze zástavy. Věc měla být řešena jako půjčka králi a ten se obšírnou, slavnostní a tolik známou (a tolikrát porušovanou) proklamací zavázal, že již město ani hrad více nezastaví. Kadaňané si měli až do vyrovnání půjčky ponechat královské příjmy z města i z hradu (kromě nutných příjmů nového hejtmána na udržování hradu).⁸⁵ Co se dělo během roku, nevíme. Nicméně z jeho konce se dozvídáme o nepříjemném sporu, který viditelně vychází z jarních událostí. V úterý před Vánoci, 23. prosince 1511, poslal Jan Hasištejnský své úředníky do Kadaně, aby tam s nadcházejícím počátkem nového roku uvedli do úřadu městskou radu. Nedochovaly se zprávy o průběhu jednání a obsahu s tím spojených (asi vypjatých) rozhovorů, nicméně jisté je, že došlo k incidentu. Jan sebral obci pečeť i klíče od bran a nechtěl jim je vrátit. Přidal i blíže neuvedená nepříznivá rozhodnutí a situaci ještě více vyhrotil. Patrně málo citlivě hájil svou představu o výkonu hejtmanských práv, jež mu doživotně náležela. Kadaňany možná také opustila rozvaha a svému nemilovanému pánu pak mohli tím snáze naznačit, že doba lobkovického panování nad nimi se krátí. Město se proti zabavení svých insignií celkem logicky rozhodlo bránit u vyšších instancí. Páni regenti (? zemští úředníci?) pak sami osadili radu a stanovili vyřízení pře na jednání

---

⁸³ Srv. Josef TRUHLÁŘ, *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, Praha 1893 (dále jen J. TRUHLÁŘ), č. 107 a další, etapu shrnuje J. KUMSTÁTOVÁ, s. 14nn.

⁸⁴ L. SCHLESINGER, *Stadtbuch Brüx*, č. 431, s. 182.

⁸⁵ CIM III., č. 617, s. 1093-1096.

zemského soudu o suchých postních dnech (25.-28. února 1512). „Kadaňští tu při proti svému pánu vyhráli,“ jak dosvědčuje autor letopisů a dodává, že se soudního jednání účastnil na jejich straně.⁸⁶ Roku 1512 se objevila satirická báseň na politické poměry v zemi, v níž jsou jmenováni i „páni z Hasištejna“, kteří ač sice „...nejsou u vlády a nemají bohužel žádné výnosné úřady, zahráli by si od té chvíle“, jakož i „Šternberkové a Švihovští, Valdštejnští, Šlikové i páni z Veitmíle a jiné slavné rody“, karty („flusa“) o vliv ve státě a ve svůj prospěch. Tvrdý soud nad jmenovanými rody uzavírá, že „kdyby neměly ze zákonů strach, jistě by si přisadily v příštích hrách“.⁸⁷ Počátkem srpna 1514 přibyli do Prahy vojáci vyslaní městem Kadaní i jinými městy (Plzní, Louny, Žatcem, Mostem a Slaným) na pomoc králi do Uher. Ve Vladislavových očích se prý zaleskly slzy dojetí. Za poskytnutou pomoc byl velmi vděčný a poslům řekl, že jim (městům – pozn. LG) to bude v budoucnu oplácet jen samým dobrým.⁸⁸

1.5. Pátá generace rodu, děti Jana Hasištejnského a Mikuláše III.

Smrtí Jana Hasištejnského před koncem prvního měsíce roku 1517 skončila, jak se zdá, velká etapa dějin rodu Hasištejnských z Lobkovic. Pozdější generace do pramenů příliš nepronikly. Zdá se, že Jaroslav II. už ani nemohl zvrátit roztočené kolo dějin zpět na lobkovickou stranu, pokud se o to vůbec pokoušel. Zvláštním dědictvím, které po sobě zanechal a jež čeká na interpretaci po svém budoucím plném odkrytí, jsou překrásné nástěnné malby ve františkánském kostele v Kadani. Poslední triumf Kadani?

Jaroslavovi synové Jindřich a Šebestián jsou spolu s otcem zachyceni na kadaňské malbě. Dožili se celkem vysokého věku, ale slávu někdejšího panství již také neudrželi. Jaroslavovy sestry Markéta a Helena se provdaly první za Jana z Boskovic na Svojanově a druhá za Jana z Kolovrat na Mašťově. Dochoval se Helenin náhrobek s rodovým erbem a stromem života.⁸⁹

Dělení vedlejší rodové větve, synů Mikuláše III., proběhlo v roce 1518 a znamenalo ještě větší rozdrobení původního hasištejnského panství, přesněji řečeno Mikulášova a Bohuslavova dílu. Tito mladší Hasištejnští z Lobkovic pak své nevelké údíly rozprodávali a zase zkoušeli zcelovat nebo kupovali jiné, často dál do západních Čech, za Valeč a

---

⁸⁶ J. KAŠPAR – J. PORÁK, č. 859, s. 339.

⁸⁷ J. KAŠPAR – J. PORÁK, s. 347-349, čl. 877a. Shrnuje též J. MACEK 2, s. 214, který považuje výsměch autora pamfletu, jenž asi vycházel z městského prostředí, za logický.

⁸⁸ J. KAŠPAR – J. PORÁK, s. 374, č. 921.

⁸⁹ F. MADĚRA, s. 133

později ke Žluticím. Připojím malou ukázkou, kterou na počátku 16. věku zachytily prameny. V dubnu 1517 prodal Václav Hasištejnský z Lobkovic Žateckým za 300 kop gr. míšeňských polovinu vesnice Zálužice (Zaluzicze) „a gednoho czlowieka wicze“.⁹⁰ Koncem května 1521 vyznal Zikmund Hasištejnský z Lobkovic před úředníky dvorskými, že prodal svou manskou vesnici Číňov se vším příslušenstvím a bez pohoršení královského manského práva za 838 kop gr. českých úplně zaplacených Žateckým. Na vesnici tou dobou nevázla žádná lobkovická práva, neboť nároky svých bratří Mikuláše IV., Viléma a zemřelého Václava Zikmund před prodejem získal.⁹¹ Polovina bývalého horského (i horního) městečka Přísečnice náležela k jádru starého panství hradu Hasištejna již od dob Šumburků.⁹² Mikuláš I. z Lobkovic získal roku 1418 spolu s Hasištejnem také příslušnou polovinu Přísečnice. Druhou odkoupil od pánů ze Šumburka roku 1445 jeho syn Mikuláš II. Když si v červnu 1490 jeho synové mezi sebe dělili rodový majetek, připadla Přísečnice Mikulášovi III. V dalším dělení ji roku 1518 získal Mikulášův syn Vilém. Ten vystavěl v městečku sídelní tvrz, další doklad původní snahy zapustit v rodném kraji kořeny. Svůj díl však prodal na počátku 30. let 16. století Šlikům a od nich se městečko dostalo v roce 1545 do rukou krále Ferdinanda. V letech 1555-1587 se Přísečnice, nyní již královské horní město, Lobkovicům dočasně vrátila, ale jen jako zástava od panovníka.⁹³

Vedle údlické větve rodu, založené již Mikulášem III., se jeho synové Václav, Mikuláš IV. Zikmund a Vilém stali hlavami nových rodových linií – Václavovy líčkovské, která dala českému 16. století významnou osobnost Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic, dále Zikmundovy polácké, jež ale nepřežila dlouho přes polovinu století, a Vilémovy valečské, rovněž spíše malého významu. Potomci údlické a líčkovské větve přežili do 17. století a z konfesijních důvodů – byli už luterány – opustili Čechy. V Německu se jejich stopa během 17. století ztrácí.

---

⁹⁰ L. SCHLESINGER, *Urkundenbuch Saaz*, č. 497, s. 215.

⁹¹ L. SCHLESINGER, *Urkundenbuch Saaz*, č. 498, s. 215-216.

⁹² Nejstarší zmínka je v lenní listině Karla IV. pro bratry Fridricha a Bernarta ze Šumburka z roku 1351, viz též F. BERNAU, *Hassenstein*, s. 49 a 52, A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 130.

⁹³ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 134 – 137 a 141.

2. Stěžejní kulturní a stavební aktivity pánů Hasištejských z Lobkovic

Historii nepochybně nevytvářejí pouze politické dějiny, události, křtiny, svatby, pohřby, jednání, války či poselstva, ačkoliv i to všechno do mozaiky celku poznání náleží. Neméně důležitou součástí jsou další hodnoty, doložitelné kromě pramenů diplomatických také těmi literárními, výtvarnými a hmotnými. Ve snaze zabývat se hasištejskou větví rodu Lobkoviců nelze opomenout kulturní projevy jeho významných členů. Pokusím se je stručně shrnout na příkladech z oboru písemnictví a poněkud obšírněji na poli architektury.

2.1. *Literární dílo Bohuslava a Jana Hasištejských z Lobkovic*

Mezi kulturními projevy členů rodu stojí na předním místě výsledky spisovatelského nadání Bohuslava Hasištejského z Lobkovic, snad nejslavnějšího humanisty českého pozdního středověku a nastupujícího novověku. Vzdělání, kterého nabyl v Itálii, jej spolu s příznivým šlechtickým původem mohlo dovést k zastávání významných církevních obřadů. Rozčarován z neúspěšné kandidatury na olomouckého a vratislavského biskupa i z prostředí královského dvora se vrátil na hrad Hasištejn. Věnoval se budování a pořádání – ano, dalo by se říci: hýčkání – své výjimečně rozsáhlé knihovny a také předával nabyté humanistické hodnoty svým příbuzným a zájemcům v soukromé škole, kterou na hradě pro asi 15 posluchačů provozoval. Tradici lásky a obdivu ke knihám a jejich obsahu založil v rodě zřejmě již Bohuslavův děd Mikuláš I.⁹⁴ Badatelé z Národní knihovny, kteří se Bohuslavovou osobností při pořádání po něm pozůstalého knihovního fondu zabývali, spatřili v osobnosti věhlasného humanisty rysy osobní oběti jako vítězství nad pokušením prosadit plně sebe sama.⁹⁵

Úkol plně popsat a zhodnotit dílo věhlasného humanisty je ale nad mé možnosti a není ani tématem této práce. Proto si dovolím s odkazem na literaturu, která v poslední době uctila Bohuslavovu osobnost skutku skvostným květem, katalogem výstavy na Pražském hradě, jeho dílo jen velmi stručně shrnout.⁹⁶ Bohuslav byl především básník,

⁹⁴ A. RICHTEROVÁ, *Vývoj*, ss. 36-39.

⁹⁵ Alena RICHTEROVÁ – Kamil BOLDAN, *Library of Bohuslav Hasistein of Lobkowicz from collections of the Roudnice Lobkowicz Library*, in: XIXth Congress of the International Association of Bibliophiles. National Library of the Czech Republic, Praha 1995.

⁹⁶ Nejnověji se Bohuslavově osobnosti, díle, zázemí i době věnuje pozoruhodný a obsáhlý katalog z výstavy uspořádané Správou Pražského hradu Ivana KYZOUROVÁ (ed.), *Básník a král. Bohuslav Hasištejský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby* (dále jen *Básník a král*), Praha 2007, kde jsou uvedeny i četné

zejména satirik, a to jak vůči přátelům, kteří vždy věděli o přátelské povaze takového dobírání, tak i v případě „tepání nešvarů doby“ nebo kritiky činů a povah konkrétních současníků. Neváhal vytknout nedostatky samotnému králi Vladislavovi, ale dokázal jej i utěšit soustrastnou básní po smrti královny Anny. Mezi tématy, která veršem zpracoval, jsou i motivy náboženské. V souvislosti s jeho cestami po Středomoří (1490-1491), ale i ve vztahu k rodem budovanému františkánskému klášteru v Kadani, je třeba uvést báseň o Čtrnácti svatých Pomocnících, patronech onoho kláštera. Vedle 500 básní je známo okolo 200 listů, z nichž některé osvětlují i realie lobkovického úsilí po upevnění hasištejského nebo kadaňského panství. Ani v listech neopouští Bohuslava zápal kritiky špatností a touhy po nalezení nebo poskytnutí dobré rady, který spatřujeme v jeho básních a epigramech. Často citovaným textem je „List o správě státu“, sestavený pro Petra z Rožmberka, svého kolegu z italských právních studií a vysoce váženého přítele. Zachovaly se také tři Bohuslavovy traktáty – o lidské ubohosti, o lakomství a (torzálně) o filozofech antických časů.

Spisovatelem se však stal i starší Bohuslavův sourozenec Jan, píšící na rozdíl od bratra-latiníka česky, ačkoliv zcela určitě znal latinu i němčinu, jak ve svém literárním díle přímo či nepřímo sám prozradil.⁹⁷ Zachovala se dvě pozoruhodná Janova díla. Jednak elaborát otcovských poučení pro syna Jaroslava s připojenou stručnou rodovou kronikou a jednak cestopis s odstupem zachycující Janovu pouť k Božímu hrobu. Obě díla přibližují Janovu vnímavou, starostlivou, přirozeným vkusem obdařenou osobnost, kterou charakterizují rysy věrnosti idejím, rozumnosti a touhy po přehlednosti a po správnosti rozhodnutí podle dobových stavovských kritérií.⁹⁸

Text prvního spisu tvoří 36 různě rozsáhlých kapitol otevřených poměrně dlouhou předmluvou. Název „Naučení synu Jaroslavovi“, případně jeho varianty, je však až novodobý.⁹⁹ V uvedených kapitolách se Jan otcovsky upřímně – tedy se zásadovostí, přísností i horlivostí či láskou a starostlivostí – vyjadřuje o otázkách vztahu k Bohu, králi i rodině a přátelům. Nabádá syna, aby se držel dobré společnosti a řádně hospodařil. V tomto směru jsou jeho postřehy a rady asi nejobširnější. Na závěr byla připojena

---

odkazy na literaturu. Příslušnou stať *Literární dílo* napsala Marta VACULÍNOVÁ (ss. 104nn.), o *Knihovně Kamil BOLDAN* (ss. 74nn.).

⁹⁷ F. STREJČEK, ss. XXVII nebo 8, 68 aj.

⁹⁸ Podobně Jaroslav FENCL, *Jan Hasištejský z Lobkovic*, Ústí nad Labem 1982 (dále jen J. FENCL), s. 136.

⁹⁹ V. MILLER – M. RACKOVÁ, *K správě a naučení*, s. 117-149, k otázce názvu se vyjadřují na s. 117, resp. 139. V LRRA se dochovaly dva exempláře opisů z konce 16. století, z nichž editoři označují za originálu nejbližší onen se sign. E 1 / 3 s datací 1595 na zdobené vazbě, tamtéž s. 138, uvedený nadpisem „Urozený pan pan Jan z Lobkovic a Hasištejna etc. dal toto synu svému panu Jareslavovi, k správu a naučení jemu v tom dal, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem zachovati má, sepsati. Stalo se léta narození Pána Krista patnáctistého čtvrtého etc.“, tamtéž s. 147. Původní rukopis je nyní již několik desetiletí nezvěstný, ale zachycuje ho ještě Max DVOŘÁK – Boh. MATĚJKA, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Roudnickém*, Díl II. Zámek roudnický, Praha 1907.

modlitba, kterou Jan doporučuje jako vroucí projev úcty ke Svátosti oltářní a Kristovu utrpení i jako prosbu za ochranu před vším zlým. Celek spisu doplňuje nakonec několik záznamů týkající se nástupnických generací – syna Jaroslava a jeho dětí.¹⁰⁰

V odborné literatuře se objevuje názor, že Lobkovicův otcovský spis vychází z autorova krajního pesimismu a životní skepse.¹⁰¹ Zdá se mi, že tomu daní badatelé dávají příliš velký důraz. Nemyslím si totiž, že by šlo o skepsi a pesimismus jako životní názor a celkové vnitřní nastavení. Spíše mám dojem, že se jedná o Janovu pozornost vůči věcem, které by bylo možné brát jako přestoupení pravidel morálních nebo zákonných.

Rozmařilé plýtvání jako životní styl určité části šlechty nemohl nekritizovat a ponechat bez odmítnutí, jelikož mu bylo z duše cizí. Pokud v předmluvě vytýká synovi jeho nevážnost, uvědomme si, že hovoří čtyřiapadesátiletý otec ke svému jedenadvacetiletému potomkovi a jedinému dědici.¹⁰² Generační rozdíl hrál svou roli stejně, jako i fakt, že Jaroslav na rozdíl od svého otce nemusel složitými tahy a pojistkami budovat a upevňovat rodové panství. Narodil se do něj, snad ho cítil i jako svého druhu samozřejmost. K tomu, aby si uvědomil důležitost věcí, rozhodl se jej milující otec poučit i s tím rizikem, že se jeho slova hned neujmou. Svá dobře míněná varování podepřel příklady zkrachovalých panství nebo pošetilých či hazardních jednání šlechticů.¹⁰³ S kritikou na jazyku však i tak naději na

¹⁰⁰ V. MILLER – M. RACKOVÁ, *K správě a naučení*, zejména ss. 123-129 (přátelé, hospodaření, vztah k poddaným; zajímavý je prvek slitovnosti a sociálního citění Jana Hasištejnského v podobě zajištění obživy těm věrným služebníkům, kterých se má po otcově, tj. Janově smrti ujmout syn Jaroslav, tamtéž s. 125) a 137n. (modlitba a kronika).

¹⁰¹ J. KUMSTÁTOVÁ, ss. 27nn., Jaromír HOMOLKA, *Sochařství*, in: Pozdně gotické umění, s. 215.

¹⁰² V. MILLER – M. RACKOVÁ, *K správě a naučení*, s. 119n: „Synu milý, pomni na to, co já jsem byl, co sem a nač mi jest přišlo, a nač mi ještě přijíti má, že umřítí musím a v prst a popel že obrácen budu, a jako v nic. A též tobě rovně na to přijde, a přijíti musí, ač snad skrze svůj mladý a nedokonalý rozum na to tak daleko nyní nemyslíš, a na budaucí věc, nač přijíti má, nepomníš. Protož poslahej rady mé, otce svého, a toto mé dole psané naučení často čti a jeho následuj, a přichyl k němu plně uši své a nakloň srdce své, často je rozjímaje na mysli své. Neb pro svau mladost ne všemu tak rozumíš dokonale, aby to vše, co jest dobře činiti a co zle, seznati mohl dostatečna, nejsa ještě a nemaje v sobě právě utvrzeného celého rozumu a smyslu, aby dokonale věděl, co tvého dobrého jest, aby to činil, a co tobě škodného jest, aby se toho činiti vystříhal a varoval. ... Protož, synu milý, toto sepsání tobě dávám, aby se jím spravoval, jako otec tobě to přikazuje a prose jako přítel, mimo přítele kterého na světě lepšího jmíti můžeš, aniž máš a snad míti nebudeš takového, aby rady mé poslouchaje v tom tak činil, a tak se v tom zachoval a tiemto spisem se spravoval a často v něj nahlédaje jako do zrcadla. ... Ačkoliv snad tobě ne všecko toto mé sepsání bude příjemno, to bude tvému nerozumu a tvé mladosti připsáno. Také vím jistě, že netoliko tobě samému se líbiti nebude, ale... i jiným všem tvým bláznivým mladým radám (tj. rádcům, společníkům – pozn. LG)... Ale já nad to nic nedbám, neb vedle přirození, že jsem otec tvůj, víc jsem povinnen tobě, jako synu svému, pravdu pověditi... nežli těm tvým pochlebníkům... pochlebovati, ... ježto sami, by se chtěli rozumem pravým spraviti, za pravdu by mně dáti musili. ... tu sám seznáš v tom mé otcovské, upřímné srdce k sobě, a žeť jsem pravdu právě tě jako syna miloval, k dobrému tě napomínaje... A poněvadž ti, synu milý, Pán Bůh děti dal, měj péči o nich jako otec jich, a veď je k témuž za mládi, ať se v tom mém naučení též zachovávají. Bojím se, synu milý, že po mé smrti budeš umítá zprvku mnoho rad takových, jako jest měl švagr tvůj pan Jan Mašťovský (z Kolovrat, manžel Jaroslavovy sestry Heleny, Janovy dcery – pozn. LG) po svého otce smrti. Vidiš a znáš, jakž jest svět, spravuj se rozumem, rad dobrých a upřímných, k tvému dobrému a počestnému jenžť radí, poslouchaj, ale rad, jenžť radí pro svůj užitek a pro své dobré, těch se varuj...“ (vybral a zkrátil LG).

¹⁰³ Často je citován nechvalný příklad pana Těmy z Koldic nebo majetkové spekulantství šlechty – V. MILLER – M. RACKOVÁ, *K správě a naučení*, s. 132 a 136.

synovo zralé zmoudření choval, neboť před Janovým očima stál Jaroslav už jako ženatý muž (1501), s čerstvými otcovskými zkušenostmi (1503 a 1504). Domnívám se tedy, že Jan Hasištejnský skutečně nebyl skeptik a své Naučení psal synovi nejen jako otec, ale i jako starostlivý děd jeho vnuků, jako hlava rodu.¹⁰⁴

Druhé dílo, jež opět nemá původní název, je obšírnějším literárním útvarem.¹⁰⁵ Popisuje cestu z Kadaně přes Bavorsko, kde se na hradě Steinu zastavil u rodiny své druhé manželky Magdaleny z Törringu. Dále projel Tyroly a Benátky, pak plul podél dalmatských břehů Jaderského moře postupně přes Krétu, Rhodos a Kyr až do Svaté země a Jeruzaléma. Krátce navštívil i Betlém. Zpáteční cesta vedla po stejné trase. Jan Hasištejnský z Lobkovic byl prvním Čechem, který se vydal do Svaté země a zároveň o své pouti po návratu podal zprávu psanou v českém jazyce. Podle moderních vydavatelů cestopisu si musel dělat poznámky, neboť cestu uskutečnil v roce 1493, ale konečný text sepsal až v letech 1505-1509. Více než desetiletá časová prodleva ale není jedinou oporou pro tvrzení o nutnosti existence konceptu. Čtenář při probírání se textem sám poznává, s jakou pečlivostí a podrobností autor pracuje. Předkládá množství číselných údajů o vzdálenostech na souši i na moři, rozměry lodi, staveb a jiných věcí. Zaznamenává průběh různých slavností a obřadů, obsah pronášených projevů, podrobně popisuje výzdobu chrámů, paláců a vzezření měst. Navíc přejímá odposlechnuté barvitě historky, přidává vlastní zážitky nebo kritický komentář. Není v lidských silách si zcela vše pamatovat, snad ani po dobu cesty samé, natož po několik let, která do sepsání konečné podoby uběhla. Průběžné poznámky, snad ve formě deníku, tedy vskutku Lobkovic pořizovat musel.

Bez takové opory, a tedy výlučně na základě cestovatelovy paměti, vznikl spis Hasištejnského současníka Martina Kabátníka, který do Svaté země a Egypta putoval od jara 1491 do podzimu 1492, tedy těsně před Lobkovicem. Litomyšlský tkadlec a krejčí Kabátník neuměl psát, ale byl to zřejmě člověk velmi komunikativní a neméně vnímavý. Jeho osobní vnitřní vybavenost k nutnosti vyznat se ve světě, jestliže byl obchodujícím řemeslníkem, posílená dobrou pamětí mu pomohla nahradit psaný deník. Své vzpomínky tak okolo roku 1500, s mírným předstihem před Janem Hasištejnským, písaři Adamu

---

¹⁰⁴ Tamtéž, ss. 120, 137n.

¹⁰⁵ Kritické zhodnocení cestopisu i jeho text publikoval naposledy v celém rozsahu transliterovaně podle nejstaršího opisu z roku 1515 F. STREJČEK, který na s. 1 uvádí také barokní přepis s titulem: „Od Wylocze Vrozeneho Pana Jana z Lobkowicz a na Hafystaynie s Towaryšm Swym Wylocze Vrozenym Panem Panem Getřizichem z Guttenšteyna do Yeruzalema k Swatymu Hrobu Pana Yežířfe Kryřta SPařytele Nafleho Leta 1493 Začzaty a Sfřiařnie Wykonany Putowanj“, viz též s. XXII. Novočesky upravenou verzi potom vydal František MALEČEK, Praha 1907. Další zhodnocení a úryvek přináší Zdeňka TICHÁ (ed.), *Jak starí Čechové poznávali svět*. Výbor ze starších českých cestopisů 14.-17. století, Praha 1985 (dále jen Z. TICHÁ), ss. 18-21, 143-158 a 309. Naposledy formou popularizačního převyprávění spíše beletristické povahy zmíněný J. FENCL.

Bakalářovi v Litomyšli nadiktoval.¹⁰⁶ Hasištejnského shora uvedené prvenství, a tím i nepopiratelný význam jeho spisu pro historii české literatury, se spatřuje právě v jednotě osoby cestovatele i autora záznamu.¹⁰⁷ Zbývá jen uvažovat nad motivy, které Jana k cestě a k sepsání vyprávění o ní vedly.

Pečlivost vypracování i snaha po jasném a přehledném sdělování informací by jen těžko svědčila pro výsostně soukromý, osobní účel takového spisu. Ve shodě s předchozími badateli se i já domnívám, že cestopis byl určen pro veřejnost, byť spíše omezenou. Cestopis vznikl skoro současně s Naučením synu Jaroslavovi, které je adresováno do budoucna všem potomkům. Bude tedy nejspíš pravděpodobné či jisté, že Jan jej zamýšlel rovněž předat dalším generacím rodu k poučení. Dobrým vzorem mu k tomu byla péče bratra Bohuslava o jeho hasištejnskou akademii. Dost možná měly oba Janovy spisy nejen náhodně, ale i záměrně doplnit svazky na regálech slavné knihovny.¹⁰⁸

2.2. *Úpravy bradu Hasištejna*

Jedním z významných ukazatelů vyspělosti šlechtické kultury a struktury panství byla feudální sídla. Vedle toho centrálního se často v jiných částech panství vyskytovaly menší tvrze, jež plnily pomocnou funkci při správě zboží. Mohly se taktéž stát sídly rodin mladších synů feudála a v případě rozdělování otcovského panství převzít funkci centra v rámci vymezeného podílu. Vedle těchto venkovských sídel měly klíčovou pozici rovněž paláce a domy aristokratů, a to nejen v hlavním městě, kde se odehrával politický život země a dlouhodobější přítomnost šlechty byla proto nevyhnutná, ale i ve vlastních poddanských městech, kde mohly sloužit k udržování strategických pozic ve správě panství a být viditelným znakem přítomnosti pána v dané oblasti. Migrace mezi sídly byla vyvolávána pohnutkami politicko-správními nebo i společenskými, byť třeba ve své nejprostší formě, v podobě „pouhého“ zpestřování života dočasnými změnami sídla. Ve shora naznačeném vývoji spatřujeme náznaky budoucích rezidencí, a to v období středověku alespoň u významnějších rodů, jež se pak naplno rozvinuly v průběhu 16. století s příchodem renesance. Domnívám se, že podobné znaky byly na přelomu 15. a 16. věku

---

¹⁰⁶ Z. TICHÁ, ss. 19 a 308.

¹⁰⁷ F. STREJČEK, s. XXXII.

¹⁰⁸ F. STREJČEK, s. XXIn., se domnívá, že cestopis sloužil i jako topografický doplněk k Písmu. Jeho názor přejímá Z. TICHÁ, s. 20. V případě Naučení připouští možnost nechat se inspirovat obsahem knihovny a zpětně tak přispět jejímu vzdělavatelskému potenciálu V. MILLER – M. RACKOVÁ, *K správě a naučení*, s. 118. Otázku po motivu si klade také Petr HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech, Ústí nad Labem 2005, s. 157, který hledá odpověď v předpokládané poptávce prostředí vzdělanecké akademie na hradě Hasištejně.

vlastní i pánům Hasištejnským z Lobkovic a projevily se na Hasištejně, kadaňském hradě i jiných tvrzích panství, a také na budově bývalého františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani, který byl přímou součástí jejich domény. Nejvelkolepějším stavebním činem rodu v jeho čtvrté generaci je nepochybně právě převzetí (1481) rozestavěného klášterního provizoria a jeho dokončení (1500), kterému se budu věnovat v dalších částech této práce. Pozornost si jistě zaslouží také přestavby hradu Hasištejna. Pokusím se vlastními slovy o malý přehled závěrů výzkumů předchozích badatelů nebo svých vlastních zjištění.¹⁰⁹

Hrad byl postaven snad již na přelomu 13. a 14. století, datace v tomto ohledu je různá. Jisté však je, že již v době vlády krále Jana Lucemburského hrad ve své nejprostší podobě stál. Král Karel jej roku 1351 udělil v léno Šumburkům, kteří jej ale obývali již v předchozí době. Hrad tehdy tvořil protáhlý nepravidelný ovál, zaujímající svou podélnou osou rovnoběžnou severojižní linii vysokého a velmi příkrého skalního výběhu mezi údolími Pruněrovského potoka a jeho drobného přítoku spadajícího dolů přímo od nynější obce Místo. Na severu, včele dispozice, směrem k šíji přetáaté příkopem, stál bergfrit chránící svou hmotou věžový palác, umístěný na nejbezpečnějším místě na jižní skalní výspě. Při paláci byla do východní hradby vetknuta drobná obdélná stavba hradní kaple. Do hradu se vcházelo od západu, po úzké cestě nad hlubokým údolím. Útočišťná věž (bergfrit) včele hradu poskytovala hradnímu pánovi provizorní obytnou funkci (tj. útočiště) jen v nouzi při možné hrozbě útoku. K němu došlo v roce 1418, kdy královské vojsko oblehlo hrad, jenž byl tehdy v moci odbojného Jindřicha z Plavna. Tomu ho v nesouladu s lenním řádem přenechali Šumburkové. Velitel vojska, nejvyšší písař Mikuláš z Lobkovic, o němž jsem se dozvěděl v 1. kapitole této práce, Hasištejn pro krále dobyl a poté shodou okolností získal rovněž do majetku, jak již také víme.

Nastala doba první přestavby. Nový hradní pán se v bouřlivé době věnoval na poškozeném hradě zejména zkvalitnění opevnění. Důmyslným zlepšením obranyschopnosti hradu bylo zřízení předsunutého opevnění v podobě věže s břitem obklopené soustavou valů na severním předpolí. Pokud by se nepřítel dostal až před hradní bránu, mohla mu záložní posádka vojensky vpadnout do týla. Kolem původního jádra areálu také přibyl pás parkánové hradby se dvěma mělkými baštami na východním a novou bránou na severním úseku. Za touto branou se skryto očím běžných příchozích nacházelo

---

¹⁰⁹ D. MENCLOVÁ, *Hasištejn. Přehled dějin hradu*, Chomutov 1969 (dále jen D. MENCLOVÁ, *Hasištejn* 1969), TÁŽ, *Hasištejn*, Chomutov 1974, Pavel KALINA, *Ústraní na Hasištejně*, in: *Básník a král*, ss. 65nn., P. HLAVÁČEK – J. PACHNER, *K ikonografickému programu nástěnných maleb v presbytáři františkánského kostela Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani*, in: *Umění* 53, 2005, ss. 165-170, kde jsou další odkazy na literaturu, mj. na články arch. J. Pachnera v PPŽ s rekonstrukční kresbou hypotetické podoby hradu pro období kolem roku 1500.

sebevědomé inženýrské dílo: obrovský sklep, dlouhý skoro jako celý hradní areál a vytvářející dostatečný prostor pro spíž i v době nejdelšího obléhání. Mikuláš „Chudý“ byl vskutku mistrem velkolepých řešení! Sklep, nejspíše první skutečná „casa matta“ středověkého Krušnohoří,¹¹⁰ využil rozdílu mezi ubíhajícím terénem hradního svahu a úrovní staré i nové hradní brány k nebývalému efektu. Svou klenbou totiž dodnes podpírá prostornou terasu po jižním boku hradního jádra. Úpravy se týkaly i starého paláce, jenž byl zpevněn opěrnými pilíři a rozšířen až ke kapli, na jejíž tribunu mohl od té doby po důmyslném víceramenném schodišti v síle zdi přijít hradní pán k ranní modlitbě snad rovnou z ložnice. Sama loď kaple, do té doby asi převážně plochostropá, dostala křížovou žebrovou klenbu ve dvou polích sklenutých na elegantní konzoly. Presbyterium bylo zaklenuto nejspíše již z doby počátků hradu.

Do pokročilejšího 15. století náleží stavba druhého, většího obytného paláce. Projektovali ji na prostranství mezi kaplí a velkou věží, snad do té doby volném. Stavebníkem byl už asi Mikuláš II. z Lobkovic. V patře se nacházel obvyklý velký sál, zde navíc s arkýřem, jehož veliký oblouk se dodnes v charakteristické siluetě otevírá k západu. Boční stěny arkýře spočívaly na mohutných krakorcích s reliéfními motivy muže a ženy, svým prostým výtvarným projevem typickými pro dobu poděbradskou.¹¹¹ Nalevo od arkýře se z velkého sálu vcházelo portálkem na schodiště do druhého patra nebo kolem krbu do malé poboční místnosti na skalce nad plochou terasy velkého nádvoří. Pod krbem byla v přízemí hradní kuchyně s udírnou, takže spaliny z obou ohnišť v patrech nad sebou odcházely ve vyšších partiích budovy jedním společným průlezným komínem. Z krbu samotného se dochoval pouze fragment konzoly shodného typu jako těch, co dodnes zdobí a nesou dymníky v královském paláci na václavském Točníku.¹¹²

Bohuslav, syn Mikuláše II., nevstoupil do dějin jen jako humanista ověřivší Hasištejn vavříny velké knihovny, ale také jako další stavebník. Jistě přispěl k zvýšení hradního komfortu,¹¹³ ale znám je zejména jako velký opevňovatel. Za jeho dohledu byly ke starší parkánové zdi na východě přistavěny dvě mohutné dělostřelecké bašty, jež mohly děly v několika patrech nad sebou účinně a křížově postřelovat okolní svahy. Severní čelo

¹¹⁰ Volím odvážné, ale přiléhavé označení „skrytý dům“, typické spíše u barokní pevnostní architektury. Zatím se mi nepodařilo v regionu nalézt pro svou dobu druhý srovnatelný prostor.

¹¹¹ D. MENCLOVÁ, *Hasištejn 1969*, ss. 10n a 23n, obr. 4 a 5.

¹¹² Tohoto detailu, pozoruhodného možná i pro datování stavby, si literatura, pokud se nemýlím, zatím nepovšimla. Fotografie točnických krbů přináší D. MENCLOVÁ, *České hrady 2*, s. 157, stať o Hasištejnu tamtéž, ss. 291n. a 323-325.

¹¹³ Znovu upozorňuji na závěry arch. J. Pachnera. Hrad v dokončené podobě je zachycen i na nástěnné malbě v kněžišti františkánského kostela v Kadani, jak v citovaném díle prokázali P. Hlaváček s J. Pachnerem. Děkuji rovněž PhDr. Evě Černé za upozornění na archeologický nález mohutných asi goticko-renesančních kamenných konzol s reliéfy delfinů, jež se z paláce zřítily do příkopu při pozdější proměně hradu v ruiny. Nyní jsou pravděpodobně uloženy na nádvoří pod starým palácem.

rovněž dostalo novou hradbu s příkopem a další branou. Zajímavá je situace zaniklé prostory při severní stěně kaple. Patrová stavba měla svůj původ již ve starších vývojových fázích Hasištejna, ale při pozdně gotické úpravě bylo do jejího severovýchodního rohu zakomponováno výpravné točité schodiště. Dosud patrné torzo uchovalo nejen několik prvních stupňů, ale také náběh tordovaného útvaru, který průběžně spojoval vnitřní okraje stupňů a spirálovitě obtáčel duté vřetenové schodiště. Celek musel mít přes relativně nevelké proporce vysokou reprezentační úroveň. S pomocí vyšších pater zmíněného traktu schodiště asi sloužilo jako spojnice mezi hlavními hradními prostory, novým palácem na severu a kaplí při starém paláci na jihu.¹¹⁴ Finis coronat opus – hradní věž Bohuslav korunoval příkladnou astronomickou observatoří s osmi okénky do všech stran.¹¹⁵ Hasištejn, formálně sdílený všemi členy rodu i po dělení majetku v letech 1490, respektive 1518 se tak zařadil mezi vskutku reprezentativní panská sídla v regionu, poskytující dostatečný obytný komfort.

2.3. Stavební aktivity v Kadani

Pavel Kalina, autor příslušných textů ve zmíněném katalogu k výstavě o Bohuslavovi Hasištejnském z Lobkovic, lichotivě píše, že „stavební činnost Lobkoviců v Kadani a okolí představuje svou kvalitou i rozsahem jednu z nejvýznamnějších kapitol dějin středoevropské architektury kolem roku 1500. Nebylo asi náhodou, že právě s Janem Hasištejnským král Vladislav konzultoval výběr architekta pro vlastní stavební podniky.“¹¹⁶ Shrnu tak celkový rozvoj města v té době zmíniv nové kadaňské západní předměstí, úpravu farního kostela, přestavbu hradu a vznik františkánského kláštera.

Vskutku, na počátku 16. století se podobné péče jako Hasištejnu dostalo i hradu v Kadani, považovanému zhruba od přelomu 80. a 90. let předchozího věku až do roku 1519 za hlavní sídlo starší linie hasištejnské větve rodu. Pak byl vyplacen ze zástavy. Jak kadaňský hrad ve středověku vypadal, se snažila popsat literatura, reflektující výsledky průlomového archeologického průzkumu v 70. letech 20. století, který přispěl k nalezení

---

¹¹⁴ Tyto příklady u nás nalezneme např. v chrámech Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, nebo sv. Mořice v Olomouci a ve světském prostředí např. ve schodišťové věži hradního paláce v Boru u Tachova. Ve zcela výsostné podobě jej světová architektura zdědila např. na kurfiřtském Albrechtsburku v Míšni, torzálně též při Vladislavském sále na Pražském hradě. Ke gotickým schodištím Jiří ŠKABRADA, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003, s. 155n, kde mj. uvádí, že „na významných stavbách byla zřejmě schodiště (podobně jako klenby) jakousi vizitkou dovednosti navrhujícího stavitele“.

¹¹⁵ *Básník a král*, ss. 67 (P. Kalina) a 84 (K. Boldan), fotografie věže tamtéž s. 65 nebo u citovaných prací D. Menclové o Hasištejnu.

¹¹⁶ *Básník a král*, s. 68

struktur gotické stavební etapy v nepřitažlivé hmotě dnešního objektu.¹¹⁷ Odhalil, že hrad, založený snad Přemyslem Otakarem II., měl od počátku pravidelnou dispozici na mírně obdélném půdoryse, ale na rozdíl od našich časů tehdy se čtyřmi nárožními věžemi. Mezi ně – na jižní, západní a severní straně – byly vloženy tři paláce. Na fasádě jižního křídla obrácené směrem k řece byla při rekonstrukci v polovině 90. let 20. stol. odhalena celkem tři okna (jedno samostatné a jedno sdružené) s jednoduchou kružbou (lomený oblouk a proti sobě jdoucí nosy jeptišky), prozrazující gotický původ paláce. Přispěla nepochybně k jeho reprezentativnějšímu, královskému vzezření. Přístup do hradu umožňovala od severu brána s mostem přes příkop, kterým byl hrad oddělen od města. Směr přístupu i dnes navazuje na uliční síť. Poslední archeologický výzkum z let 1999-2000 informace doplnil, když odhalil existenci dosud neznámého, krátkého jihovýchodního křídla.¹¹⁸

V roce 1498 utrpěla Kadaň i hrad škody velkým požárem. Hrad byl potom asi stěží obyvatelný a neposkytoval v čase po požáru dostatečně komfortní a reprezentativní zázemí, s jakým by se Lobkovicové chtěli spokojit.¹¹⁹ Následovaly kroky vedoucí k obnově, zahájené asi po roce 1504, jak nasvědčují zprávy z korespondence Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic.¹²⁰ Literatura upozorňuje i na kresbu Jana Willenberga z roku 1602.¹²¹ Tento pramen zachycuje středověký hrad po úpravách na počátku 16. století v pohledu od jihu přes řeku. Na jižním průčelí zdokumentoval kreslíř velká okna s ostěními záclonového (drapériového) typu.¹²² Jižní, západní i severní palác stojí a jejich příkré střechy se tyčí do výše. Ze čtyř archeology předpokládaných nárožních věží byla ta severozápadní ve Willenbergově době asi zcela ubourána, jihozápadní pojata do úprav paláce, z jihovýchodní zbylo ubourané (?) torzo bez střechy a pouze severovýchodní věž je dochována ve své původní výšce, ale také postrádá střechu. Ta se tyčí pouze nad vstupní branou. Hmotu samotné brány ale Willenberg zachytit nemohl, neboť mu ji zacloňovaly budovy hradních paláců. Nicméně podle vzhledu střechy uvedené brány, která svým velkolepě pojatým dlátkem s nárožními vížkami vyčnívá nad střechami křídel hradu,

¹¹⁷ D. MENCLOVÁ, *České hrady*, díl 2. (2. vydání), Praha 1976, s. 445-450.

¹¹⁸ Příslušnou zprávu z archeol. výzkumu E. Černé za rok 2000 jsem neměl k dispozici. Její závěry jsou ale autorsky zahrnuty do stálé expozice „Pohledy do minulosti Kadaně“ přístupné v Městském muzeu v Kadani od r. 2005.

¹¹⁹ Přesný rozsah požáru mi není znám, ale představován po něm byl např. i farní kostel. Pocit Lobkovicové spokojenosti je samozřejmě slabým, krajně spekulativním argumentem, avšak vychází volně z podoby hradu Hasištejna i františkánského kláštera, o němž pohovořím dále.

¹²⁰ J. TRUHLÁŘ, č. 107, s. 143n., též J. KUMSTÁTOVÁ, ss. 15nn. a 22n.

¹²¹ Naposledy ji otisknul Petr HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech, Ústí nad Labem 2005, s. 211, obr. 7 a 8. Z Willenberga vychází i rekonstrukční kresba arch. Pachnera, kterou rovněž publikoval Hlaváček na s. 207, obr. 2.

¹²² Literatura nepochybuje o autenticitě Willenbergova záznamu. Navíc torzo takového okna bylo při archeolog. průzkumu dr. E. Černé v roce 2000 skutečně objeveno v základech barokních arkád na hradním nádvoří. Ostění je uložil ÚAPP v Mostě ve svém detašovaném depozitáři v Kadani.

můžeme odhadnout, že hrad měl být po lobkovické přestavbě opravdu reprezentačním sídlem. Jistě byly vzaty v úvahu dobové nároky zástavních pánů, ale byl tu i ohled na panovníka, jenž nepřestával být majitelem areálu. Willenberg kreslil hrad zhruba století po přestavbě, takže mohl zachytit i změny, s nimiž Lobkovicové neměli nic společného, neboť se udály v průběhu či na konci 16. století. Předpokládá se však, že žádné významné nenastaly. Během 16. století sloužil hrad zástavním držitelům a po roce 1595, kdy jej císař Rudolf II. daroval městu, měl být dále udržován a panovníkovi otevřen. Po třicetileté válce se ale okolnosti změnily a město se o hrad starat přestalo, takže se až do tereziánské razantní přestavby na kasárny v roce 1750 proměnil ve skutečnou ruinu. Brána, které jsem se ve výkladu dotknul, je nejspíše z počátku 16. století¹²³ a vznikla tedy také až při lobkovických úpravách. Dodnes je hlavním vstupem do hradu a patrně rovněž jedinou jeho součástí, jež nám dochovala snahu i zájem hasičtejnských pánů o opravu celého komplexu.¹²⁴

Ve městě se nachází kromě hradu ještě jedna viditelná dominanta doby kolem roku 1500. Je to bělostná radniční věž. Literatura dosud opakovala starší tezi, že počátky věže sahají do doby po roku 1400¹²⁵ a opírala ono tvrzení o existenci kaple v 1. věžním patře. Dlouho to pak bylo považováno za nezvratný důkaz počátků a stáří věžní stavby a přejímáno dalšími autory. Písemné i hmotné prameny však vypovídají o něčem jiném. Hovoří pro její pozdější výstavbu. 17. března 1401 vydal král Václav IV. v Praze listinu potvrzující nadaci na oltář a oltářnické místo v kadaňské radnici. Kaple se v jejím textu nezmiňuje.¹²⁶ Jestliže však na kadaňské radnici v té době nějaký oltář fungoval, muselo to být jen mezi lety 1401-1450, a to s vyloučením souvislosti s jakoukoliv radniční „kaplí“ ve věži, neboť v roce 1450 došlo k přenesení tohoto oltáře z radnice do kadaňského farního

---

¹²³ D. MENCLOVÁ, *České hrady 2* (2. vyd.), s. 445, která dále uvádí odkazy na historická data poněkud zmateně a zcela pomíjí doložitelné lobkovické stavební angažmá, jež bez důkazů přisuzuje Šlikům v pokročilejším 16. století.

¹²⁴ Zmínka AČ XXXII, 246 kterou připomněla J. KUMSTÁTOVÁ, s. 22, dovoluje domněnku, že se přestavba hradu nedočkala za Lobkoviců konce, což by bylo vzhledem ke zjištěné době sporů rodu s městem velmi dobře možné.

¹²⁵ August Sedláček, *Hrady XIV.*, s. 329, uvádí prostý údaj bez odkazu, že „na rynku jest památná radnice s věží l. 1402 z gruntu až do makovice z kamene postavenou, proto má Kadaň věž bez střechy a zámek bez gruntu.“ *UPČ 2*, s. 12, přibližně opakuje inkriminovaný časový údaj. Dobroslav LÍBAL, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001 (dále jen D.LÍBAL), široce konstatuje, že stavba radnice byla zahájena po ohni v r. 1362 a probíhala do pozdního 14. století s dokončením v letech 1502-1520. Přesnější soud k dataci věže tedy nenabízí. Upozorňuje na pozdně gotické dveře v sedlovém portálku kaple a sklípkové zaklenutí nejhořejšího patra věže pod jehlancovou střechou.

¹²⁶ CIM II., č. 733, s. 947-949, citace z latinského textu listiny: „...pro uno altari in pretorio dicte civitatis Cadanensis de novo erigendo...“ Oltář mohl být umístěn v kterémkoli vhodném prostoru radniční budovy (např. v hlavním sále apod.).

kostela.¹²⁷ Touto listinou podepřené tvrzení, že bývalá kaple v 1. patře pozdně gotické radniční věže, jak ji zná naše současnost, je tedy neudržitelné.

Nejen dekorativní jehlancová střecha (tzv. helmice) s ozdobnými terakotovými kraby na svých osmi hranách, dále komůrka se sklípkovou klenbou v patě této helmice a vrcholový ochoz s cimbuřím po jejím obvodu, ale i vlastní „tělo“ věže nesou výrazné pozdně gotické architektonické rysy. Patří mezi ně klenba podvěžního loubí, tvar a způsob pojednání okenních a dveřních otvorů i cihelná konstrukce severní stěnou věže zdola nahoru běžícího dvoubokého útvaru na konzole, obsahujícího kamenné vřetenové schodiště. Případná teorie o možném dodatečném vložení příslušných pozdně gotických kamenických článků do staršího zdiva by se mi nezdála být pravděpodobnou.¹²⁸ Snad pouze konzoly klenby v kapli mohly být použity ze starší stavby neznámé lokace.¹²⁹ Úvahy o mladším datování věže podpořily i výsledky dendrochronologické analýzy, které prokázaly, že stromy, z nichž pocházejí trámy vetknuté do nároží v interiéru 4. patra věže, byly poraženy až po roce 1500.¹³⁰ Nejen kritickým pohledem na tvarosloví celkové architektury věže i jejích kamenických článků, ale i exaktním výsledkem z oboru přírodních věd se tedy dospělo k přehodnocení tvrzení, tradovaných v literatuře. Otázkou zůstává, zdali se podaří objasnit motiv existence věže, a jejího stavebníka. Byli nejspíš páni radní, kdo obdařili Kadaň tak vzosným symbolem hrdosti, který dodnes působí. Věž vznikla v éře, kdy bylo město zastaveno Lobkovicům a kdy s nimi o své společenské postavení soupeřilo. Mohla být symbolem snahy po nezávislosti.

¹²⁷ CIM II., str. 949, viz též zmínka badatele UHERa ve školní gymnaziální ročence *Programm des Comm. Obergymn. in Kaaden 1887*, str. 14. Přenesený oltář byl na novém místě, ve farním kostele Panny Marie, dnes Povýšení sv. Kříže, zasvěcen sv. Archandělu Michaelovi, přičemž bylo oltářníkovi uloženo sloužit při něm pětkrát týdně mši. Zmínka o zřízení oltáře je publikována v článku Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, in: AUC – HUCP, tom. XXXI (31), fasc. 1, 1991, s. 117-128 (zmínka je na s. 126).

¹²⁸ Na příkladu ostění dveří lze zjistit, že na ně řádkové zdivo věžních interiérů přesně a bez známek porušení navazuje.

¹²⁹ D. LÍBAL, s. 164, hovoří o „pozoruhodných konzolách parlérovského stylu“. Toto slovní spojení lze interpretovat i jako podporu pro starší dataci věže (po r. 1400; parlérovská huť pracovala např. na stavbě pražské katedrály až do r. 1419), ale i jako možnost, že byly starší konzoly pro pozdně gotickou stavbu získány odjinud (třeba z předchůdkyně radniční věžní kaple?). Úkolem příštích uměleckohistorických analýz bude přesnější datace konzol, které mohly vzniknout i v pozdějších fázích 15. století v návaznosti na parlérovský odkaz.

¹³⁰ SHP radniční věže byl zadán Městem Kadaní Ing. et Mgr. Janu Beránkovi v rámci příprav expozice Městského muzea, ale jeho výsledky zatím nejsou k dispozici. Výjimkou je dílčí výstup dendrochronologické analýzy, za jehož sdělení J. Beránkovi děkuji.

2.4. Zvláště významný stavebnický podnik – Františkánský klášter v Kadani

Vzhledem k devastaci nebo stavebním úpravám hradu Hasištejna i jeho kadaňského souseda v následujících staletích se svědectví o stavebních aktivitách rodu Lobkoviců nejjasněji dochovalo v případě františkánského konventu Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani. Významným rozlišovacím kritériem mezi oběma kadaňskými budovami byl fakt, že na rozdíl od hradu klášter rodu přímo náležel, takže se v jeho případě Lobkovicové daleko samozřejměji pustili do jeho budování ve smyslu vyhovění zásadám rodové reprezentace a snad také rezidence.¹³¹ Nejnádhernějším plodem rodové péče o reprezentativnost klášterního areálu jsou vedle sklípkových kleneb zejména bohaté raně renesanční nástěnné malby z okruhu Lucase Cranacha st., v kněžišti klášterního kostela Čtrnácti sv. Pomocníků, kterými se budu stručně zabývat v následující kapitole o samotném klášterním kostele.

Cesta Lobkoviců k myšlence budování kláštera nebyla asi přímá. Nepochybně vedla přes získání Kadaně, které se však také neobešlo bez různých zvrátů. V létě 1469 se Lobkovicové v osobě Jana Hasištejnského stali zástavními pány města a někdy od přelomu let 1489/1490 i kadaňského hradu.¹³² Jejich vztah ke klášteru byl v těchto posledně uvedených letech již právně zakotven a jeho detaily asi podrobněji určeny.

Zesnulý Janův otec Mikuláš II. († 1462) si údajně vybral místo posledního odpočinku v poutní kapli Čtrnácti sv. Pomocníků nebo při ní. Jisté je, že v dnešním františkánském klášterním kostele, který je nástupcem oné kaple, nalezneme Mikulášův náhrobní kámen s rodovým erbem a také nápisem s datem úmrtí. Náhrobník je tedy jedním z důležitých pramenů, neboť dokládá počátky vztahu rodu ke klášteru. Škoda jen, že nemůžeme blíže poznat kvalitu takového vztahu, jeho přesné motivy a následky pro nejbližší roky, protože o tom již zprávy mlčí. Doloženy jsou jen vztahy kadaňských měšťanů ke kapli, a to v podobě odkazů na její vybavení a později i na stavbu klášterního kostela.¹³³ Další přesná zpráva o kontaktu rodu Lobkoviců s kadaňským místem úcty 14 sv. Pomocníků pochází z počátku roku 1481. Tehdy už stál u poutní kaple provizorní františkánský klášter a presbyterium nově budovaného kostela, vysvěcené teprve před několika měsíci, 24. září

¹³¹ Přední panské rody při svých sídlech napodobovaly strukturu, s jakou se setkávaly u dvora. Vznikaly tak jakési šlechtické dvory s úředníky a služebními šlechtici, jak uvádí J. MACEK 2, s. 37, který jmenuje Rožmberky, Pernštejny, Rožmitály, Šternberky či Illburky. Stejně tendence, snad jen ale ve skromném měřítku, můžeme zaznamenat např. i na Hasištejně (srv. TÝŽ, s. 201n.), snad i na kadaňském hradě nebo jiných sídlech rodu. Nemám však na mysli stálou sepatost takového lobkovického „dvora“ s konkrétním sídlem, ale spíše s tím či oním představitelem rodu, s nímž tento dvůr“ nebo jeho část putovala.

¹³² *CIM III*, s. 535 – 538, č. 309.

¹³³ Petr HLAVÁČEK, *Kadaňská městská kniha jako pramen k dějinám pozdně gotického umění*, in: *Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitzte* (Michaela NEUDERTOVÁ – Petr HRUBÝ redd.), Ústí nad Labem 1999, s. 155 – 164, zejména však 160n.

předchozího roku. Řeholníci byli ke kapli uvedeni kadaňskými měšťany o Velikonocích 1473. Je velice zajímavé, že hned roku 1474 se u kadaňských františkánů angažovali rovněž egerberští Fictumové, páni sousedního města Klášterce. Omezovala se jejich aktivita pouze na duchovní pouto s činností řádu¹³⁴, anebo měli větší ambice? Zde prameny taktéž dále mlčí. Vraťme se zpět k Lobkovicům. Král Vladislav II. vydal v Praze dne 17. ledna 1481 na žádost Jana Hasištejnského z Lobkovic listinu, kterou Janovu rodu daroval svá světská práva nad klášterem.¹³⁵ Její znění výslovně zmiňuje dispoziční právo k budovám „iuxta opportunitatem“. To byla jistě potřebná právní formule, aby mohlo dojít k dostavbě klášterních budov, k níž se asi Jan Hasištejnský a jeho bratři zavázali. Záměr bylo možné začít naplňovat nejspíše až od roku 1483, kdy městská rada konečně zlistinila darování stavební parcely františkánům.¹³⁶ Tato listina je pozoruhodná a zdá se, že odráží širší dobové společensko-politické souvislosti ve městě. Lze předpokládat, že její vydání mohli jako zástavní držitelé Kadaně podnitit Lobkovicové, ačkoliv o takové panské iniciativě její text vůbec nehovoří. Městská rada zachovávajíc si vědomí autonomie listinou sama ze své pravomoci předala původně měšťanům náležející parcely do rukou řádu, i když to vlastně odporovalo řádovým normám a obcházelo královskou vůlí daná platná Lobkovičská dispoziční práva.¹³⁷

Vedle dokončení projektu kláštera jako takového poskytla královská listina z roku 1481 i široký prostor pro možnost realizace stavby rodového sídla přímo v samotném areálu.¹³⁸ Sídla sice pravděpodobně nevelkého, avšak výstavností – jak se ještě pokusím ukázat – zářícího široko do kraje. Podle dochovaných stavebních konstrukcí a obrazového i archeologického materiálu lze soudit, že existence sídla přetrvala ze sklonku středověku až

¹³⁴ NA Praha, I. odd., ŘF, listina č. 56.

¹³⁵ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRA, 2. skupina, V. odd., listina P 6 / 38; regist i doslovné znění uvádím v příloze č. 1 v závěru této seminární práce.

¹³⁶ NA Praha, I. odd., ŘF, listina č. 68; text přináším v příloze č. 2 na konci této práce.

¹³⁷ Františkánští řeholníci nesměli přijímat a shromažďovat majetek, což je zmíněno na několika místech Řehole sv. Františka, např. základní formulací „*Řehole a život menších bratří je: zachovávat svaté evangelium našeho Pána Ježíše Krista životem v poslušnosti, bez vlastnictví a v čistotě (Řeh 1, 1)*“ a výslovněji pak slovy „*Bratři ať si nic nepřivlastňují, ani dům, ani místo, ani žádnou jinou věc (Řeh 6, 1)*“ srv. Sv. František z Assisi, *Řehole*, in: Františkánské prameny I. Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad 2001, s. 51n. V zajímavém protikladu je patrně dobová praxe předávat pozemky pro stavbu budoucích klášterů do rukou řádu, srv. NA, ŘF, např. listiny č. 19 (Kozle a Hlubčice ve Slezsku 1448), 24 (Olomouc 1452), 27 (Vratislav 1453), 29 (Jemnice 1455), 60 (Kladsko 1475), 61 (Lehnice 1475), 63 (Jindřichův Hradec 1478) aj. Vzhledem k ustanovením řehole a s přihlédnutím k tomu, že nadace v uvedených listinách často iniciovali nebo stvrzovali také církevní hierarchové, si dovoluji ono předávání pozemku či stavby do rukou představitelů řádu chápat v rovině symbolické jako akt uvedení na místo nového působiště.

¹³⁸ Existenci fundátorských sídel či vymezených prostor v rámci klášterního areálu, avšak mimo klausuru, lze sledovat již ve starší době. Známa je „stuba regia“ krále Vladislava I. u strahovských premonstrátů, případně „residentia regia“ v cisterciáckých Plasích (a s otazníkem i v Klášteře u Nepomuku), srv. Jiří KUTHAN, *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. K problematice cisterciácké stavební formy*, Praha 1983, ss. 98 a 162.

do doby předbělohorské.¹³⁹ Nutno otevřeně přiznat, že o pobytu příslušníků rodu Lobkoviců ve zdech klášterního areálu se nedochovaly téměř žádné přímé písemné zprávy. Generace Jana Hasištejnského užívala jako své hlavní sídlo kadaňský hrad – zejména z důvodů prestiže a vůle vyjádřit vztah k zástavou získanému královskému majetku – a pak rodový Hasištejn či tvrz v Údlících u Chomutova. Janovy děti a potomci Janova bratra Mikuláše III. zase obývali polabské Obříství nebo Líčkov na Žatecku.¹⁴⁰

Předpokládané sídlo při františkánském klášteře v Kadani je s rodem spojeno i vazbou na kostel jako místo posledního odpočinku některých představitelů 3.-5. generace rodu Hasištejnských.. Tradice rodového pohřebiště, i když později už pravděpodobně neužívaného, byla stále živá a přetrvávala i na přelomu 60. a 70. let 16. století, kdy došlo ke sporům mezi kadaňskými katolíky a tehdy již luteranizovanými vnuky zakladatele kláštera Jana Hasištejnského, kteří se k uvedené tradici otevřeně a vědomě hlásili.¹⁴¹ Zdá se, že řešení vleklého sporu bylo nakonec nalezeno v tom, že se katolického kláštera ujala v katolictví setrvávající mladší větev rodu, a to Popelové z Lobkovic. Jediná dosud známá písemná zpráva o pobytu kteréhokoli Lobkovic v klášterním areálu se datuje až do konce 16. století. Před rokem 1590 měl nejvyšší hofmistr Království českého Jiří Popel z Lobkovic opravovat klášterní budovy, v jejichž rámci pak ve zvláštních sobě vymezených pokojích občas pobýval. Podle něj se tradovalo také pojmenování jihozápadního traktu kláštera „Popelovy pokoje“.¹⁴² Politickým pádem Jiřího Popela pravděpodobně Lobkovická iniciativa ve věci kláštera nadobro zanikla.¹⁴³ Při další rekonstrukci konventních budov v 60. a 70. letech 17. století byl konstatován nezájem rodu o kadaňské františkány a ti pak převzali využití stavebního komplexu zcela do svých rukou. Šlechtické komnaty přebudovali pro potřeby řádového noviciátu¹⁴⁴ a tím zanikla

¹³⁹ Veduta města Kadaně od Jana Willenberga z 26. ledna 1602 zachycuje makovice s praporky na rozích střechy jihozápadního palácového křídla - publikováno např. in: Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník kolokvia u příležitosti 70.výročí výstavy Josefa Opitze (Michaela NEUDERTOVÁ – Petr HRUBÝ red.), Ústí nad Labem 1999, s. 164. Rovněž archeologický materiál dokládá gotické a renesanční okenní i stolní sklo a kamnové kachle v místech, kde stál lobkovický palác (Oblastní muzeum v Chomutově, depozitář archeologie). Otázce stavebního vývoje se budu věnovat v další části této práce.

¹⁴⁰ Tato sídla byla dána rozdělením majetku rodu v roce 1490, srv. J. EMLER, *Pozůstatky II.*, s. 443 – 444.

¹⁴¹ K dochovaným hrobům a náhrobkům se vyjádřím posléze. pohřbívání ostatních členů rodu, jakkoliv do určité míry pravděpodobném, písemné prameny mlčí. Společně vedený spor Šebestiána, Jindřicha Mikuláše a Bohuslava Felixe Hasištejnských z Lobkovic s jejich katolickými protivníky v kadaňské městské radě o právo ke klášteru dokládá korespondence mezi vadícími se stranami, českými místodržiteli a pražským arcibiskupem – NA, APA, karton 2100.

¹⁴² NA, ŘF, kniha č. 38 *Archivum conventus Caadanensis ad SS. Auxiliatores extra Caadanam ... renovatum ac in debitum ordinem redactum anno 1746...* (dále jen *Archivum conventus*), *Titulus I.*, s. 4. Zprávu o pobytu Jiřího Popela v klášteře s odvoláním na klášterní kroniku otiskuje Bonaventura BOUŠE, *O Čtrnácti svatých Pomocnících a o jejich klášteře v Kadani nad Ohří*, Praha 1948 (dále jen B. BOUŠE), ss. 30n. a 45.

¹⁴³ Max DVOŘÁK jun., *Process Jiřího z Lobkovic*, ČČH II, 1896.

¹⁴⁴ Jednalo se o tzv. starý noviciát; nový byl postaven až v letech 1747 – 1749, *Archivum conventus II.*, s. 17.

památku na jednu etapu klášterních dějin. I přes provedené úpravy tehdy nedošlo k celkovému odstranění stop po existenci lobkovického obydlí, jak se příštím generacím snažila vstřípnit klášterní kronika,¹⁴⁵ takže je bylo možné při nedávné rekonstrukci areálu kláštera částečně zaznamenat. Jsou hmotnými prameny klášterní i lobkovické minulosti a nepřestávají klást otázky, na které se tato práce pokouší nalézat odpovědi.

Gotické jádro kadaňského kláštera františkánů zachovává obvyklý půdorys kvadratury, kdy čtyři křídla budovy obklopují ústřední dvůr. Tento celek je z jihu přistavěn ke kostelu Čtrnácti svatých Pomocníků. Na jihu je rozšířen o zvláštní křídlo kuchyně. K jihozápadnímu nároží byl přiložen trakt již uvedených Popelových pokojů, na který v polovině 18. století navázalo novověké dokončení klášterního komplexu noviciátem a varhanní kruchtou. Stavební historie samotného středověkého jádra bude podle svědectví písemných a hmotných pramenů nejspíše rozmanitá. Zdá se, že v dochovaném rozsahu vznikla už na konci 15. století, byť možná ve třech fázích. Zmíněné provizorium ze 70. let bylo nahrazeno 1. fází finální budovy nejdříve po roce 1481 či spíše 1483, kdy městská rada předala stavební parcely františkánům.

O zmíněném provizoriu se toho ví mizivě málo. Snad stálo na místě dnešního východního křídla kvadratury, pod nímž archeologický výzkum odkryl starší stavební konstrukce.¹⁴⁶ I další vývoj klášterní budovy je zahalen tajemstvím. V případě následné stavební fáze uvažujeme o kvadratuře, která výše patra dosahovala jen v jižním křídle, zatímco všechna tři ostatní křídla byla pouze přízemní. Následující fáze výstavby, snad v 90. letech 15. století, se prvotní realizace dočkala zajímavá vestavba věžovitého útvaru do samotného srdce komplexu. Nad severní křídlo ambitu i jižní boční loď kostela, která s ním sousedí, se totiž usadila dvě patra o prostorných sálkách, které byly dodatečně (? ale přesto ještě do roku 1500) vybaveny sklípkovými klenbami.¹⁴⁷ Závěrečná fáze výstavby kláštera se svého dokončení dočkala nejspíše roku 1500, nejpozději však r. 1506, kdy se ve zdech kláštera konala první řádová provinční kapitula.¹⁴⁸ Snad v souvislosti s rozšiřováním počtu řeholníků přibýlo tou dobou patro i nad traktem východním a západním.

Klášterní architekturu kadaňských františkánů-observantů, čerstvých synů řádové reformy přinesené dílem světců Bernardina ze Sieny a Jana Kapistrána, charakterizovala askeze, tj. uvnitř žitá a navenek projevovaná ctnost chudoby a nezávislosti na pomíjejících

---

¹⁴⁵ *Archivum conventus I.*, s. 4.

¹⁴⁶ Výsledky výzkumu shrnula Eva ČERNÁ, *Záchranný archeologický výzkum ve Františkánském klášteře v Kadani v roce 2001*. Závěrečná zpráva pro investora, Most 2001, s. 5n.

¹⁴⁷ Michal FIŠER, *Františkánský klášter v Kadani*. Rané období stavebního vývoje, seminární práce FA ČVUT v Praze, Praha 1998, s. 4n.

¹⁴⁸ Údaj o konání provinční kapituly roku 1506 přináší takřka všechna základní zpracování klášterních dějin, letopočtu 1500 si od roku 1997, kdy byl odhalen povšimnul málokdo.

věcech. Promítá se do konkrétní podoby exteriéru i interiéru budovy. Při stavební obnově objektu a jeho rekonstrukci pro muzejní využití byly zadávány restaurátorské průzkumy fasády tzv. malého rajského dvorka a také omítek jednotlivých vnitřních prostor. Navázaly na starší průzkumy Státních restaurátorských ateliérů z roku 1987 a odhalily zajímavá zjištění.

Fasády středověkého původu charakterizuje provedení základní hrubě strukturovanou omítkou v okrovém až růžovookrovém tónu, doplněnou prostými hlazenými a bíle líčenými šambránami (paspartami) kolem okenních a dveřních ostění.¹⁴⁹ Pravděpodobně nejrozsáhlejší komponované celky v klášterní budově (odhlédneme-li od kostela) se vztahují ke křížové chodbě v přízemí klášterní kvadratury. Na stěnách tohoto ambitu se setkáváme se dvěma vrstvami goticko-renesančních malovaných omítek z přelomu 15. a 16. století. Starší z obou vrstev nese figurální motivy pašijových scén (Nesení kříže, Panna Maria Bolestná, Kristus na hoře Olivetské aj.). Později, avšak ještě před rokem 1526, byla ze zatím neznámých důvodů překryta prostšími motivy bílých stěn s vysokým, žlutě okrovým soklem s iluzivním dekorem plůtku jakoby z dřevěného laťovaného mřížoví. Podél oken, která vedou na tzv. malý rajský dvorek, se vine tvarově rozmanité větvoví. Na listy, květy a plody bohatá malovaná vegetace jistě přibližuje duchovní motiv rajské zahrady, figurální scény zase přinejmenším výjevy Utrpení Páně.¹⁵⁰ Žlutavý sokl v kombinaci s bílou stěnou zasahuje z chodby také do kaple sv. Kateřiny, přimknuté v přízemí k jihovýchodnímu rohu ambitu. Nad soklem se uplatňuje několik malovaných konsekračních křížů. Opustíme-li křížovou chodbu a kapli, nesetkáme se už nikde v klášterní kvadratuře v horizontu pozdního středověku s podobně pojatou výmalbou. Charakteristické svědectví nám o tom podává např. sondáž v refektáři, kde byl pro nejstarší období opakovaně zjištěn pouze jednobarevný, šedobílý až hnědošedý nátěr. Dlužno doplnit, že interiéry kadaňského řeholního domu, ať už se jednalo o křížovou chodbu nebo

¹⁴⁹ Fasády staré části kláštera byly opravovány v letech 1996–1997. Na vnějším plášti budov byly na gotické vrstvě nalezeny ještě dvě další vrstvy barokní: starší světlá hrubozrnná s mramorováním pomocí velkých červených a žlutých skvrn a mladší se žlutými lazurami. Právě tato mladší barokní vrstva byla nakonec v rámci rekonstrukce znovu provedena jako svého druhu kopie na povrchu všech tří uvedených historických vrstev. Autentická gotická fasáda na tzv. malém rajském dvorku se dočkala svého odhalení a restaurování v roce 1997. Zprávy o výsledcích průzkumů jsou uloženy u investora rekonstrukce – Města Kadaně, případně v Městském muzeu v Kadani. Restaurátorovi Petru Novotnému děkuji za možnost se s výsledky průzkumů průběžně seznamovat.

¹⁵⁰ Výmalby v křížové chodbě si na základě průzkumů Státních restaurátorských ateliérů z roku 1987 stručně všímá Lucie NOVOTNÁ, *Nástěnné malby v kostele Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, nepubl. práce SOČ v oboru Teorie kultury, umění a umělecké tvorby, Gymnázium Kadaň 1989, s. 17 a obrazová příloha. V roce 2007 proběhlo odkrytí a restaurování východního křídla křížové chodby, viz zpráva Martin PAVALA, *Františkánský klášter v Kadani*. Restaurování východního křídla ambitu, Praha 2008, kde se také uvádí rytý letopočet 1528 (správně má být 1526) jako terminus ante quem pro mladší z obou goticko-renesančních malovaných vrstev omítek. Restaurování jižního křídla křížové chodby probíhá v roce 2008 a ještě není dokončeno. Zdá se, že ale nepřinese rozdílné hodnocení. Příslušnou zprávu podá akad. mal. et RNDr. Milena Nečásková.

jednotlivé místnosti, nepočítaly ve středověku s klenbami – výjimku tvořil pouze kostel a kapitulní síň (dnešní sakristie) v přízemí východního křídla. Místo kleneb byly zakryty trámovými stropy.¹⁵¹ Zdá se, že v kvadratuře je celková architektonicko-výtvarná forma ovlivněna po prostotě volající řeholní praxí a podřízena funkci kláštera jako duchovní instituce chudého řádu.

Fasáda na malém rajském dvorku, který je ambitem obklopen, byla v posledních desetiletích nevyhovující údržby objektu před rokem 1995 silně poškozena, takže došlo k samovolnému odhalení některých starších prvků. Dávaly tušit, že půjde o fasádu s určitým výtvarným programem.¹⁵² Po celkovém odkrytí zteřelých mladších vrstev se očím naší doby opět otevřel nerušený pohled na řemeslné dílo z konce 15. století. Jedním ze základních účinků patrných na první pohled je odlišnost ve výpravě fasády severního traktu kvadratury na jedné a zbylých tří křídel na druhé straně. Západní, jižní a východní trakt je pokryt již výše uvedenou hrubou vrstvou omítky s hlazenými šambránami kolem oken a dveří. Severní křídlo, vysazené v 1. i ve 2. patře na arkádě o dvou obloucích, tuto prostou dekorační koncepci dále rozvíjí.¹⁵³

Popis fasády tzv. malého rajského dvorka umožnil přesunout pozornost do vnitřku popisovaných vyšších pater severního traktu, který skrývá architektonickou perlu areálu – sklípkovou klenbu.¹⁵⁴ V 1. podlaží jde o jednolodní prostor se třemi poli klenby

---

¹⁵¹ Situaci stropů a vnitřních omítek také částečně zaznamenává J. MUKOVÁ – V. BLÁHA, *Kadaň č. p. 474 Františkánský klášter*. Doplnující hloubkový průzkum, nepubl. zpráva SÚRPMO, Praha 2000.

¹⁵² S podrobným rozбором se mu naposledy důkladně věnoval P. HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, ss. 141nn.

¹⁵³ Dosahuje toho např. zvýšeným důrazem na modelaci detailů okenních šambrán, kde se uplatňují přetínající se štukové pásy při spodcích či lilie ve vrcholech oken. V hrubé ploše omítky pak navíc volně, avšak podle předem stanoveného rozvrhu, plují nápisové blány či erbovní kolčí štíty. A aby byl kontrast mezi oběma částmi nádvorní fasády doveden výše, dostaly všechny popsane hlazené zdobné prvky severního traktu polychromní dekoraci. Na obou arkádách se uplatňuje lineární iluzivní dekor napodobující spárování mezi velkými přitesanými kvádry. Borduru pravé šambrány zdobí rozvilina, okraj levé zase diamantování, vše v barevné kombinaci bílá-modrá-šedá-černá. Obě patra osvětluje v 1. podlaží trojice oken s kružbou a sloupky, ve 2. podlaží s prostými na hraně zkosenými záclonovými ostěními. Doplnují, že okna přízemí, vedoucí do ambitu, mají také kružbu sklenutou na sloupek. Původní gotická okénka dormitáře v patře východního, jižního a západního křídla měla obdélný tvar se zkosenou hranou (dochovalo se jedno z nich v jihovýchodním rohu). Pod středním oknem 1. patra severního traktu vytvořili středověcí řemeslníci v omítkové vrstvě velký kolčí štít s malovaným minuskulním trigramem Ježíšova jména „yhs“ a letopočtem „1500“. Datace se ještě jednou opakuje mezi okny obou vrchních pater, tentokrát však samostatně umístěná na nápisové pásce poněkud vpravo. Ve stejné úrovni, avšak vlevo, je jiná páska s minuskulním nápisem „maria“. Obě nápisové blány jsou na lící straně světlé (bílé), viditelné partie rubu modré a použité písmo i číslice hnědočervené. Mezi třemi okny 2. podlaží visí v ploše dva čtverceny nakloněné kolčí štíty, na nichž jsou vždy dvě ze čtyř polí nalíčeny bílou barvou a uvedena pole střídavě konturována červenou a černou linkou. Nároží druhého patra nad střechami bočních křídel kryje bíle natřené iluzivní štukové armování. V případě znaků na fasádě však patrně nepůjde o skutečné erby v heraldickém smyslu, spíše jen jejich symboly. Pozoruhodné však je, že čtvercený štít i černo-červenobílá barevnost jsou charakteristickými znaky lobkovického erbu.

¹⁵⁴ O klenbách obecně i o jednotlivých lokalitách, spojených často s působením řádu františkánů, více Milada a Oldřich RADOVI, *Kniha o sklípkových klenbách*, Praha 1998; údaje o klenbách v kadaňském klášteře na s. 182n.

hvězdového vzorce, o patro výše je posazen skvostný dvoulodní sál s klenbou vzorce síťového.

Přesná funkce obou pater v klášterním organismu nebyla (a možná ani dnes není) zcela jasná. Dobroslava Menclová si důkladnější otázku po funkci prostoru v 1. patře nekladla a dvoulodní sál ve 2. patře považovala bez pochybností za kapitulní síň kláštera.¹⁵⁵ Proti takovému určení však hovoří zvyklosti klášterní architektury umísťovat kapitulní síň do přízemí ve východním křídle.¹⁵⁶ Milada Radová Štiková srovnávala kadaňské klášterní sklípkové klenby v 1. patře se situací ve františkánských kláštorech v Míšni a Lipsku a navrhla podle analogie v Sasku i pro Kadaň existenci oratoře s výhledem do kostela, neboť uvedená prostora se sklípkovou klenbou sousedí s jižní lodí klášterního kostela.¹⁵⁷ Vrcholový prostor považovala M. Radová Štiková vzhledem k příznivým světelným podmínkám za skriptorium, v němž v letech 1498 a 1499 vznikly dva klášterní iluminované rukopisy. Vznik sklípkových kleneb položila do posledního desetiletí 15. století.¹⁵⁸

Domnívám, že prostory se sklípkovými klenbami v budově dnešního kláštera nebyly postaveny pro potřebu řeholníků, ale spíše příslušníků lobkovického rodu. Teorii o tomto určení daných místností podporuje také nález podezdívky kamen, umístěných kdysi u okna v JZ rohu dnešní chodby se sklípkovou klenbou v 1. patře.¹⁵⁹ Chodba by tak podle této hypotézy byla původně samostatnou vytápěnou místností palácového typu, oddělenou od ostatních prostor řeholní klausury a spojenou šnekovým schodištěm s velkým sálem o patro výše i s křížovou chodbou v přízemí.¹⁶⁰ Sály v obou patrech se velmi shodují v architektonickém a výtvarném stylu malované výzdoby, charakterizované iluzivním kvádrováním stěn a výběhů klenby. Barevnost mají tyto interiéry společnou s fasádou

¹⁵⁵ Srv. např. D. MENCLOVÁ, *Františkánský klášter v Kadani I. Umělecko-historická analýza*, strojopis, bez místa a data vydání, s. 20 a 22. Stejně tak již J. OPITZ, *Franziskanerkloster*, s. 45 nebo B. BOUŠE, s. 42.

¹⁵⁶ Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 717.

¹⁵⁷ Autorkou hypoteticky předpokládané prolomení severní stěny směrem do sousedícího kostela okny či arkádami se nepodařilo prokázat, neboť po uvedených otvorech nebyly v gotických omítkách příslušné stěny zjištěny při restaurování v roce 2004 žádné stopy. Považuji také za potřebné upozornit, že by se pohled z případné oratoře obracel do boční lodi kostela, a to pouze k jednomu z postranních oltářů, nikoliv do míst reprezentativnějších.

¹⁵⁸ M. a O. RADOVI, *Kniha o sklípkových klenbách*, s. 183.

¹⁵⁹ Eva ČERNÁ, *Záchranný archeologický výzkum v interiéru Františkánského kláštera v Kadani v r. 2000*. Závěrečná zpráva pro investora, Most 2001, s. 4n + obrazová příloha. Kamna se zcela zvláště nacházejí u okna proto, že nestojí na klenbě severního křídla ambitu, kterou by asi příliš zatěžovala, ale na obvodní zdi přízemí.

¹⁶⁰ V koutě mezi presbyteriem a východním čelem jižní boční lodi, při vnější straně kostela, je v podobě komory s vchodem na kazatelnu dosud zachováno středověké obvodové zdivo spodní části uvedeného točitého schodiště.

s datacemi letopočtem 1500.¹⁶¹ Doložená kamna by zajišťovala vytápění spodní, útulnější prostory.¹⁶²

Teorii o neřeholním původu místností jsem předběžně pracovně zformuloval ještě před objevem podezdívky v roce 2000, která pak můj názor, který publikuji až nyní, utvrdila.¹⁶³ Myšlenku jsem opíral a opírám o nápadný kontrast mezi rozpoznatelně asketickou podobou františkánské řeholní části budovy a výtvarně náročným, vpravdě luxusním zpracováním interiérů se sklípkovými klenbami. Františkánská část je prostá, nezdobená (s výjimkou snad alespoň příležitostně veřejně přístupného ambitu), neklenutá, nevytápěná a spíše šerá, neboť světlo do jejího patra proniká jen malými okénky. Naproti tomu lobkovické sálky v obou podlažích jsou prostorné, alespoň částečně vytápěné, s hojností světla proudícího náročně zdobenými okny a zaklenuté architektonicky i malířsky zdobenou klenbou. Je známo, že v jiných kláštrech františkánského řádu u nás i v zahraničí sklípkové klenby jako integrální součást konventních prostor existují.¹⁶⁴ Spíše než o klenby jde v Kadani o celkově jinak pojímanou obytnou kulturu, vyjádřenou zmíněným kontrastem šlechtické reprezentativnosti a řeholní askeze.

Názor, že za realizací prostor se sklípkovou klenbou stáli Lobkovicové pozoruhodným a objevným způsobem doplnil a v širokých vazbách na spiritualitu Jana Hasištejnského z Lobkovic, ovlivněného františkánským prostředím, argumentačně doložil P. Hlaváček. Velký sál ve 2. patře ztotožnil s jeruzalémským Večeřadlem jako připomínkou Janovy pouti z roku 1493.¹⁶⁵

S vazbou na rod Lobkoviců souvisí i třetí místnost se sklípkovou klenbou. Je ukryta na rozhraní původní kvadratury a k ní přistavěné části, při jihovýchodním rohu dnešního velkého rajskeho dvora. Je to drobná kaple, jež se v jižní fasádě jihozápadního křídla

¹⁶¹ Jestliže barevnost fasády přímo odpovídá barevnosti klenby, pak musely sklípkové klenby podle uvedené datace vzniknout v roce 1500. Tento poznatek se k datačním pomůckám v klášterním areálu zařadil až po odkrytí a restaurování fasády tzv. malého rajskeho dvorka v roce 1997. Tezi, že letopočet "1500" je datací dokončení stavby podpírá řada dobových analogií, např. datace pod klenbou Vladislavského sálu na Pražském hradě (1500), srv. Jaromír HOMOLKA – Josef KRÁSA – Václav MENCL – Jaroslav PEŠINA – Josef PETRÁŇ, *Pozdně gotické umění v Čechách (1471 – 1526)*, Praha 1978, s. 95, či na nároží někdejšího zámku pánů z Veitmile v Chomutově (1520). Ztotožnit i s Milostivým létem 1500 se ji pokusil Petr HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, ss. 142 nebo TÝŽ, *Jan Hasištejnský z Lobkowicz († 1517) aneb přemýšlení o františkánských komponentech lobkowiczské spirituality*, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK (edd.), *Historia Franciscana II.*, Praha 2005.

¹⁶² Archeologický průzkum horního, většího sálu nebyl v roce 1999 konán v takové míře, aby přinesl informace ke způsobu jeho vytápění. Dílčími zjištěními může ještě přispět odkrytí přemalůb v rámci restaurování původních vrstev vnitřních omítek, které se plánuje na dobu po r. 2010.

¹⁶³ Své dřívější ideové autorství mohu doložit nepřímo, srv. např. Michal FIŠER, *Františkánský klášter v Kadani*. Rané období stavebního vývoje, nepubl. seminární práce FA ČVUT, Praha 1998 nebo Eva ČERNÁ, *Záchranný archeologický výzkum v interiéru Františkánského kláštera v Kadani v r. 2000*. Závěrečná zpráva pro investora, Most 2001, s. 2 (obrazová část 5.2), kterým jediným děkuji za kolegiální citaci mého přínosu.

¹⁶⁴ Srv. např. M. a O. RADOVI, na více místech.

¹⁶⁵ P. HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 123-161.

uplatňuje pouze mírně hrotitým vyžlabeným okenním portálem s dodatečně osekanou kružbou a odstraněným sloupkem. Uvnitř, napravo od okna, se v západní stěně nacházejí pozůstatky dvou (a možná i tří) odkládacích nik na liturgické náčiní (?), objevených při průzkumu v roce 2004 restaurátorkou Zuzanou Polákovou. Barokní prameny znají od roku 1682 onen komorní prostor jako „kapli nemocných“, neboť v jejím sousedství bylo v té době klášterní infirmarium.¹⁶⁶ Později byla nevelká prostora předělena na tři těsné komůrky a dále různě upravována, takže se ve spleti klášterních chodeb skoro ztrácela.¹⁶⁷ Název může badatele mást. Z pohledu architektury je totiž kaple zejména jedinou autenticky dochovanou místností někdejšího jihozápadního, tzv. „Popelovského křídla“, které ještě koncem 16. století prokazatelně sloužilo jako obydlí Lobkoviců. Vzhledem k dataci sklípkové klenby v obou sálech v patře budovy do doby kolem roku 1500, je patrně nutné přijmout argument, že počátky „Popelovského křídla“ sahají také už do doby Jana Hasištejnského a ne až na konec 16. století, kdy se poprvé zmiňují.¹⁶⁸ Pan Jiří Popel z Lobkovic by tak okolo roku 1590 nebyl stavebníkem tohoto traktu, ale pouze iniciátorem jeho modernizace. Dokonce ani často tradovaný údaj o celkovém zboření „Popelovských pokojů“ Bernardem Sannigem v 70. letech 17. století nelze považovat za správný a logický, neboť mnohé z tohoto křídla ještě stojí.¹⁶⁹

O vnitřním komunikačním schématu „Popelovského křídla“ není známo vlastně nic s výjimkou skutečnosti, že uvedená kaple stála až na samém konci přízemí, těsně při stěně klášterní budovy, přístupná od západu dnes již zazděným hrotitým portálkem.¹⁷⁰ Nelze úplně vyloučit, že toto šlechtické obydlí bylo nějakým dosud nepoznaným způsobem spojeno skrze západní křídlo kvadratury se sklípkově zaklenutými reprezentačními sály u malého rajského dvorku.¹⁷¹ O určení jihozápadního křídla jako součásti reprezentativního aristokratického obydlí by svědčily rovněž nálezy zbytků barevně pojednaných sdružených šambrán v patře a hlazených štukových rámu velikých obdélných oken palácového charakteru na jeho jižní fasádě, zaznamenané provizorně a neodborně při poslední rekonstrukci v letech 1996-1997. Rozměry těchto velkolepých oken v úrovni přízemí odpovídají velikosti okna kaple. Právě v místech lobkovického křídla se podařilo při archeologickém výzkumu na přelomu 60. a 70. let 20. století vyzvednout již v úvodu k této

¹⁶⁶ *Archivum conventus I.*, s. 13.

¹⁶⁷ Srv. J. OPITZ, *Franziskanerkloster*, s. 43.

¹⁶⁸ J. OPITZ, *Franziskanerkloster*, s. 9, B. BOUŠE, s. 30n.

¹⁶⁹ Byly tehdy asi zbořeny pouze vnitřní příčky. Obvodové zdivo bylo ponecháno, neboť dostatečně dobře vyhovovalo i budoucím nárokům františkánů, kteří jej převzali. Provinciál Sannig chtěl údajem o zboření asi naznačit, že se za lobkovickou minulostí rozhodl udělat pověstnou tlustou čáru.

¹⁷⁰ Nynější průchod z kaple k východu, tedy do staré kvadratury, byl prolomen až později

¹⁷¹ V úvahu připadají např. pavlače nebo zcela prosté řešení v podobě zadního vstupu úzkou, dodnes dochovanou, ale přebudovanou chodbou z prostoru velkého rajského dvora do přízemí ambitu a odtud dále severním ramenem křížové chodby ke zmíněnému vřetenovému schodišti.

práci zmíněné množství úlomků okenního a stolního skla gotického a renesančního původu. Domnívám se, že by tato nálezy mohly pocházet z původního palácového zařízení. Zajímavým argumentem pro existenci sídla pánů z Lobkovic v klášteře je fakt, že areál byl považován za vojensky nedotknutelné místo, kde se vyžadovalo dodržování tradičního práva azylu. Kromě lesku svatého místa zde tedy byla využitelná i formální ochrana. Zajímavou otázkou pro další bádání zůstává i podoba ohradní zdi areálu, která pochází již z počátků kláštera. Vedle klasických drenážních otvorů v ní totiž lze najít štěrbinu připomínající střílny pro možnou obranu areálu.¹⁷²

Uzavřeme tuto dlouhou pasáž dílčím shrnutím. Hypotéza o existenci lobkovického sídla přímo v rámci budovy kadaňského františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků se opírá jednak o dobových zvyklostech donátorů, podložených zněním královské listiny o převedení světských majetkových a dispozičních práv na Lobkovice (1481) a o dochovanou nebo zdokumentovanou stavební situaci v samotném klášteře. Takováto řeč pramenů písemných a hmotných se sice mnoho nepřekrývá, ale zato doplňuje. Lze se domnívat, že nápadný rozdíl mezi utvářením a vnější i vnitřní uměleckou i architektonickou výzdobou traktu se sklípkovými klenbami a zbytku klášterní budovy není pouhou náhodou. Askeze se s luxusem nemíchá, což je ve stavebním komplexu dodnes patrné a vytváří další argument pro existenci obou provozních jednotek – konventu i paláce. Do doby dostavby tohoto specifického areálu kolem roku 1500 zapadá zajímavým způsobem fakt, že roku 1498 vyhořel kadaňský hrad, hlavní sídlo Jana Hasištejnského v regionu, a opravován byl až v letech 1504-1507. Považuji za přinejmenším pravděpodobné, že v době nemožnosti obývat kadaňský hrad sloužil jako hlavní reprezentační sídlo rodu Lobkoviců palác ve františkánském klášteře, jehož existenci jsem se na základě indicií v budově samé pokusil prokázat. Poznaný obraz byl navíc úsilím P. Hlaváčka doplněn dalšími zjištěními v písemných pramenech a na jejich základě formulovanými hypotézami.

---

¹⁷² Obrazovým dokladem existence zdi zhruba v jejím dnešním průběhu je již zmíněná veduta města Kadaně od Jana Willenberga z roku 1602, na které je vlevo zachycen i klášterní areál. Firma Murus zpracovala v r. 2008 SHP ohradní zdi, jehož přesné výsledky mi ale nejsou známy, pouze parafráze. Zeď je v části svého průběhu středověká, byla ale v historických dobách obnovována, při čemž mj. došlo k druhotnému použití některých kamenických článků. Otázku okének střílnového typu, která kamenicky upravena nejsou, zpráva neřeší. Za zprostředkování tezí SHP děkuji Ing. et MgA. Michalu Fišerovi.

3. Kadaňské pohřebiště pánů Hasištejnských z Lobkovic

Ať již vejdemo do kadaňského františkánského kostela zvenčí severní předsíní do trojlodí, anebo z útrob kláštera vchodem z ambitu do kněžiště, jen těžko mineme pomníky lobkowiczských osobností – Mikuláše II., pána na Hasištejně, a další jeho nástupce – syna Jana a synovce Václava.¹⁷³ Dva z těchto památníků nejsou bez významu i pro jiné obory historických věd. Není vyloučeno, že v kostele odpočívají další členové rodu. Přímé zprávy o této možnosti zatím ale nebyly nalezeny. V jakém kontextu náhrobní díla vznikla? S jakými dalšími souvislostmi jsou spojena a jaký byl jejich osud za pět století existence? Tyto klíčové otázky nelze zodpovědět bez inspirujícího obecnějšího zamyšlení nad chrámovým prostorem jako takovým i nad stavebním vývojem samotného kostela kadaňských františkánů. Nepostradatelné je hledisko mezioborového výzkumu.

3.1. *Struktura a význam chrámového prostoru*

Chrám byl pro středověkého člověka klíčovým místem jeho existence.¹⁷⁴ V kostele zpravidla proběhlo vítání jedince do života, jeho křesťanská iniciace, případně někdy i zasvěcení. Z kostela byl na konci své životní pouti vyprovázen, v privilegovaném případě uložen přímo v jeho interiéru nebo podzemí. Tyto prvky ostatně nejsou tradiční kultuře ve svém jádru cizí ani dnes, odlišují se už jen v konkrétním projevu. Vnější představitelem a prostředníkem spojení mezi věřícími a Božskou sférou je duchovní, zpravidla kněz.¹⁷⁵ Ke klíčovému účelu společného (komunitního) i osobního, důvěrného setkávání člověka s Bohem býval a je chrámový prostor složitým obřadem posvěcení uschopněn. Duchovním důvodům i pastoračnímu smyslu tohoto úkonu se věnovali mnozí teologové. Jakub de Voragine ve spise *O posvěcení chrámu*, zařazeném do světoznámé Zlaté legendy, vyjmenovává hned několikerou podstatu posvěcení oltáře v prostoru kostela: zřízení určeného místa k přinášení obětí Bohu, vzývání Božího jména a jeho oslavování zpěvem a hudbou. Kostel samotný se pak světí, aby byla z jeho místa vyhnána ďábelská moc, byli chráněni ti, kdo hledají v kostele útočiště, a dále znovu proto, aby byl v chrámu vzýván a

¹⁷³ Mikuláš II. († 1462) A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 135 s chybou v denním datu; Jan († 1517) a Václav († 1520) Hasištejnské tamtéž, s. 136, pozn. 10 (u Václava).

¹⁷⁴ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury* (dále jen J. PETRÁŇ), díl I/1, Praha 1985, s. 405

¹⁷⁵ Liturgické i společenské postavení kněze jako zástupce Kristova připomíná např. počátkem 13. století Guillaume Durant ve svém spise *Rationale divinarum officiorum*, srv. Peter KOVÁČ, *Katedrála v Chartres. Francouzské umění rané a vrcholné gotiky*, in: Stavitelé katedrál, sv. 1, Praha 2007 (dále jen P. KOVÁČ, *Katedrála*), s. 283, čl. 47 a také Martin NODL, *Farář*, in: Člověk českého středověku, edd. František ŠMAHEL – Martin NODL, Praha 2002, s. 194 (dále jen M. NODL), s. 211 („zástupce Boha na zemi“).

chválen Bůh a vyslyšeny modlitby věřících k němu směřované a aby se kostel stal místem vysluhování církevních svátostí.¹⁷⁶

Chrámový prostor se přísně dělil na část pro duchovenstvo a část pro laiky. Duchovenstvu bylo určeno zpravidla k východu obrácené (tzv. orientované) kněžiště (presbyterium), rozdělované ještě na prostor svatostánku (tj. bezprostředního okolí oltáře) a chóru k liturgii hodinek.¹⁷⁷ Laici, prostí věřící, se shromažďovali výhradně v lodi nebo lodích, připojených ke kněžišti na západní straně. V určitých případech, zejména u kostelů řeholních řádů, bývaly tyto dvě skupiny „Božího lidu“ od sebe odděleny přepážkou. Mohla to být skutečná stěna (s jedním nebo více průchody), zabraňující vizuálnímu styku obou skupin, ale mohla mít také formálnější povahu, např. zábradlí či nízké mřížky.¹⁷⁸ Odstupňovanost hierarchie chrámových prostor nalézá zajímavé vysvětlení v přirovnání Richarda ze Sv. Viktora ke třem spasitelným stavům čistoty: kněžiště představuje lidi zachovávající panenství a panictví, chór pak zdrženlivé, loď seždané. Kněžiště je proto plošně menší než chór a chór menší než kněžiště, neboť i panen a paniců je méně než těch, co žijí v pohlavní zdrženlivosti, a těch je pak méně než lidí seždaných. A čím vyšší je ideál, tím je i vyšší důstojnost těch, co jej zachovávají, a posvátnější místo chrámu s ním symbolicky spojené.¹⁷⁹ Mše byly slouženy na hlavním oltáři v kněžišti a případně několika dalších oltářích v prostoru kostela, zejména právě v lodích. Mohučská synoda v roce 1310 stanovila, že ve venkovských kostelech nemají být více než tři oltáře. U městských, katedrálních, kolegiálních či klášterních kostelů se předpokládal i vyšší počet.¹⁸⁰

¹⁷⁶ P. KOVÁČ, *Katedrála*, s. 244n. Dále též *Popis konsekrčního obřadu*, in: František FIŠER, *Karlštejn. Vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí*, Kostelní Vydří 1996, s. 271-275, podrobně sestavený podle pontifikálů z českého prostředí přelomu 14. a 15. století, konkrétně litomyšlského pomocného biskupa Jana z roku 1415 a jeho diecézního předchůdce Alberta ze Šternberka ze 70. let 14. století.

¹⁷⁷ O lodi jako symbolu lidí „v moři tohoto světa“ a o kněžišti coby sféře duchovenstva (včetně upozornění na symbol pokory daný nižší výškou kněžiště ve srovnání výšce kněžiště atd. hovoří Pierre de Roissy ve své *Příručce o tajemstvích církve* – P. KOVÁČ, *Katedrála*, s. 242, kde také uvádí, že duchovenstvo má být pokornější než lid, což se v architektuře chrámu vyjadřuje ve srovnání s výškou lodi menší vzdáleností podlahy kněžiště od jeho klenby; oltářní stupně nemají tedy význam společenského vyvýšení, ale paradoxně právě opačný. Vysvětlení místa a způsobu Božích chval formou liturgických modliteb hodinek v chóru ve spise J. de Voragine, tamtéž, s. 246n., a pak ještě v Durantově spise, tamtéž, s. 282, kde se hovoří o klericích jako „vykonavatelích Božích tajemství“, pročez mají být odděleni od laiků. Vysvětlení funkci součástí kostela též ve slovníkových heslech přináší Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997 (dále jen P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN).

¹⁷⁸ Alain ERLANDE-BRANDENBURG, *Katedrála*, in: Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, Praha 2002, s. 266 (dále jen A. ERLANDE-BRANDENBURG); J. PETRÁŇ, 406n., obr. 257. Velice zajímavý a bohatý Durantův rozbor součástí chrámového interiéru přináší P. KOVÁČ, *Katedrála*, s. 274-284.

¹⁷⁹ P. KOVÁČ, *Katedrála*, s. 249, resp. 277. Zdůrazňování prvků pohlavní zdrženlivosti asi souviselo s prosazováním celibátu jako ideálu životního stylu duchovenstva, srv. Martin NODL, s. 194.

¹⁸⁰ Petr SOMMER, *Začátky křesťanství v Čechách. Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*, Praha 2001, s. 61, pozn. 19 (dále jen P. SOMMER).

3.2. Klášterní kostel kadaňských františkánů

Kadaňský františkánský kostel je ve své dnešní podobě členitou stavbou složenou z mnoha součástí. V principech a liturgických i estetických nárocích stavby vychází takové uspořádání ze zvyklostí doby. Ve svém jádru, za které lze považovat kněžiště a trojlodí, pochází budova z konce 15. století a je tedy pozdně gotická. Ostatní její prostory byly připojeny jako barokní novostavby teprve mezi polovinami 17. a 18. století.¹⁸¹ O výraznější nebo celkové přestavbě gotického jádra chrámu se pro chudobu řádu patrně vůbec neuvažovalo. Dílčí úpravy, přístavby a vestavby poskytovaly vyhovující řešení. Za této situace si mohl kostel jako jediná větší sakrální budova v Kadani dodnes uchovat svůj víceméně středověký ráz. Trvalé porušení tohoto ideálu přinesla změna uspořádání mnišského chóru v presbyteriu, která je klíčová i pro následující výklad osudů lobkowiczského pohřebiště. Pokusím se nyní nastínit představu o nejstarších etapách stavebního vývoje chrámu.

Předchůdkyní kostela byla poutní kaple Čtrnácti sv. Pomocníků, postavená nejpozději někdy po polovině 15. století. Její legendické počátky jsou spojeny s příběhem o odsouzení k smrti, jenž byl po svém vnitřním obrácení a projevu kající lítosti zázračně zachráněn na přimluvy sv. Pomocníků. Boží zázrak jej přímo na šibenici udržoval při životě po tři dny. Legenda ve své tak živě tradované podobě vznikla zcela jistě až v 17. století péčí provinciála Bernarda Sanniga. Tento velký muž českého barokního františkánství byl okolnostmi postaven před nutnost vyrovnat se s nastalou situací, kdy klášterní budova chátrala a donátorský rod Lobkowiczů o ni v pobělohorské době již nechtěl pečovat. Snažil se proto, veden i pastoračními ohledy, povzbudit v členech řádu vědomí františkánské sounáležitosti s jejich kadaňským domem a dát mu svatější kořeny spojené s působením sv. Jana Kapistrána a s kultem Čtrnácti sv. Pomocníků. Lobkovická památka byla těmito novými ideálními konstrukcemi i ruku v ruce s nimi jdoucími konkrétními kroky stavební obnovy kláštera zastřena, ale přece jen nemohla být zcela popřena. Žila skromněji dál v úctě k zakladateli Janu Hasištejnskému z Lobkowicz a jeho generaci, avšak prapočátky kláštera, a s nimi i uspokojující pocit jakési vnitřní řeholní

---

¹⁸¹ O stavebním vývoji nejnověji František KAŠIČKA, *Počátky a stavební proměny kostela Františkánského kláštera v Kadani*, in: Zpravodaj STOP. Časopis Společnosti pro technologie ochrany památek, red. Ondřej ŠEFCŮ, sv. 7, č. 3 (2005), Praha 2005 (dále jen F. KAŠIČKA), s. 15-22

svébytnosti, stály od té doby na předlobkowiczských nohou nové sannigovské propagandy.¹⁸² Nepředbíhejme ale a vraťme se zpět do pozdního středověku.

První písemné zmínky o kapli sv. Pomocníků v souvislosti s měšťanskými donacemi pocházejí z let 1469-1472.¹⁸³ Testamenty byly podníceny i odpustkovými listinami z let 1470 a 1471.¹⁸⁴ Jakou měla kaple podobu, jak byla velká a kde přesně stála není možné bez archeologického průzkumu blíže zjistit. S pokračujícími restaurátorskými průzkumy a plošnými odkryvy nástěnných maleb v klášterním kostele budou v následujících letech přineseny nové informace, které naše nynější domněnky posunou blíže k jistějšímu poznání. Uvažujeme-li, že kaple byla založena jako poboční, filiální církevní stavba za hradbami města, podřízená duchovní správě kadaňského farního kléru,¹⁸⁵ nespíše pak přijmeme předpoklad, že se nejednalo o rozměrnou budovu. Snad by se dala připodobnit k některé části nástupnického kostela, např. jižní boční lodi. Existuje totiž hypotéza, jež se domnívá, že pro novostavbu chrámového trojlodí byl využit pozemek, na němž kaple stála, ne-li dokonce části zdiva kaple samé. Svědčily by pro to určité nerovnosti stěn i půdorysu jihovýchodního nároží dnešní jižní boční lodi.¹⁸⁶ V severní předsíni se nachází velký pískovcový vstupní portál. Jeho profilované ostění nenese stopy po tordování či diamantování spodní části prutů profilace ani po jejich přetínání ve vrcholu lomeného oblouku. Pro své konzervativní, archaické vzezření by mohl taktéž pocházet z původní kaple, která byla nejméně o jedno či dvě desetiletí starší než nejstarší části pozdějšího kostela. Pozoruhodný je i fakt, že portál je v dnešní poloze podezděn cihlami.¹⁸⁷

¹⁸² K historii kláštera Petr HLAVÁČEK, *Retrospektiva dějin františkánského kláštera Čtrnácti sv. pomocníků v Kadani v 15. a 16. století: Geneze, rozkvět, úpadek*, in: ÚSH 2001. Gotické umění a jeho historické souvislosti I, edd. Jaromír HOMOLKA - Michaela HRUBÁ - Petr HRUBÝ - Michaela OTTOVÁ, Ústí nad Labem 2001, s. 79-106 (dále jen P. HLAVÁČEK, *Retrospektiva*); ke kultu Čtrnácti sv. Pomocníků TÝŽ, *Kult Čtrnácti sv. Pomocníků v pozdním středověku*, dipl. práce na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1997; ke svatopomocnické legendě a Sannigově úloze zvláště objevným způsobem TÝŽ: *K dějinám barokní obnovy františkánského kláštera v Kadani aneb nástin interpretace legendy o Čtrnácti sv. Pomocnících*, in: Barokní umění v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia uskutečněného v Muzeu města Ústí nad Labem 24.-25. května 2001, redd. Petr HRUBÝ a Michaela HRUBÁ, Ústí nad Labem 2003, s. 71-85, kde uvádí bohaté odkazy na další prameny a literaturu.

¹⁸³ P. HLAVÁČEK, *Kadaňská městská kniha jako pramen k dějinám pozdně gotického umění*, in: Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitze, uspořádali Michaela NEUDERTOVÁ a Petr HRUBÝ, Ústí nad Labem 1999, s. 160 (dále jen P. HLAVÁČEK, *Kadaňská městská kniha*) a podrobněji TÝŽ, *Architektura, mobiliář a paramenta sakrálních objektů na Kadaňsku ve světle testamentů kadaňských měšťanů (1465-1522)*, in: Kadaň mezi středověkem a novověkem. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech, Ústí nad Labem 2005, s. 73n.

¹⁸⁴ P. HLAVÁČEK, *Retrospektiva*, s. 83n.

¹⁸⁵ Vztah kadaňských měšťanů ke kapli, jakož i pastýřskou péči kadaňského děkana Twarka v roce 1471 ilustruje P. HLAVÁČEK, *Retrospektiva*, s. 83, resp. 84.

¹⁸⁶ Michal FIŠER, *Františkánský klášter v Kadani. Rané období stavebního vývoje*, nepubl. seminární práce na Katedře architektury ČVUT v Praze, Praha 1998. K používání celých konstrukcí nebo stavebního materiálu starších, drobnějších kostelů a kaplí pro budování prostornějších nástupnických staveb dále J. PETRÁŇ, *Dějiny* I/1, s. 398.

¹⁸⁷ Na tento detail upozorňuje F. KAŠIČKA, s. 18.

Počínaje rokem 1473, kdy byli ke kapli uvedeni první františkáni a začali při ní budovat provizorní obydlí, nelze vždy rozlišit, zdali se pramenné doklady týkají ještě kaple nebo již stavby prostornějšího konventního kostela, která snad tehdy z iniciativy a potřeby řeholníků mohla začít. Předpokládám, že v pramenech zmiňované finanční dary „czum paw“ nebo „czum gepewde“ lze chápat jednak jako přímé dary na probíhající stavbu klášterního areálu, ale jednak i jako obecně míněné dary na udržování konstrukcí již postavených, a to včetně oné starší kaple a ne pouze nového kostela.¹⁸⁸ Je ale jasné, že s pokročilou dobou je stále více nutno spojovat nadání s kostelem a ne již s kaplí, jejíž existence se zvolna schylovala ke konci.

Myšlenka na nový, prostornější chrám a následně i klášter nepochybně skýtala naději na ukončení provizoria, jehož těsné prostředí asi nevyhovovalo ani františkánům, ani poutníkům. Stavba započala na volné ploše vedle kaple, aby stavební práce nerušily dosavadní liturgický provoz.¹⁸⁹ Charakteristickým znakem středověkých staveb žebravých řádů, mezi něž patří i františkáni, je skutečnost, že byly realizovány po etapách. Stávalo se tak patrně pro kolísavost, ve vážnějších případech i nedostatek dlouhodobějších finančních zdrojů od mecenášů.¹⁹⁰ Vznikající kadaňský klášter jistě nebyl na počátku své existence v této věci žádnou výjimkou. Nejprve se k nebi zvedlo presbyterium, nejvýhodnější část dnešního kostela, dokončené v roce 1480 a uvedené do provozu slavnostním posvěcením 24. září toho roku. Světitelem byl Jan Ludvíkův, titulární biskup hierapolitánský a pomocný biskup řezenský, příslušník řádu augustiniánů-poustevníků. Hluboké kněžiště s chórovými lavicemi podél jeho dlouhých stěn se stalo novým domovem řeholních bohoslužeb hodinek. Laická obec věřících asi stále používala jako svůj bohoslužebný prostor sousední poutní kapli, a to alespoň po několik nejbližších let. Do projektu kněžiště bylo tedy jednoduše od počátku zakomponováno místo pro chór a dále hlavní oltář, který v něm ale zůstal dle mého názoru z prostorových důvodů nutně samotný.¹⁹¹ Vše završovala křížová žebrová klenba

¹⁸⁸ P. HLAVÁČEK, *Architektura*, s. 74, v odkazu na zápis k roku 1474 vyslovuje přesvědčení, že se v kapli „podle všeho“ nacházelo několik oltářů, což mi vzhledem k jejím pravda hypotetickým, přesto však limitovaným rozměrům nepřipadá možné a ani to nijak nutně nevyplývá z citace pramene uvedeného v dané stati (s. 74, pozn. 270; sdělení „einer altar“ chápu spíše jako slovní spojení s neurčitým členem než jako kvantitativně laděnou informaci). Srv. pro starší dobu (1349) doklad o výjimečném vybavení *farních* kostelů, pokud nejsou kolegiální (případně per analogiím řeholní – pozn. LG) třemi oltáři – P. SOMMER. Poutní kaple nepochybně v této době nepožívala práv farního kostela a její provizorní funkce klášterní svatyně teprve započala. Na druhou stranu je ale nutno připustit, že ve stejné době existovaly v Kadani v nevelké (možná rozměry obdobné) kapli Růžencového bratrstva nejméně dva oltáře, sv. Wolfganga (1483) a sv. Voršily (1501). Nicméně i zde zastávám názor, že slovo „ein“ v pramenných odkazech na ně v citované souvislosti obecnější povahy nutně nemusí znamenat číslovku, P. HLAVÁČEK, *Architektura*, s. 64n., pozn. 197.

¹⁸⁹ Jedná se o hypotézu postavenou na analogii s jinými středověkými chrámy, srv. např. stavbu gotické katedrály sv. Víta na Pražském hradě.

¹⁹⁰ P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, s. 45.

¹⁹¹ Údaj o svěcení dalších čtyř oltářů 24. září 1480 považuji za barokní smyšlenku a anachronismus. Angelus AMMAN, *De Conventus Cadanensis ortu, situ et rebus memorabilibus*, SOA Litoměřice, fond Františkáni

opatřená na svornících erby a opřená o konzoly s rostlinnými motivy. Pokud je takový úsudek o stavebním vývoji chrámu správný, bylo kněžiště jistě zpočátku ve vítězném oblouku na své západní straně uzavřeno provizorní zdí, která umožňovala nerušené bohoslužebné využití jeho vnitřku, zatímco vně mohla pokračovat další etapa výstavby kostela v podobě navazujícího trojlodí. Takovouto aktivitu po svěcení v roce 1480 nenaznačují pouze nadání kadaňských měšťanů, ale i několik významných listin.¹⁹²

Stavba trojlodí nemusela vysvěcení kněžiště bezprostředně následovat. Spíše lze asi počítat s několikaletým zpožděním. Klíčové byly nejméně dva impulsy. První byl dán samým počátkem roku 1481, kdy rozestavěný areál získali od krále Vladislava II. Jagellonského páni Hasištejnští z Lobkowicz.¹⁹³ Ti se ujali myšlenky založení kláštera a dovedli ji k cíli. Druhým impulsem bylo konečné rozhodnutí kadaňských radních a měšťanů, v návaznosti na něž předali roku 1483 poutní kapli sv. Pomocníků a parcelu pro stavbu kostela a kláštera františkánům.¹⁹⁴ Obě tyto události bychom mohli označit jako iniciační, neboť se z jejich právních důsledků odvíjelo další pokračování stavby. V této souvislosti se nabízí myšlenka určité lobkowické iniciativy. Lobkowiczové totiž byli v letech 1469 až 1519 zástavními držiteli města Kadaně (hrad jim stejným způsobem náležel v letech 1489/90 až 1519), takže mohli po svém nabytí kláštera usilovat o majetkoprávní vyjasnění situace výzvou představitelům města, aby konečně náležitým dokumentem zakotvili to, co již delší dobu mohlo být faktem. Královská listina z roku 1481 postupuje Lobkowiczům veškeré světské právo ke klášterním budovám, takže od té doby musíme Lobkowicze považovat *de iure* za přímé držitele (nebál bych se označení: majitele) budovy kláštera i území, na kterém stojí. Tento fakt je ve srovnání s pouhým zástavním držením města a hradu Kadaně právně velmi významný. Nicméně asi přece jen nepostihoval faktickou stránku věci, když se teprve v roce 1483 – celých deset let po příchodu františkánů ke kapli 14 sv. Pomocníků – objevuje městem vydaná listina o převodu pozemků z městských rukou ve prospěch výstavby kláštera. Je navýsost zajímavé, že její text Lobkowiczské nabyvatele jako světské pány kláštera vůbec nezmiňuje, jako by ani neexistovali, a předává nemovitosti do rukou řádu, což bylo v rozporu s královským

---

Kadaň, Historica, inv. č. 46, kart. 4, předpokládal celkem pět oltářů již při prvním svěcení asi proto, že si ve srovnání s trojlodím, kde se čtyři boční oltáře opravdu nalézají, neuvědomil mnohem menší rozměry presbyteria, kam by se již žádný další oltář nejspíše nevešel.

¹⁹² P. HLAVÁČEK, *Kadaňská městská kniha*, s.160n., TÝŽ, *Retrospektiva*, s. 86n.

¹⁹³ SOBA Litoměřice, pob. Žitenice, fond Lobkowiczové Roudničtí – Rodinný archiv, listina sign. P6/38

¹⁹⁴ NA Praha, I. odd., ŘF, listina č. 68, k tomu srv. P. HLAVÁČEK, *Retrospektiva*, s.88, pozn. 28, kde se uvádí v literatuře často citovaný údaj o postoupení parcely již k roku 1472 resp. 1473. Listina z roku 1483 je zároveň poslední zprávou o existenci poutní kaple.

privilegiem pro Lobkowicze i s Františkovou řeholí a pojetím absolutní nemajetnosti.¹⁹⁵ Vysvětlují si to napětím mezi městem Kadaní a jeho nechtěnou lobkowiczskou vrchností, kdy byli představitelé města snad donuceni k právnímu řešení situace, ale nechtěli připustit, že by svůj dosavadní, byť františkány dávno užívaný majetek přenechali výslovně Lobkowiczům. Oběma stranám toto podivné diplomatické řešení ale asi vyhovovalo, neboť z jeho fakticity nevzešly žádné pochybnosti, nehledě na to, že měšťané byli podle již snesených údajů vlastně zvyklí odkazovat františkánům hmotné dary a peníze. Domnívám se, že řeholníci je pak ale asi nikdy nepovažovali za svůj shromažďovaný majetek, ale za prostředky na stavbu, jejichž dočasné shromažďování není samoučelné a nevede k pohoršení. Odhaduji, že nabyté prostředky a nemovitosti předali bezprostředně do rukou hasištejnských pánů.

Nedochovaly se nám žádné určitější zprávy o osobě architekta chrámu, který stavbu začal, vedl nebo dokončil, a to ani v případě presbyteria, ani u trojlodí. Starší historické publikace hovoří nejčastěji o chebském staviteli Erhartovi.¹⁹⁶ Neznámého architekta nebo architekty pravděpodobně zosobňuje některá ze dvou kamenických značek na svornících klenby v nejzápadnější části jižní boční lodi.¹⁹⁷ Klenba pojednávaného kostela je pozoruhodným dílem, jež nese jasné stopy svého vývoje. Ve všech třech lodích se setkáváme se síťovou žebrovou klenbou. Existuje však rozdíl mezi jejím pojetím v rámci jednotlivých lodí. Spočívá ve zdánlivém detailu. Ve střední lodi se totiž klenba opírá o jehlancovité konzoly a její pole jsou oddělena příčnými žebry, zatímco v obou lodích bočních – severní a jižní – hlavní žebra vybíhají bez použití konzol přímo ze zdi a příčná žebra zcela chybějí. Stavitel(é) tedy změnil(i) koncepci kleneb ještě v průběhu realizace stavby. Důkazy o této skutečnosti jsou dvě dosud dochované, avšak nepoužité jehlancové konzoly (stejně jako v hlavní lodi) v jihovýchodním a jihozápadním koutě jižní boční lodi kostela.¹⁹⁸

Doba budování trojlodí je vlastně zároveň obdobím procesu zániku bývalé poutní kaple svatých Pomocníků. Její nedlouhou existenci ukončila nejpozději v sezóně 1492 dostavba chrámového trojlodí. Toto hypotetické datum je odvozeno ze zprávy o svěcení dvou postranních oltářů - sv. Wolfganga a Čtrnácti sv. Pomocníků - kaminským biskupem

---

¹⁹⁵ *Řehole sv. Františka*, in: Františkánské prameny, sv. I., Spisy sv. Františka a sv. Kláry, red. Jiří Bonaventura ŠTIVAR, Velehrad 2003

¹⁹⁶ Jméno mistra Erharta se ale vždy spojuje s otazníkem, srv. F. KAŠIČKA, s. 19, dále P. HLAVÁČEK, *Retrospektiva*, s. 91

¹⁹⁷ Na jednom svorníku spatřujeme prosté znamení úhelníku (?) proložené křížem se zalomeným dolním koncem a na dalším kolčí štítek s kružidlem, kladívkem a dalším, pravděpodobně kamenickým nástrojem (sekáčem ?).

¹⁹⁸ J. OPITZ, s. 18, F. KAŠIČKA, s. 20

Benediktem (Benešem) z Valdštejna zjara 1493.¹⁹⁹ Ztotožňují tyto zmíněné oltáře s dnešními oltáři stejného zasvěcení, které stojí u pilířů mezilodních arkád. Zejména svatopomocnický oltář postavený podle tradice na místě bývalé poutní kaple poskytuje datem svého posvěcení formální *terminum ante quem* nejzazšího konce existence zmíněné kaple. Ještě předtím byla provizorní zazdívka vítězného oblouku, jež chránila provoz hotového kněžiště od stavebního ruchu v trojlodí, odstraněna a na jejím místě snad postavena chórová přepážka, tzv. lettner.²⁰⁰ Dobové zprávy uvádějí, že se roku 1493 dostalo posvěcení také dvěma oltářům – Čtrnácti svatých Pomocníků a sv. Wolfganga – které stojí u pilířů mezilodních arkád. Oba oltáře si z té doby dosud uchovaly své kamenné stoly. Jejich případně dochovaná další středověká výzdoba zůstává zatím nepoznána.

Součástí náboženské a estetické funkce chrámového prostoru byla i jeho výzdoba sochami a nástěnnými malbami.²⁰¹ Kolem roku 1987 zde byl proveden poměrně rozsáhlý restaurátorský průzkum, který pod mladšími vrstvami omítek a přemalbě²⁰² objevil umělecky náročně pojatou raně renesanční malířskou výzdobu kostelních stěn a kleneb. Tento průzkum byl na podzim 2005 rozšířen a od roku 2006 pokračuje systematické plošné odkrývání vskutku skvělých maleb z 20. nebo 30. let 16. století. Vznikly patrně ve spojení s poslední, pátou sledovanou generací rodu, reprezentovanou Janovým synem Jaroslavem II. Hasištejnským, jehož manželka Markéta z Plavna přišla ze saského prostředí.²⁰³ Přestože k dnešnímu datu již byla odhalena téměř polovina plochy jižní stěny presbyteria i s navazujícími částmi klenby zatím nelze nabídnout soud, který by hodnotil výzdobu kostela jako celku. Takové hodnocení před sebe ale této práce neklade.

¹⁹⁹ P. HLAVÁČEK, *Retrospektiva*, s. 89

²⁰⁰ Své tvrzení opírám o analogie vrcholně a pozdně středověkých chrámů, srv. např. A. ERLANDE-BRANDENBURG, s. 266, či P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, s. 720 (heslo *lettner*). Na našem území se žádný lettner nedochoval, ale jeho výskyt v prostředí kapitulních a řeholních chrámů se dle citované Encyklopedie českých klášterů (ss. 46, 720) objevuje od 13. století v mendikantském prostředí, srv. i Štefan ORIEŠKO, *Kostol klarisiek v Trnave*. Príspevok k problematike stredovekej architektúry mendikantov na Slovensku, in: AH 23, 1998, ss. 353-368 (doklady a hypotézy o lettneru na ss. 362nn). Domnívám se, že i u 14 sv. Pomocníků je možné jej předpokládat. Nejbližšími takovými dochovanými chórovými přepážkami jsou kupř. známé lettner z míšeňské nebo naumburské katedrály.

²⁰¹ Prostý a účinný význam programové výzdoby kostela shrnul ve 13. století Guillaume Durant ve 3. kapitole 1. knihy svého spisu *Rationale divinarum officiorum*: „Malby a výzdoba v kostele jsou četbou a písmem pro laiky... neboť to, co písmo ukazuje čtoucímu, to ukazuje obraz laikovi, který ho vnímá, neboť v něm nevzdělaní vidí, čím se mají řídit, a čtou si v něm ti, kteří nerozumí písmenům.“ – P. KOVÁČ, *Katedrála*, s. 286. Vedle tohoto ideálu ale musíme počítat i s touhou patronů chrámů po ukazování jejich vlastní zámožnosti a prestiže, jak připomíná PETRÁŇ, s. 405.

²⁰² Poslední viditelný nátěr ve stylu jednoduché novogotiky s iluzivním kvádrováním na stěnách a hvězdným nebem na klenbě se přiřazuje do roku 1891 prostřednictvím datace na přemalbě svorníku klenby jižní boční lodi.

²⁰³ Odkryvem a odborným restaurováním je pověřena Restaurátorská škola uměleckých děl malířských Akademie výtvarných umění v Praze. Dílčí badatelské referáty zazněly na sympóziu „Příběh klášterních maleb“ v Městském muzeu v Kadani v březnu 2008, sborník vyjde pravděpodobně v roce 2009. Motivům maleb se v něm z hlediska uměnovědného věnoval prof. Jan Royt, historickou analýzu zpracoval P. Hlaváček a restaurátorskou akad. mal. Martin Pavalá.

Stručným komentářem shrnu, že plocha stěny je ve výši klenebních konzol vodorovně rozdělena na horní část s christologickými tématy Ukřižování (blíže k oltáři, heraldicky vpravo) a Snímání z kříže s výjevem Piety, později porušeným probouráním okna, přičemž byla Pieta přemalována na Kladení do hrobu.²⁰⁴ Obě témata – Ukřižování i Snímání – jsou lancetovitě vykrojena zašpičatělými klenebními čely a zakomponována do iluzivního malovaného rámu. Ve spodní části, pod úrovní konzol, se nachází tzv. donátorská scéna s postavami členů rodiny Hasištejnských Lobkowiczů v rozmluvě se svatými. Na malbě je heraldicky vpravo zachycen rytíř středního věku se svými dvěma syny, doprovázený plným lobkowiczským erbem. Postava sv. Barbory jej drží za pravici a naklání k němu kalich s Eucharistií. Sv. Kateřina Alexandrijská s mečem má na Lobkowiczově rameni položenu svou levou ruku. Heraldicky vlevo je namalována postava šlechtičny v černém rouchu, jak doprovázena svou svatou patronkou kráčí vstříc trůnící Madoně. Pokud v mužské postavě ve zbroji rozpoznáváme Jaroslava II. Hasištejnského z Lobkowicz († 1529), Janova syna a v dětech jeho syny Jindřicha a Šebestiána, musí být dáma v černém Jaroslavovou manželkou Markétou z Plavna († 1531). Vzhledem k odhadnutému stáří pana Jaroslava i jeho dětí na portrétně komponované scéně se nabízí předběžná datace malby někam k roku 1520. Jiní badatelé poukazují na černý šat, kterým je šlechtična zahalena jako vdova. Pak by se datace posunula nejspíše na rok 1530, kdy by se ale již ztrácela logika zobrazení dětských podob již tehdy nutně dospělých Jaroslavových synů. Donátorská scéna je také ohraničena iluzivním rámem a podepírána malovanou iluzivní konzolou, z níž se dochoval jen fragment. Celek maleb, dosahující plošné výměry desítek čtverečních metrů, působí svou typickou kompozicí jako monumentální epitaf, připomínající svým členěním a tématy i oltář.

Na malbě se objevují průhledy do krajiny, téma již ryze renesanční. Je zde zachycen rodový hrad Hasištejn a snad i tvrze vedlejších linií hasištejnského rodu.²⁰⁵ V odkryvech z roku 2008 se objevila malba samotného kláštera, který tím získal nová akcent své existence a také nejstarší doklad o podobě svého východního průčelí. Chybí už ale kadaňský hrad, vyplacený ze zástavy Lobkovicům v roce 1519, takže z hlediska čistě historického musela koncepce malby vzniknout spíše po tomto roce. Pro stejnou dataci hovoří i fakt, že akcentovanými lobkowiczskými osobnostmi jsou Jaroslav II., jeho manželka

---

²⁰⁴ Význam obrazu Ukřižování Krista v chrámovém prostoru poblíž oltáře (v logické vazbě na něj) zdůraznil Jakub de Voragine: „Sám obraz Umučeného i ostatní obrazy jsou v chrámu proto, aby vyvolávaly připomínku, povzbuzovaly oddanost a přinášely poučení, protože jsou jakýmsi knihami pro laiky... Jestliže tedy naši lásku rozohňuje popisné vyobrazení Kristova mučení a ještě více (slovní – pozn. LG) výklad o něm, o mnoho silněji nás má rozplamenovat to, co je v této svátosti (Eucharistii na oltáři – pozn. LG) obrazně vyjádřeno.“ – P. KOVÁČ, *Katedrála*, s. 245

²⁰⁵ Petr HLAVÁČEK – Jaroslav PACHNER, s. 165-170

a jich děti, nikoliv členové předchozí generace. Jak již P. Hlaváček s J. Pachnerem předpokládali, mohly by se v malbách objevit rovněž příslušníci vedlejších větví rodu. Domnívám se, že tomu tak vskutku je, ačkoliv hlavní větví, tedy potomkům Jana Hasištejnského, je na malbě určeno přednostní místo. Synové Janova bratra Mikuláše III. – Václav, Mikuláš IV., Zikmund či Vilém – Jaroslavovi synovci, by mohli být ztotožněni s postavami, odhalenými v roce 2008 při postupu restaurátorských prací. Nejsou doprovozeny erby ani nápisy, ale stojí oblečeny do nádherných kostýmů po stranách scény Kladení do hrobu (tehdy Piety), takže je jejich význam dostatečně zdůrazněn.

Výše popsaná stavební aktivita završila budování klášterního kostela v období středověku. Dvacet let po příchodu františkánů do Kadaně je tak možné považovat jejich kostel ve své nejstarší, gotické fázi za dokončený. V této podobě vydržel beze změn až do poloviny 17. století. Nová etapa přinesla nový sloh – baroko – a s ním, jen relativně dílčí úpravy, výměnu vnitřního zařízení. Nejmarkantnějším zásahem do vnitřního organismu chrámu, byla úprava kněžiště. Šla ruku v ruce s novými estetickými a liturgickými nároky na chrámový prostor a navázala na obnovu klášterní budovy datovanou do let 1659-62. V roce 1661 vyhověla arcibiskupská konzistoř žádosti kláštera a svolila dekretem kardinála Harracha s úpravou chóru.²⁰⁶ K tomu ale asi nedošlo hned, neboť se ještě v roce 1678 zmiňuje nerekonciliarizovaný hlavní oltář, nahrazený novým teprve o čtyři roky později.²⁰⁷ Spolu se starým, snad ještě gotickým nebo renesančním oltářem je před oltářními stupni, dílem pod pulpitem pro velké chorální knihy uvedena náhrobní deska Václava z Lobkovic s dobře čitelným nápisem. Údaj o výskytu desky přejímají i pozdější badatelé, ačkoliv ji nemohli sami spatřit, neboť byla nejpozději roku 1703 překryta novou podlahou a odhalena až roku 1972, jak bude řečeno dále. Je také výslovně zmíněno, že Václavův náhrobník leží vedle *mauzolea* (tj. tumby) zakladatele kláštera, tedy Jana Hasištejnského. Vyvozují z toho, že nejpozději počátkem 80. let 17. století došlo k narušení původní středověké kompozice prostoru chóru, polohy hlavního oltáře a tím také lobkowiczských náhrobků. Nejpozději v této době byl asi odstraněn případný lettner a u něj v střední lodi stojící oltář sv. Kříže.²⁰⁸

²⁰⁶ NA v Praze, I. odd., ŘF, inv. č. 2771, karton 142, připomíná též F. KAŠIČKA, s. 21

²⁰⁷ Na původní zprávu Bernarda Sanniga navázal Josef Stocklōw a také Josef OPITZ, *Das Kaadner Franziskanerkloster*, in: Uhls Heimatbücher des Erzgebirges und Egertales, hrsg. von Rudolf WENISCH, 6. Bändchen, Kaaden 1924 (dále jen J. OPITZ, *Das Kaadner Franziskanerkloster*), s. 34-36, a další badatelé.

²⁰⁸ Oltáře sv. Kříže se zřizovaly u chórových přepážek uprostřed chrámů a sloužily jako hlavní oltáře pro lid shromážděný v lodích kostela (k tomu P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, s. 720, heslo *lettner*). V klášterních análech není takový oltář pro pozdní středověk zmíněn, ale není ani bez zajímavosti, že byl až do roku 1945 ve františkánském kostele v Kadani zavěšen v druhotné poloze velký deskový obraz Ukřižování z doby kolem r. 1520, nesoucí znaky dílenské produkce cranachovského směru. Deska možná mohla náležet k takovému původně asi křídlovému oltáři, nyní je uložena v expozici Oblastního muzea v Chomutově, k tomu TÁŽ, *Díla gotických mistrů. Katalog sbírky gotických plastik a deskových obrazů okresního muzea v Chomutově*, Chomutov 1999, č. kat. 40, s. 92. Od počátku 18. století se ale zmínky o

3.3. Lobkovické sepulkrální památky

Poté, co jsem se pokusil nastínit základní obrysy stavebního vývoje klášterního kostela kadaňských františkánů, je možné přistoupit k popisu jednotlivých náhrobků hasištejských pánů se snahou o rekonstrukci jejich umístění v chrámovém prostoru.

Nejstarším kamenem, s nímž se v kadaňském františkánském kostele setkáme, je náhrobník Mikuláše II. z Lobkowicz. Jedná se o pískovcovou desku osazenou na západní stěně severní předsíně, tedy po pravé ruce návštěvníka vstupujícího do chrámového prostoru. Uprostřed plochy této desky se nachází plný, poněkud naivně pojedený znak rodu Lobkowiczů: na štít se dvěma orlicemi je posazena korunovaná přilbice s hustě zpeřenými přikryvadly a nad ní se vznáší klenot – obrácený klobouk se zasunutým pštrosím perem. Kolem erbu pak autor provedení do jednoho až dvou řádků komponoval písmena nápisu, který v transliterované formě zní: „Anno D[omi]ni mil[lesim]o [quadringesim]o [sexagesimo] [secund]o feria quinta²⁰⁹ ante f[estum] Mar[gare]t[h]e obiit generosus vir, d[omi]n[u]s Nicolaus de Lobkowicz, req[ui]escat i[n] pace“. ²¹⁰ Ve srovnání s dalšími lobkowiczskými náhrobky, jejichž popis připojím posléze, se provedení vyznačuje určitou osobitostí, směsicí prvků dobře zvládnuté kamenické práce (písmena nápisu) a jisté rustikálnosti (erb). Pokud měl tvůrce náhrobku nějaké výtvarné ambice, zdá se mi, že je malou uměleckou invencí příliš nedokázal zúročit. Kámen slouží pouze k připomenutí zemřelé osoby, jejího postavení a místa pohřbení. Je pokryt několika vrstvami nátěrů, ale nebyl dosud restaurován a zatím nebyl ani proveden průzkum zmíněných vrstev. Možnost vyjádřit se zodpovědně k jejich stáří a původnosti tudíž zatím nenastala. Nelze vyloučit, že kámen mohl být zčásti barevně zvýrazněn. Nabízelo by se to jistě v případě znaku samého nebo i písmen, na kterých se pod částečně opadanými mladšími vrstvami nátěrů objevuje červená barva.

Další z památek, která si v minulosti právem získala pozornost v monografických studiích, je tumba Jana Hasištejského z Lobkowicz.²¹¹ Jde o dílo s pevnou ideou a

---

barokním oltáři sv. Kříže objevují – nebylo by možné uvažovat o zachování starší tradice transformované do nové formy? Zasvěcení by tedy zůstalo zachováno, pokud bychom připustili existenci takového oltáře již od počátku nebo raných dob trojlodí.

²⁰⁹ Na tomto místě je volně zařazeno samostatné neidentifikované znamení vzdáleně připomínající rytířskou ostruhu. Může jít o kamenickou značku??? Odpověď nemám.

²¹⁰ „Anno dni mil° / cccc° lxii° feria quinta (*) ante f; / mar(te) virg / obiit Gene / rofus / vir Dns nicolaus de lobko / wicz / req' / efcac / ipace“ Nápis s drobnými nepřesnostmi, které ale nemění obsah sdělení, přepisuje Ferdinand MADĚRA, *Heraldické a nápisové památky Chomutovska*, Chomutov 2003, s. 77, v rozvinuté formě (bez zkratk) a s nesprávným koncem jej publikuje P. HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 97, pozn. 380 (místo závěrečné modlitby „Requiescat...“ doplňuje slovo „Hassensteinensis“, které se na nápisu vůbec nevyskytuje).

²¹¹ J. OPITZ, *Das Kaadner Franziskanerkloster*, s. 34nn., Jiřina KUMSTÁTOVÁ, *Ulrich Creutz, kameník náhrobku Jana Hasištejského z Lobkovic a otázka jeho českých dřevorezů*, nepubl. diplomová práce na

plánovitou kompozicí. Nelze u něj hovořit o nahodilosti. Nalezneme ji v presbyteriu, hned naproti vstupu z chodby. Opukový profilovaný stupeň je základem pro tři boční stěny ze stejného materiálu, tvořené z osmi erbovních tabulí oddělených od sebe sloupky a polosloupky. Vrchol kryje mramorová deska se slavným výjevem *transi*, kostlivcem znázorňujícím pomíjivost vnější tváře vezdejších věcí. Na tumbě se nacházejí dva nápisy. Svědectví o pohřbeném vydávají slova: „Anno D[omi]ni 1517 die Agnetis [octava] obiit generosus d[omi]n[u]s, d[omi]n[u]s Jo[hanne]s de Lobcowicz, d[omi]n[u]s i[n] Hassenstein, p[r]im[us] fu[n]dat[or] hui[us] monasterii, hi[c] sepult[us]. Orate p[ro] eo“ na třech zkosených stranách okraje víka.²¹² Kratší nápis uprostřed čelní linie soklu je podpisem autora provedení tumby Ulricha Creutze.²¹³ Zachovaly se zde stopy po polychromii, zejména v erbech západní (heraldicky pravé boční) a v menší míře i jižní (čelní) stěny a dále i na kostlivcově podhlavníku. Nejsou to jediné náznaky byvší podoby tak výpravného náhrobního díla, jak ostatně vyplýne z další podkapitoly této práce.

S tumbou blízce souvisí deska s majestátně komponovanou figurou muže ve zbroji, přidržujícího pravou rukou dřevec s praporem a levou se dotýkajícího pochvy svého u boku zavěšeného meče. Odkrytým hledím se ven z přilby dívá vážnost a soustředění vyzařující vráscitá tvář staršího muže.²¹⁴ Deska je zcela plochá, bez zdůrazněného okraje. Jedinou výjimku tvoří trojboký soklík, na němž svýma nohama spočívá celý vysoký reliéf postavy. Na soklu také přečteme jediný nápis, letopočet 1516 provázený grafickými ozdobami bez textového významu. Jsem naprosto přesvědčen, že tato deska s rytířem tvořila původně s tumbou jednotu a že obě díla pocházejí od Ulricha Creutze. Deska s rytířem nemusela být signována už jen proto, že signaturu připojil Creutz na samotnou tumbu. Vše se chápalo jako jeden celek. Na tumbě i na reliéfu rytíře lze nalézt nápadné shody v rukopisu tvůrce – obličej rytíře a busta biskupa (opata) v klenotu erbu hrabat z Montfortu vzadu na východní stěně tumby. Další shodnou dvojicí je drapérie roušky kostlivce a drapérie rodového praporce na dřevci, který rytíř drží. Zmíním také ozdobný knoflík kloubu hledí rytířovy přilby a podobné tvarosloví růží v erbu pánů z Thörringu na čelní stěně tumby.²¹⁵

Katedře dějin umění FF UK v Praze, Praha 1974 (díle jen J. KUMSTÁTOVÁ), J. HOMOLKA, s. 215n., J. CHLÍBEC, s. 237nn., P. HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, ss. 107 a 124nn.

²¹² Pokus o transliteraci: „Anno · dni · 1517 · die agnetis · 8 · / Obijt · Generofus · dns · dns · Jos · de · lobcowicz · dns · ī · haßenstein · p´mꝯ · fvdāt · / · huiꝯ · Monaſte2ij · h´ · ſepultꝯ · orate · p · eo“ – nad slovy „dns“ a „Jos“ jsou vodorovné značky pro zkrácení, stejně tak i ve slově „fv(n)dat(or)“, samostatnou zkratkou je předposlední slovo „p(ro)“.

²¹³ Přísně správná transliterace je „VLRICH GREVCZ“. V mnoha minulých publikacích nesprávně přepsaná jako CREUCZ nebo dokonce CREUTZ.

²¹⁴ Soustředění a vážnost zodpovědnosti, s jakou lze očekávat zmrtvýchvstání – Básník a král, s. 124 (foto Jan Chlíbec).

²¹⁵ Odlišný názor, pro který nedospěla k možnosti obě díla spojit, zastávala J. KUMSTÁTOVÁ, ss. 79nn. Souhlasím se závěry, jaké k podobnosti detailů obličejů i drapérií zaujal J. Opitz.

Václavův náhrobek je na rozdíl od strýcovy složitě komponované tumbou pouhou mramorovou obdélnou deskou. Hrany nemá zkosené, takže se nepočítalo s jeho osazením jako víka případné tumby, ale byl od počátku určen k usazení do úrovně dlažby. Reliéf nenese žádné stopy ošlapání, takže deska byla ve své exponované poloze před hlavním oltářem respektována. Výtvarná kompozice náhrobku představuje šlechtice v plné plátové zbroji s dřevcem v levé ruce, stojícího a zároveň ležícího v obdélném renesančním portálu s prostou soklovou římsou, segmentovým záklenkem v nadpraží posazeným na jednoduchých projmutých konzolách.²¹⁶ Václavovy otevřené oči hledávaly v původní poloze směrem k oltáři, vlasy poutá módní síťka. Přílbici položenou k jeho levé noze přidržuje andílek. Symetricky vpravo našel své místo plný rodový erb, přidržovaný šlechticovou pravicí. U nohou postavy ulehl pes, symbol křesťanské věrnosti.²¹⁷ V rámu portálu se vine nápis: „Anno Domini 1520 die Innoce[n]tu[m] obiit generosus d[omi]n[u]s, d[omi]n[u]s We[n]czeslaus de Lobcowicz, d[omi]n[u]s de Hasse[n]stei[n], hic sepultus, re[quiescat in pace]“.²¹⁸ S náboženskou věrností k Matce Boží má zřejmě mnoho společného i nápis „MARIA“ krunýři Václavova brnění. Exaktní petrografickou analýzou bylo zjištěno, že všechny desky lobkovického pohřebiště, tedy víko Janovy tumby, deska s jeho portrétem i popisovaný Václavův náhrobek, nebyly vytesány z dovezeného, ale naopak z regionálně dostupného materiálu, lámaného dokonce v bezprostřední blízkosti společného rodového hradu Hasištejna.²¹⁹

3.4. Rekonstrukce uspořádání pohřebiště

Situace kolem **náhrobku Mikuláše II. z Lobkovic** je celkem jednoduchá. Originální náhrobek je, jak už bylo uvedeno, osazen na západní stěně severní předsíně. Předtím se asi

²¹⁶ Philippe ARIÉS, *Dějiny smrti*, díl 1.: Doba ležících, Praha 2000, ss. 253nn.

²¹⁷ Jan ROYT – Hana ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998, s. 156. Věrnost by snad bylo možné chápat i v rytířském slova smyslu jako věrnost barona králi a manžela manželce.

²¹⁸ Transliterace: „АИИО · ДОМИИ · 1·5·ЗО · ДИЕ · (hrot dřevce) INNOCĚTV / OBYT · GENEROSVS · DNS · DNS · WĚCZESLAVS · DE / LOBCOWICZ · DNS · DE · HASSĚSTEĪ · HIC · SEPVLTVS · RE · “ – vodorovné značky pro zkrácení nad slovy „Innoce(n)tu(m)“ a „dns“.

²¹⁹ V odborné literatuře byly v případě jiných objednatelů té doby sneseny důkazy o dovozu materiálu na náhrobní desky nebo již hotových děl. Někdy se dovoz ale snad již a priori předpokládal i u jiných takových zakázek, ačkoliv k takovému názoru nemusí vést žádný nutný důvod, srv. KUMSTÁTOVÁ, s. 72. Výsledky petrografické analýzy náhrobku Václava Hasištejnského i dalších desek ze stejného materiálu zpracoval Vladimír ŠREIN – Petr BOHDÁLEK, *Výzkum horniny a identifikace zdroje suroviny náhrobku Václava Hasištejnského* (a analogicky: *desky Jana Hasištejnského a tumby Jana Hasištejnského*), zpráva ÚSMH AV ČR pro Město Kadaň, Praha 2003. Odkaz na obdobnou zprávu o náhrobku Jana Hasištejnského objednanou Městem Kadaní publikoval P. HLAVÁČEK, Kadaň mezi středověkem a novověkem, s. 126, pozn. 470.

nacházel v poutní kapli Čtrnácti sv. Pomocníků, doložené Mikulášovým pohřbem v roce 1462 a zbořené před rokem 1493. Kaple nebyla zbořena bez náhrady, ale jejím nástupcem se stal nový, prostorný klášterní kostel. Rekonstrukce umístění v chrámovém prostoru je obtížná, neboť původní struktury zanikly. Kámen je silně přebílen, ale nezdá se, že by jevil známky ošlapání, nicméně je porušen trojitou prasklinou.

Proč je kámen na stěně? Možná má stále mít vazbu na vstupní portál, který byl spolu s ním přenesen z bořené kaple na nové místo. Určení původní polohy kamene je nesnadné a možná i nemožné. Není zakomponován do pohřebiště v presbyteriu. Je však jednou z prvních věcí, kterou návštěvník bohoslužeb vstupující do chrámu, spatří. Snad měl tedy i po přenesení reprezentovat prastaré zájmy rodu o konventní areál Čtrnácti sv. Pomocníků a být dokladem tradice a kontinuity. Vždyť hlavním výtvarným motivem na jeho desce je rodový erb. Vedle tohoto rodového exposé, o němž ale rozhodli až Ti, kdo kámen přemístili, snad mohl vyjadřovat pokoru pohřbeného, jež mohla být motivem²²⁰ i pro prvotní lokalitu hrobu ve staré kapli.

Jak dokládá náhrobní nápis po obvodu víka tumby, zemřel **Jan Hasištejnský z Lobkovicz** dne 28. ledna 1517, v oktávu svátku sv. Anežky Římské. Na počátku se totiž čte: „Anno Domini 1517 die Agnetis 8 [= octava – pozn. LG] Obiit...“, tj. v den oktávu svaté Anežky zemřel...²²¹ Svátek připadá na 21. ledna, oktáv se slavil 28. ledna.²²² Logicky správný překlad autentického znění náhrobního nápisu přináší kadaňský františkán Josef Kalasantský Leidl:, ačkoliv datum Janovy smrti klade na 21. leden. Shodou okolností je ve zmíněné pasáži otištěno chybné roční datum, správně a podle vůle autorovy jistě mělo být 1517 a nikoliv 1511. Správné datum uvádí sám Leidl jen o několik řádků zmíněné stati výše.²²³ Pozastavuji se nad touto datací proto, že se v ní jednotliví badatelé často liší. Domnívám se, že správné datum je tedy oktáv svaté Anežky.

Samo datum v úmrtním nápisu zabírá celou jednu boční hranu tumby. Na čelním okosení čteme pokračování až na druhou postranní část, kde vrcholí modlitbou. Tato kompozice umožnila kameníku Ulrichu Creutzovi vytesat nápis a celý reliéf v předstihu, jak si to nejspíš jeho zadavatel přál. Teprve po Janově smrti bylo na připravenou plochu doplněno úmrtní datum. Touto domněnkou chci naznačit, že skutečný rok pořízení náhrobku musíme hledat jinde. Jestliže jsem tvrdil, že Creutz vytesal jak tumbu, tak i

²²⁰ Jan CHLÍBEC, *Náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic a místo pozdně gotické sepulkrální plastiky ve františkánských klášterních kostelech*, Umění 44, 1996, s. 235 – 244 (dále jen J. CHLÍBEC, *Náhrobek*).

²²¹ Za konzultaci možnosti takového čtení nápisové zkratky „8“ děkuji epigrafikovi Dr. Franzi-Albrechtu Bornschlegelovi z Historického semináře Fakulty historických a uměleckohistorických věd Ludwig-Maximiliánovy univerzity v Mnichově a Mgr. Janu Hrdinovi z Archivu hl. města Prahy

²²² G. FRIEDRICH, *Rukověť*, ss. 172 (kalendář č. 22) a 284 (svátek i oktáv sv. Anežky Římské).

²²³ Joseph Kalasanz LEIDL, *Der Gnadenort der heiligen 14 Nothhelfer außerhalb der Stadt Kaadan*, Saaz 1843, s. 27

portrét rytíře a že oba díly tvořily původně jeden celek, může se datace kamenické práce ocitnout i mimo tumbu. Mířím tím na soklík pod rytířovými nohama. Tam se nachází onen hledaný letopočet, rok 1516, který považuji za datum pořízení celého náhrobku. Sám o sobě nemá letopočet bez dalšího nápisu smysl, jediné v kontextu celku. Pozoruhodné je také to, že se styl písma letopočtu shoduje se stylem písma Creutzova podpisu na tumbě. Autor tak sám vyjádřil souvislost obou děl. Tvoří od počátku jeden ideový, výtvarný i fyzický celek.

Možnost vnímat náhrobek v plnosti jeho významu je nyní lidem odepřena. Barokní přestavba kněžiště dílo rozdělila a z původní pozice je přesunula do rozdílných stran. Kde bychom měli hledat původní místo? Josef Stocklów se domníval, že tumba stála volně v prostoru kněžiště, ale jelikož měla vždy jen tři boční stěny, jako dnes, byly prý přizděna k nějakému útvaru. Autor domněnky přemýšlel o oltáři, ale jak jeho názor opravil Josef Opitz,²²⁴ skutečně by takové řešení odporovalo církevním předpisům a bylo by i nepraktické. Reliéf zabírá většinu plochy víka a nedovoluje ji použít jako oltářní menzu. Názor, že tedy byla tumba přizděna k oltářní menze zezadu, rovněž není udržitelný. S oltáři mohly být spojovány pouze náhrobky svatých (tzv. confessio). Jan Hasištejnský z Lobkovic nepochybně této tzv. úcty oltáře dosáhnout nemohl. Umístění hrobu je nutno hledat jinde. Stále platí, že tumba musela být přisazena k nějaké konstrukci, ale vzhledem k tomu, že na ni byl postaven reliéf s rytířem, hledejme spíše umístění u vyšší stěny než u oltáře. Josef Opitz nepochybně správně uvažoval, když hledal místo pro náhrobek někde při severní stěně. S jeho názorem se ztotožnila Jiřina Kumstátová.²²⁵

Dnes je situace ulehčena pokročilým odkryvem nástěnných maleb. Ty vylučují umístění náhrobku u jižní stěny presbyteria, neboť tam po případné takové úpravě nejsou dochovány stopy. Místo by mělo nést alespoň nějaký otisk po profilu tumby a nad tím zazdívku po osazení desky s rytířem, jež byla nepochybně čistě zalícována. Takové místo existuje. Nalezl jsem jej při severní stěně, k níž jej přisoudil J. Opitz. Já však tumbu posouvám až do samého sevření úhlem stěny závěru kněžiště. Co mě vede k takovému názoru?

Na místě se nachází dostatečně velká zazdívka, která svými rozměry odpovídá mramorové desce s rytířem. Navíc výška pomyslného osazení kamene do plochy zazdívky proporčně odpovídá požadavku, aby se mohl soklíkem, na kterém rytíř stojí, opírat o prázdnou plochu vedle kostlivce na víku tumby. To, že tumba by v takové poloze byla poněkud utopena v podlaze není na závadu, jelikož z poznatků archeologů plyne, že

---

²²⁴ J. OPITZ, s. 34n.

²²⁵ J. KUMSTÁTOVÁ, s. 71nn., skeptický k možnosti osadit reliéf rytíře vertikálně na desku tumby zůstal J. CHLÍBEC, s. 242.

úroveň středověké podlahy byla o 76 cm níže oproti úrovni dnešní dlažby mezi chórovou mřížkou a stupni barokního hlavního oltáře. Jestliže bych měl tedy shrnout nastíněnou situaci, uvedu, že tumba Jana Hasištejnského z Lobkovic byla přisazena k severní stěně presbyteria až těsně v závěru chrámu a že nad ní byla zazděna deska s portrétem rytíře tak, aby svým soklíkem spočívala na volné ploše víka tumby.

Tato poloha, zvolená nepochybně samotným Lobkovicem, není nijak náhodná. Tumba totiž stála na stupínku společně s hlavním oltářem, který byl umístěn doslova několik kroků od ní a měl ještě jeden stupínek vlastní. Menza oltáře byla podle nalezených stop vetknuta do východní stěny závěru kněžiště. Mezi lokací původního osazení tumby a oltáře se ve stěně nachází prostorný výklenek. Domnívám se, že se jedná o zapomenutý středověký svatostánek, schrána pro Svátost oltářní. Bývalo zvykem jej umisťovat do stěny u oltáře. Na oltáře jako takové se dostal až v dalším vývoji liturgických náležitostí. Další zajímavostí je fakt, že přímo naproti poloze Janova náhrobku se v jižní stěně nachází sedile pro kněze, který u oltáře sloužil mši. Sledujme tuto linii: katolicky vždy pevně věřící Jan se dal pohřbít co nejbližší oltáři, dokonce ještě blíže ke svatostánku s eucharistickým Kristem. U oltáře jedná kněz „in persona Christi“²²⁶ a odsedává si na připravené místo naproti náhrobku. Jeho doleva natočená socha – portrét – stále soustředěně sleduje dění u oltáře v očekávání svého vzkříšení.²²⁷ Nad tím vším bdí na svorníku paprscité klenby závěru lobkovický rodový erb. Průkaznější místo zakomponování hrobu donátora do struktury chrámu asi nenalezneme. Nejvýsostnější místo v kostele, bezprostřední okolí hlavního oltáře bylo tedy určeno symbolicky pouze třem osobám: svátostnému Kristu, knězi a zvěčnělému donátorovi. Členové řeholní komunity měli svá určená místa v chórových lavicích podél dlouhých stěn kněžiště.

Stále jsem neprozradil, co mě ještě daleko lépe přivedlo k názoru umístit tumbu do této exponované polohy. Existuje totiž ještě jeden soubor argumentů, ten nejsilnější – důkaz heraldikou a genealogií. Na stěně v těch místech se dochovalo sedm erbů (původně jich bylo určitě osm) namalovaných ve dvou sloupcích nad sebou tak, že uvedená deska s portrétem rytíře mezi ně zcela přesně zapadne. Navíc jsou to erby, jež navazují na Lobkovickou genealogii, čímž je vskutku nezvratně odhaleno původní místo, kde tumba

²²⁶ O postavení kněze ve společnosti např. M. NODL, ss. 192, 206, 211 („zástupce Boha na zemi“).

²²⁷ Nejsa historikem umění nemohu se zabývat uměleckohistorickou analýzou nebo popisem Lobkovicovy tumby. Jen bych v souvislosti se svým názorem na kompozici náhrobku znovu upozornil, že na tumbě jsou znázorněni hadi, ještěrky a žáby, J. CHLÍBEC, s. 238. K tomu dále obecněji J. ROYT – H. ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů*, ss. 138 (had) a 142n., kde symbolika ještěrky v dobách antiky ukazuje na „odchod z tohoto světa, avšak s nadějí na další posmrtnou existenci a zmrtvýchvstání“, dle středověkých výkladů pak na pokorný návrat hříšníka ke Kristu. Myslím, že tato filozofie odpovídá i možnému uvažování zadavatele – vyjádřit soustředěným a klidným čekáním u oltáře stálou Janovu touhu po spasení.

stála před barokní změnou konfigurace presbyteria mezi lety 1678-1682. Pojďme se jí nyní věnovat heraldicko-genealogickým souvislostem blíže.

Tumba Jana Hasištejnského nese erbovní galerii doložitelnou výtvarným pramenem, tzv. Lobkovickým erbovníkem, jehož ztracený originál vznikl Janovou péčí na počátku 16. století.²²⁸ Erbovník musel Ulrichu Creutzovi podle přání objednatele sloužit jako předloha k provedení tumby. Na její čelní tumby jsou umístěny čtyři erbovní tabule, na bočních po dvou.²²⁹ Sledujme heraldické linie: tabule nejbližší středovému sloupku (ose souměrnosti) obsahují heraldicky vpravo (čestněji) erb Jana Hasištejnského a po jeho levém boku erb manželky Magdaleny z Törringu. V dalším postupu čím dále ke kraji se dostáváme do hlubších časových vrstev. Erby patří matkám manželského páru a babičkám z otcovy i matčiny strany. Střídavě tedy heraldicky vpravo od erbu Jana Hasištejnského je znak jeho matky Žofie ze Žirotína, vlevo od manželky erb její matky Agnes z Hohenrechbergu, vpravo za nárožím jsou dva erby Janových babiček Anny z Nechvalic z otcovy a Zdeňky z Potštejna z matčiny strany. Vlevo pak babičky manželčiny – Klára z Frauenbergu a hraběnka Kunhuta z Montfortu.²³⁰ Na tumbě je tedy heraldicky znázorněn genealogický vývod směřující od manželského páru donátorů. Na tyto tesané erby na stěnách tumby dalším genealogicko-heraldickým rozvinutím tématu navazují (i podle Erbovníku) malované erby na zdi, které ze stran provázely Lobkovicovu figuru v brnění. Jsou však uspořádány přeházeně a čerpají v jednom sloupci i z více linií předků paní Markéty z Plavna, manželky Janova syna Jaroslava II. z Lobkowicz. Ve snaze o výklad této skutečnosti se domnívám, že Jan měl vliv pouze na výběr místa hrobu a celkovou i detailní kompozici tumby a jejího nástavce se svým portrétem. Jaroslav pak mohl přidat rozvinutí rodové ideje o další významné předky, tentokrát i ze strany pánů z Plavna. Na stěně jsou namalovány erby Markéty z Vartemberka na Zvířeticích, Scholastiky z Dubé a Žofie z Pnětluk, předků ze strany Janovy matky Žofie ze Žirotína. Ve druhém sloupci je erb hraběnky ze Schwarzburgu, paní z Büнау, ze Šternberka a nakonec na vrcholu vévodkyně z Tecku.²³¹ Paní Markéta z Plavna těmito svými předky vskutku přispěla k větší společenské vážnosti znakové galerie a výsostně dozdobila hrob svého tchána.

---

²²⁸ *Básník a král*, s. 69, č. 43.

²²⁹ F. MADĚRA, s. 78.

²³⁰ *Tzv. Lobkovický erbovník*, in: LRRA, sign. E 1 / 2, ss. 79 (Zophia de Zirotin, Anna de Nechwaliz), 81 (Johannes de Hassenstein, Magdalena de Thoring), 88 (Zdinnka de Potsstein), 98 (Agnes de Hohenrechberck, Clara de Fraunberck), 104 (D. Kunigundis Comitissa de Muntfurt, Mater Domine Agnetis de Hohenrechberg, matris Domine Magdalene de Thoring).

²³¹ *Tzv. Lobkovický erbovník*, in: LRRA, sign. E 1 / 2, ss. 87 (Scolastica de Duba, Margaretha de Wartin. et de Wierzzeticz), 88 (Zophia de Pnietluck), 108 (Durissa de Teck – sic! LG, správně má být „ducissa“), 114 (Katharina de Sternbergk), 116 (Metz Comitissa de Schwarczpurgg, Anna de Pryna – sic! LG, jde o erb pánů z Büнау).

Snad se mi tedy podařilo dovodit přesné místo Janova hrobu i podle důkazů heraldické a genealogické vědy. Poloha zároveň přesně odpovídá Sannigově zprávě o sousedství tumby s náhrobní deskou Václava Hasištejnského, na kterou upozorňuje J. Opitz.²³² Naproti Janovu náhrobku, nad sedadlem kněze, se nachází donátorská scéna s portrétem Janova syna Jaroslava II. a vnuků, symbol pokračování rodu... Jakkoliv vytvářel sám Jan Hasištejnský program pro svůj hrob, zdá se, že jej jeho syn a snacha dokázali zakomponovat do dále rozvinutých souvislostí.

Jestliže jsem došel k názoru na konkrétní a podle mého mínění nezpochybnitelné umístění skvělého náhrobku Jana Hasištejnského z Lobkovic, musím zároveň konstatovat, že je tím lokalizováno i místo jeho stále neotevřeného a tudíž zachovaného hrobu. Ten se pravděpodobně nachází přímo pod tumbou. Myslím ale, že jde pouze o solitérní hrob, nikoliv kryptu, kam by se mohlo pohřbívat více lidí. Tuto domněnku může potvrdit nebo vyvrátit jedině hloubkový průzkum. Kdyby tumba kryla vstup do hrobky, musela by být s každým novým pohřbem rozebírána a tím by byla také poškozována malovaná výzdoba kolem reliéfu. Zejména z toho důvodu se domnívám, že se jedná o samostatný hrob zakladatele.

Osobnost pana **Václava Hasištejnského z Lobkowicz** zůstává zahalena trochu clonou nepoznání. Byl synem Janova bratra Mikuláše III. z Lobkowicz († okolo 1500) a jeho potomci vytvořili pobočnou větev hasištejnského rodu. Do majetku Lobkowiczů získal hrad Líčkov na Žatecku, kde také 28. prosince 1520 zemřel.²³³ Uložen byl na rodovém pohřebišti u kadaňských františkánů. Stalo se tak patrně kvůli rodovému vztahu ke klášteru podle znění privilegia z roku 1481, kdy se o užívatelská práva k němu dělil rod stejným dílem. Václav tento nárok zdědil – a vzhledem k svému pohřbu i uplatňoval – po svém otci.

Hrob pana Václava z Lobkowicz v čestné poloze na ose presbyteria před stupni dnes barokního hlavního oltáře z roku 1752 je jediným archeologicky a antropologicky prozkoumaným hrobem kadaňského pohřebiště a patrně i celého hasištejnského rodu vůbec. Otevřel jej v březnu 1972 tehdejší ředitel Okresního vlastivědného muzea v Chomutově, archeolog Miroslav Jančák, ale písemnou dokumentaci nálezů nejspíš vůbec nezpracoval. Omezil se pouze na fotografie postupného odkrývání hrobové jámy a náhrobního kamene a na nezřetelný snímek Václavových kosterních pozůstatků.²³⁴

---

²³² J. OPITZ, s. 33.

²³³ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 404 („na samém konci roku 1520“). K datu úmrtí G. FRIEDRICH, *Rukověť*, ss. 165 (kalendář č. 18 a datum 28. prosince 1520) a 308 (svátek Mlád'átek neboli Neviňátek betlémských, tj. Innocentium infantum martyrum – 28. prosince).

²³⁴ *Zápis o otevření krypt v bývalém františkánském klášteře v Kadani dne 8. března 1972*, strojopis OM v Chomutově, uvádí objev náhrobníku, v jehož odhalování se pokračuje. Kosterní pozůstatky byly objeveny až posléze, ale ponechány odkryté in situ po dobu dvou let (!).

K řádnému archeologickému zdokumentování došlo až o dva roky později PhDr. Evou Černou (tehdy Lehečkovou). I přes logické ztráty a znejasnění situace během dvou let, po které byl hrob zcela nestandardně ponechán odkrytý, bylo možné zaznamenat původní úroveň středověké podlahy kostela v hloubce 76 cm pod podlahou dnešní. V této úrovni se nacházela náhrobní deska, zatímco vlastní pohřeb byl uložen až v hloubce 170 cm, tedy zhruba 1 m pod náhrobní deskou.²³⁵

Pokud tedy uvážíme, že kámen byl osazen do nižší úrovně podlahy, kde byl před jejím zvýšením a svým předlážděním v barokní době ještě viditelný, otevírá se nám brána k poznání celého pohřebiště daleko srozumitelněji. V presbyteriu bylo vertikálním směrem více místa pro osazování kamenických prvků, sedile, náhrobků do stěn nebo ke stěnám, lépe se tím vysvětlí, proč jsou dnes některé nástěnné malby, např. Mše sv. Řehoře za oltářem, tak nezvykle nízko, náchylnější k poškození vztlínající vlhkostí. Presbyterium jako nejstarší a původně samostatná část klášterního kostela bylo při pohledu z trojlodí poněkud zahloubeno a přístupno asi po stupních. Vraťme se ale ještě ke hrobu pana Václava Hasištejnského.

Z velké části zpráchnivělé kosterní pozůstatky, de facto pouze přední část lebky, zlomky pánve a zejména velké kosti rukou a nohou, byly vyjmuty a předány antropologickému oddělení Národního muzea v Praze k odbornému ošetření a zpracování. Podle závěrečné zprávy prof. Emanuela Vlčka byl dožitý věk Václava Hasištejnského asi 40 let a jeho lebka proporčně odpovídá sochařskému ztvárnění jeho tváře na náhrobku.²³⁶ Ostatky pana Václava Hasištejnského z Lobkowicz jsou nyní pochovány na stejném místě.²³⁷

Kromě tří zmíněných pánů se v pramenech nevyskytují zmínky o pohřbu jiných členů hasištejnské větve lobkowiczského rodu, a to ani ženského pohlaví. S určitou dávkou hypotetické pravděpodobnosti ale můžeme předpokládat, že pod dlažbou kadaňského chrámu očekávají spolu s Janem, Mikulášem II. a Václavem Hasištejnskými den svého vzkříšení snad i jejich manželky nebo některé děti. Písemnými prameny to ale doloženo není.

---

²³⁵ Eva LEHEČKOVÁ, *Zpráva o odkrývání hrobky Václava z Lobkovic*, strojopis OM v Chomutově ze dne 10. dubna 1974, č. j. 10/73. Autorka uvádí, že při zpracování zprávy vycházela z vlastních zjištění a z ústního podání M. Jančáka.

²³⁶ Emanuel VLČEK, *Tělesné vlastnosti a podoba Václava z Lobkovic*, PPŽ 13, 1981, č. 3, s. 65-73 (potřebný údaj na s. 72). Tvář na náhrobku tedy lze považovat za portrét. Zajímavé je, že blízkou podobu má také postava bohatě oděného velmože stojícího heraldicky vlevo ve scéně Snímání z kříže/Kladení do hrobu (původně Piety) na nástěnné malbě na jižní stěně presbyteria (tedy nedaleko Václavova hrobu), odhalená při restaurování v červnu 2008.

²³⁷ Navraceny k pohřbení byly dle uvedené zprávy prof. Vlčka již dne 15. dubna 1981, ale samotné definitivní uložení ostatků proběhlo až o více než 9 let později, dne 10. července 1990, což dosvědčuji.

Spekuluje se i o možnosti druhotného pohřbu významného českého velikána své doby, Bohuslava Hasištejnského z Lobkowicz († 1510), který si ale původně přál být pochován v rodovém horském městečku Přísečnici a také tam zřejmě uložen byl. Bohuslavův pohřeb v tamním kostele sv. Mikuláše uvádějí Sedláček, Truhlář i Bernau.²³⁸ Těžko bude možné rekonstruovat pohnutky slavného humanisty, jež ho vedly k výběru hrobu na hřebenech Krušných hor. Snad jej zvolil pro relativní blízkost hradu Hasištejna, kde pracoval, žil a v listopadu 1510 také zemřel. Snad působilo vědomí o pohřbu děda Mikuláše I. nebo fakt, že Přísečnice připadla při zmiňovaném dělení majetku v roce 1490 Bohuslavovu bratru Mikuláši III. († okolo 1500), jehož dva synové – Mikuláš IV. a Zikmund – čerpali od svého strýce vzdělání v jeho humanistické akademii na Hasištejně a stali se rovněž dědici věhlasné knihovny.²³⁹

Péče o přísečnický svatomikulášský kostel byla v 50. letech 20. století velmi zanedbávána. Nepomohly žádosti o řešení havarijního stavu krovu a později i zdíva kostelní lodi nebo upozornění na Bohuslavův hrob a tím i velký kulturní význam kostela. Problém si jako pověstný horký brambor vzájemně přehazovaly úřady od úrovně okresu až k ministerstvu kultury, až došlo roku 1961 ke sněti památkové ochrany nad stavbou a později (kolem roku 1963) také k jejímu srovnání se zemí.²⁴⁰ Volná plocha byla využita pro úpravu silnice vedoucí do Přísečnice. K archeologickému výzkumu lokality došlo až o deset let později, v roce 1973, u příležitosti likvidace celého městečka, jež muselo ustoupit budování údolní přehradní nádrže na pitnou vodu pro okres Chomutov. Hrob slavného humanisty Bohuslava ani jiných příslušníků rodu nebo části jejich náhrobních kamenů se však archeologům odhalit nepodařilo.²⁴¹ Nezvěstná je dnes i pamětní deska, odhalená roku 1910 v kostele sv. Mikuláše u příležitosti 400. výročí Bohuslavovy smrti.²⁴²

²³⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 136, a slovníková hesla “z Lobkovic” (A. SEDLÁČEK) a “z Lobkovic – Hasištejnský, Bohuslav” (Josef TRUHLÁŘ) v *OSN XVI*, s. 231, dále F. BERNAU, s. 147 s poznámkou, že jeho hrob již (k roku 1893 – pozn. LG) neoznačuje žádný pomník.

²³⁹ A. RICHTEROVÁ, *Vývoj roudnické lobkovické knihovny*, Praha 1989, s. 41.

²⁴⁰ Celý proces zániku kostela přibližuje dochovalá korespondence různých institucí, viz NPÚ, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, Spisovna.

²⁴¹ K výzkumu Eva ČERNÁ, *Výsledky*, s. 111 n. K oběma Lobkowiczům, Mikulášovi I. a Bohuslavovi, přidává autentický dobový pramen ještě jednoho člena rodu, jehož tělo přijal přísečnický kostel sv. Mikuláše. Jde o syna Jindřicha II., dvouletého Levina (1505 – 1507), který zemřel při pobytu v Přísečnici „na mor“. Zprávu o tom podává Levinův děd Jan, stejně jako v případě pohřbů Levinových sourozenců v Pšovce u Mělníka. Potřebný údaj z rodové kroniky viz V. MILLER – M. RACKOVÁ (edd.), *K správě a naučení*, Příloha II., s. 138.

²⁴² *UPČ III*, s. 188.

Závěr

Jedním z cílů mé diplomové práce bylo ozřejmit dějinný vývoj, kulturní význam a postavení rodu Lobkoviců od známých počátků do sklonku středověku. Snažil jsem se sledovat linii dějin hasičtejské větve rodu Lobkoviců od jejích prvních přímých předků až po počátek 16. století, kdy se rod bohatě rozvětvil a vstoupil do jiné, snad poněkud skromnější etapy své existence.

Jak jsem uvedl v 1. kapitole, mají Lobkovicové své kořeny v oblasti Českolipska. První příslušníky rodu lze vystopovat na sklonku vlády císaře a krále Karla IV., kdy se počítali k nižší šlechtě. Teprve příslušník druhé generace Mikuláš „Chudý“ z Lobkovic, původně z Újezda, proniknul ve své snaze budovat kariéru hlouběji do mocenských struktur tehdejšího státu. Díky úsilí prosadit se a vyniknout mezi ostatními jsou jeho činy zaznamenatelné a dovolují udělat si představu o směřování jeho aktivit. Jeho cílem bylo vymanit se z pout původně nevýznamného šlechtického rodu, charakterizovaného oním Mikulášovým přízviskem „Chudý“. Tento „homo novus“, příslovečný „parvenu“, ale ukázal, že ambiciózně nastoupenou cestu udržet dokáže. Takřka po celý život věrně prokazoval trůnu své služby a účastnil se na straně a jménem krále řady jednání. Získal titul nejvyššího písaře Království českého, ale trvalým zdrojem příštích možností mu byl rozvoj vlastního panství. Zárodkem se stala koupě Lobkovic (1410), jež daly rodu jméno, i následný zisk hasičtejského (1418) a zhruba ve stejné době také hlubockého panství, které se staly základem vzestupu rodu v dalších dvou generacích.

Mikulášovi synové Mikuláš II. a Jan Popel v otcových šlépějích pokračovali, starší stejnojmenný syn pravděpodobně charakterističtější a otci podobněji. V roce 1440 si svůj majetek rozdělili, čímž došlo k formálnímu založení dvou základních větví rodu – starší hasičtejské, již jsem věnoval tuto práci, a mladší popelovské, kterou jsem se už nezabýval.

Mikulášovo známé převlékání politického kabátu ve 40. a 50. letech 15. století je nutno posuzovat s přihlédnutím k lidsky pochopitelné snaze udržet v zájmu svém i v zájmu své rodiny v rozbouřené době plné změn pozice, které by neznamenalý pád. Členství v táboře Jiřího z Poděbrad nepochybně bylo takovou politicko-hospodářskou nutností. Když z něj Mikuláš II. načas vystoupil a přidal se na stranu Poděbradových protivníků, pochopil, že i přes názorovou shodu s českým katolickým panstvem své věci neprospěje. Z nutnosti se tedy po několika letech vrátil do tábora, který před časem opustil a kde již setrval. V charakteristice lobkovických pánů zhruba druhé poloviny 15. století je zajímavý onen rys, kdy nepřestávají být přesvědčenými katolíky, ale politicky se ztotožňují

s představiteli proudu řekněme opačného. Domnívám se, že to bylo zejména z již předeslaných důvodů snahy po zabezpečení rozvoje myšlenky posílení rodového vlivu v oblasti, kterého by zůstávající v opozici nepochybně nedosáhli. V roce 1459 přišlo od císaře povýšení do panského stavu za předchozí věrné služby, potvrzené o 20 let později i v Čechách. Mikuláše a jeho manželku Žofii ze Žirotína navíc Fridrich III. vyznamenal členstvím v rytířském řádu Amprisia stola.

Na otcův pragmatismus navázal Mikulášův nejstarší syn Jan Hasištejnský. I on a jeho bratři Mikuláš III., Jaroslav I. a Bohuslav stáli pevně v pozicích věřících katolíků, avšak na straně Jiřího z Poděbrad, respektive Vladislava Jagellonského. Ozřejmil jsem, že v této fázi rodové historie se již naplno projeví výhody z takového spojení. Příslušnost k táboru opačnému by znamenala ztrátu vybojovaných pozic v severozápadních Čechách.

Na závěr první kapitoly jsem sledoval vrcholné, ale nakonec neúspěšné snažení Jana Hasištejnského o trvalé získání vlády nad městem Kadaní, kterou měl od krále Jiřího roku 1469 doživotně propůjčenu. Ve složité době stavovských střetů Jan Hasištejnský z Lobkovic necitlivě přehnal svou mocenskou iniciativu a musel přihlížet pádu své původní ideje stabilního hasištejnského dominia s centrem v Kadani. Následující generace na předchozí slávu již navázat nedokázaly. Jednu z příčin podle mého názoru představoval i nedostatek potřebného hmotného zázemí. Hasištejnské panství bylo rozmělněno dalším dělením (1518) ve prospěch relativně početných potomků, kteří se již potom nedokázali semknout k úspěšnému společnému postupu. Sledováním těchto tendencí jsem se také dostal na zřetelnou hranici jedné velké rodové etapy.

Druhá kapitola dokumentuje vysoké kulturní zázemí rodu v jeho čelných představitelích Janovi a Bohuslavovi Hasištejnských. Mezi kulturními projevy členů rodu stojí na předním místě výsledky Bohuslavova spisovatelského nadání. Korunou života tohoto velmože, doktora církevního práva a málem i olomouckého a vratislavského biskupa, jímž se fakticky nestal jen kvůli papežskému nepotismu, byla nepochybně jeho výjimečně rozsáhlá knihovna na Hasištejně a také tamní humanistická soukromá škola. Spisovatelem se ale stal i starší Bohuslavův sourozenec Jan, píšící na rozdíl od bratra-latiníka česky. Zachovala se dvě pozoruhodná díla. Jednak elaborát otcovských poučení pro syna Jaroslava s připojenou stručnou rodovou kronikou a jednak cestopis s odstupem zachycující Janovu pouť z Kadaně do Jeruzaléma. Obě díla přibližují jeho vnímavou a přirozeným vkusem obdařenou osobnost, charakterizovanou rysy věrnosti idejím, rozumnosti a touze po správnosti rozhodnutí podle dobových stavovských kritérií. Je to zajímavý doplněk k historickým zprávám, jež uvádějí, že Jan dokázal někdy své názory prosazovat i tvrdou rukou.

Obzvláště zajímavým tématem je postižení vztahu Lobkoviců k hradu Hasištejnu, kadaňskému hradu i ke klášteru Čtrnácti sv. Pomocníků u Kadaně. V první kapitole jsem zdůraznil zájem rodu na ovládnutí těchto míst nebo prosazení vlivu nad nimi a v kapitole druhé jsem se snažil doložit péči o ně konkrétními příklady z oboru hmotných pramenů. Domnívám se, že klášterní areál zároveň sloužil již na přelomu 15. a 16. století jako jedno ze sídel rodu. Pro tuto domněnku jsem snesl konkrétní důkazy upozorněním na dosud dochované stavební konstrukce. Jak jsem zdůraznil, významným rozlišovacím kritériem mezi kadaňským hradem a klášterem byl fakt, že na rozdíl od hradu klášter rodu přímo náležel, takže se v jeho případě mohli Lobkovicové daleko samozřejměji pustit do jeho úprav i podle zásad rodové reprezentace. Nejnádhernějším plodem této péče jsou vedle sklípkových kleneb zejména bohaté raně renesanční nástěnné malby z okruhu Lucase Cranacha st. v kněžišti klášterního kostela Čtrnácti sv. Pomocníků.

Poslední, 3. kapitolu práce jsem věnoval jednomu z těchto důkazů své domněnce o sídle rodu, totiž pohřebišti hasištejnských pánů v Kadani. Podařilo se mi na základě vlastních výzkumů i s pomocí poznatků z pramenů a literatury vysledovat základní rysy jeho uspořádání v kadaňském klášterním kostele, tj. stanovit konkrétní umístění náhrobků, jež patří ke stěžejním dílům českého umění jagellonské doby. Snažil jsem se výstupy v této práci formulovat jako podkladovou hypotézu pro další mezioborový výzkum, na kterém bych se chtěl podílet. Teorii o pohřebišti zastávali již němečtí historici, mezi nimi např. Josef Opitz a pokusila se ji propracovat rovněž Jiřina Kumstátová, nicméně konečnou hypotézu bylo možno stanovit až s postupujícími restaurátorskými pracemi, jež probíhají právě nyní a přinášejí další doplňující informace. Prameny písemné tak vedou plodný dialog s prameny hmotnými a humanitní vědy s přírodními. Poznaný obraz je průběžně doplňován dalšími zjištěními a nálezy a na jejich základě formulovanými novými hypotézami, jež slouží jako inspirace a podklad k pokračujícímu studiu.

Lobkovický rod je vedle dalších činitelů ze šlechtických, církevních i městských struktur společnosti nositelem kulturních hodnot v regionu severozápadních Čech i za jeho hranicemi. Obeznamení se s rodovým angažmá se stává podstatnou součástí každé historiografické syntézy o českých dějinách nebo historii regionu.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny nevydané

Archiv Národního muzea

Sbírka listin, signatura A 460;

Sbírka hraběte Rudolfa Vratislava z Mitrovic (genealogická sbírka „Ch“);

Archiv Pražského hradu

Erectio sancte Dorothee altaris in ecclesia parrochiali in Przeseicznicz, AMK, sign. kodex III / 10, fol. 63a, 63b;

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem

Spisovna, *korespondence* k Přísečnici

Národní archiv v Praze, I. oddělení

Úřad Desk zemských, sbírka listin, sign. ÚDZ-L 474;

Archivum conventus Caadanensis ad SS. Auxiliatores extra Caadanam Ordinis Minorum S. Patris Francisci Reformatorum Provinciae Bohemiae S. Wenceslai, ducis et martyris, renovatum ac in debitum ordinem redactum anno 1746 de mandato Admodum Reverendi Patris ministri provincialis Gondisalvi Richter, ŘF, kniha č. 38; *listiny* fondu ŘF (signatury uvedeny v poznámkovém aparátu);

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka v Žitenicích

DVOŘÁK, Josef, *Lobkowitzisches Stamm- und Denkbuch 1350 – 1858*, část „Genealogie des erlauchten Hauses Lobkowitz“ s podčástmi „Erste Stammfolge und Teilung“ a „Hassenstein – Lobkowitzische Linien“, rukopis a jeho novodobý strojopis, LRRA, I. odd., sign. E 1 / 20

listiny fondu LRRA (signatury uvedeny v poznámkovém aparátu)

Tzv. Lobkowiczský erbovník, LRRA, I. odd., sign. E 1 / 2 a E 1 / 3

- BLÁHOVÁ, Marie (red.), Vavřinec z Březové, *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, Praha 1979
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír – FRIEDRICH, Gustav (edd.), *Sbírka pramenů práva městského Království českého*, díl II. Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419, Praha 1895; díl III., Privilegia královských měst venkovských z let 1420-1526, Praha 1948
- Sbírka pramenů práva městského království českého*, díl IV-2. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453-1500, Praha 1960
- EMLER, Josef (ed.), *Pozůstatky Desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých*, díl I., Praha 1870, díl II., tamtéž 1872
- HEMLING, L. (hrsg.), *Die Urkunden des königlichen Stiftes Emaus in Prag*, Bd. II. Die Urkunden vom Jahre 1415-1885, Prag 1914
- HIEKE, W. – HORČIČKA, Adalbert (hg.), *Urkundenbuch der Stadt Aussig bis zum Jahre 1526*, Prag 1896
- MILLER, Václav – RACKOVÁ, Marie (edd.), *Jan Hasištejnský z Lobkovic. K správě a naučení synu Jaroslavovi*, in: Jazyk a literatura v historické perspektivě, Ústí nad Labem 1998, s. 117-149
- MÜLLER, August (hg.), *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, in: Otto PETERKA – Wilhelm WEIZSÄCKER (hg.), *Stadt- und Urkundenbücher aus Böhmen*, Bd. VII, Prag 1929
- PELIKÁN, Josef (ed.), *Účty hradu Karlštejna z let 1423-1434*, Praha 1948
- PORÁK, Jaroslav – KAŠPAR, Jaroslav (edd.), *Ze Starých letopisů českých*, Praha 1980
- SEDLÁČEK, August, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361-1480*, Praha 1914
- SCHLESINGER, Ludwig (hg.), *Stadtbuch von Brüx bis zum Jahre 1526*, Prag 1876
- SCHLESINGER, Ludwig (hg.), *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1526*, Prag-Leipzig-Wien 1892
- STREJČEK, Ferdinand (ed.), *Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*, Praha 1902
- STRNAD, Josef (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad*, část II. 1450-1526, Plzeň 1905
- ŠTIVAR, Jiří Bonaventura (red.), *Řehole sv. Františka*, in: Františkánské prameny, sv. I., Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Velehrad 2003

Literatura

- ANDĚL, Rudolf a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III., Severní Čechy, Praha 1984
- ARIÉS, Philippe, *Dějiny smrti*, díl 1.: Doba ležících, Praha 2000
- BERÁNEK, Jan – MACEK, Petr – PACHNER, Jaroslav, *Terénní průzkum středověké sakrální architektury v okrese Chomutov*, in: ÚSH 2001. Gotické umění a jeho historické souvislosti, s. 449-476
- BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra, *Část archivu chomutovské komendy řádu německých rytířů ve Státním ústředním archivu v Praze*, in: HLAVÁČEK, Ivan – HRDINA, Jan – DOLEŽALOVÁ, Eva – KAHUDA, Jan (redd.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 47-60
- BERNAU, Friedrich, *Hassenstein. Ein Beitrag zur Geschichte des Erzgebirgs*, B. Leipa 1893
- BÍLEK, Jaroslav – JANGL, Ladislav – URBAN, Jan, *Dějiny hornictví na Chomutovsku*, Chomutov 1976
- BOUŠE, Bonaventura, *O Čtrnácti svatých Pomocnících a o jejich klášteře v Kadani nad Ohří*, Praha 1948
- ČERNÁ, Eva, *Výsledky archeologického průzkumu v obci Přísečnice*, PPŽ 11, 1979, s. 109-114
- ČERNÁ, Eva, *Záchranný archeologický výzkum v interiéru Františkánského kláštera v Kadani v roce 2000. Závěrečná zpráva pro investora*, Most 2001
- ČERNÁ, Eva, *Záchranný archeologický výzkum ve Františkánském klášteře v Kadani v roce 2001. Závěrečná zpráva pro investora*, Most 2001
- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. V. (1403-1437), Praha a Litomyšl 2000
- ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. VI. (1437-1526), Praha a Litomyšl 2007
- DVOŘÁK, Max, *Process Jiřího z Lobkovic*, in: ČČH II, 1896
- DVOŘÁK, Max – MATĚJKA, Boh., *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Roudnickém*, díl II., Zámek Roudnický, Praha 1907
- ERLANDE-BRANDENBURG, Alain, *Katedrála*, in: Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT (redd.), *Encyklopedie středověku*, Praha 2002

- FENCL, Jaroslav, *Jan Hasištejnský z Lobkovic*, Ústí nad Labem 1982
- FIŠER, František, *Karlštejn. Vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí*, Kostelní Vydří 1996
- HLAVÁČEK, Petr, *Kult Čtrnácti sv. Pomocníků v pozdním středověku*, dipl. práce na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1997
- HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňská kaple Čtrnácti sv. Pomocníků*, PPŽ 30, 1998, s. 74-77
- HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňská městská kniha jako pramen k dějinám pozdně gotického umění*, in: Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník kolokvia u příležitosti 70.výročí výstavy Josefa Opitze (Michaela NEUDERTOVÁ – Petr HRUBÝ redd.), Ústí nad Labem 1999
- HLAVÁČEK, Petr, *Retrospektiva dějin františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani v 15. a 16. století: Geneze, rozkvět a úpadek*, in: ÚSH 2001. Gotické umění a jeho historické souvislosti, s. 79-106
- HLAVÁČEK, Petr, *K dějinám barokní obnovy františkánského kláštera v Kadani aneb nástin interpretace legendy o Čtrnácti sv. Pomocnících*, in: Barokní umění v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia uskutečněného v Muzeu města Ústí nad Labem 24.-25. května 2001, redd. Petr HRUBÝ a Michaela HRUBÁ, Ústí nad Labem 2003
- HLAVÁČEK, Petr, *Kadaň mezi středověkem a novověkem. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech*, Ústí nad Labem 2005
- HLAVÁČEK, Petr, *Jan Hasištejnský z Lobkowicz († 1517) aneb přemýšlení o františkánských komponentech lobkowiczské spirituality*, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK (edd.), *Historia Franciscana II.*, Praha 2005, ss. 34-65
- HLAVÁČEK, Petr – PACHNER, Jaroslav, *K ikonografickému programu nástěnných maleb v presbytáři františkánského kostela Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani*, in: Umění 53, 2005, s. 165-170
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, in: AUC – HUCP, tom. XXXI (31), fasc. 1, 1991, s. 117-128
- HOMOLKA, Jaromír – KRÁSA, Josef – MENCL, Václav – PEŠINA, Jaroslav – PETRÁŇ, Josef, *Pozdně gotické umění v Čechách (1471 – 1526)*, Praha 1978
- HRUBÝ, Petr, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic. Rodinné a majetkové zázemí luteránského předáka v předbělohorských Čechách*, ÚSH 2000, s. 98-131

- CHLÍBEC, Jan, *Náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic a místo pozdně gotické sepulkrální plastiky ve františkánských klášterních kostelech*, in.: Umění 44, 1996, s. 235-244
- JANČÁK, Miroslav, *Františkánský klášter v Kadani*, in: PPŽ 4 (1972), č. 1-2
- KAŠIČKA, František, *Počátky a stavební proměny kostela Františkánského kláštera v Kadani*, in: Zpravodaj STOP. Časopis Společnosti pro technologie ochrany památek, red. Ondřej ŠEFCŮ, sv. 7, č. 3 (2005), Praha 2005
- KAVKA, František, *Poslední Lucemburk na českém trůně*, Praha 1998
- KOVÁČ, Peter, *Katedrála v Chartres. Francouzské umění rané a vrcholné gotiky*, in: Stavitelé katedrál, sv. 1, Praha 2007
- KRAACK, Detlev, *Monumentale Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise. Inschriften und Graffiti des 14.-16. Jahrhunderts*, in: Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse, 3. Folge, Nr. 224, Göttingen 1997
- KUČA, Karel (red.), *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl MI – Pan, Praha 2000
- KUMSTÁTOVÁ, Jiřina, *Ulrich Creutz, kameník náhrobku Jana Hasištejnského z Lobkovic a otázka jeho českých dřevorezů*, nepublikovaná diplomová práce na Katedře dějin umění FF UK v Praze, Praha 1974
- KUTHAN, Jiří, *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. K problematice cisterciácké stavební formy*, Praha 1983
- KYZOUROVÁ, Ivana (ed.), *Báseň a král. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, katalog stejnojmenné výstavy uspořádané Správou Pražského hradu, Praha 2007
- Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum. Slovník středověké latiny v českých zemích*, díl 1. (a-casula), Pragae
- LAURENČÍKOVÁ, Markéta – GAŽA, Jan, *Zaniklé kostely na Chomutovsku po roce 1945*, Chomutov 2001
- LEHEČKOVÁ, Eva, *Zpráva o odkrytí hrobky Václava z Lobkovic*, strojopis OM v Chomutově ze dne 10. dubna 1974, č. j. 10/73
- LEIDL, Joseph Kalasantz, *Der Gnadenort der heiligen 14 Nothhelfer außerhalb der Stadt Kaadan*, Saaz 1843
- LÍBAL, Dobroslav, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001

- LORBER, Josef, *Zeměpisná vlastní jména Chomutovska a Kadaňska*, díl I., Místopis, Chomutov 1994
- MALÝ, Karel – SIVÁK, Florián, *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku*, Praha 1993
- MADĚRA, Ferdinand, *Heraldické a nápisové památky Chomutovska*, Chomutov 2003
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *Františkánský klášter v Kadani*, strojopis, bez místa a data vydání
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *Hasištejn. Přehled dějin hradu*, Chomutov 1969
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *České hrady*, díl II., 1. vyd. Praha 1972, 2. vyd. Praha 19??
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *Hasištejn*, Chomutov 1974
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *Kadaň. Bývalý františkánský klášter*, Chomutov 1974
- MUKOVÁ, J. – BLÁHA, V., *Kadaň č. p. 474 Františkánský klášter. Doplnující hloubkový průzkum*, neubl. zpráva SÚRPMO Praha 2000
- NODL, Martin, *Farář*, in: *Člověk českého středověku*, ŠMAHEL, František – NODL, Martin (edd.), Praha 2002
- NOVOTNÁ, Lucie, *Nástěnné malby v kostele Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, neubl. práce SOČ v oboru Teorie kultury, umění a umělecké tvorby, Gymnázium Kadaň 1989
- OPITZ, Josef, *Das Kaadner Franziskanerkloster*, Kaaden 1924
- ORIEŠKO, Štefan, *Kostol klarisiek v Trnave. Príspevok k problematike stredovekej architektúry mendikantov na Slovensku*, in: AH 23, 1998, ss. 353-368
- OSTFILDERN – RUIT, *Germanisches Nationalmuseum Nürnberg: Die Gemälde des 16. Jhs.*, Nürnberg 1997
- PAVALA, Martin, *Františkánský klášter v Kadani. Restaurování východního křídla ambitu v roce 2007*
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury*, díl I/1, Praha 1985
- POCHE, Emanuel a kol., *UPČ*, díl I. (A-J), Praha 1977
- POCHE, Emanuel a kol., *UPČ*, díl II. (K-O), Praha 1978
- POCHE, Emanuel a kol., *UPČ*, díl III. (P-Š), Praha 1980
- POCHE, Emanuel a kol., *UPČ*, díl IV. (T-Ž), Praha 1982
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl I. (A-H), Praha 1954
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl III. (M-Ř), Praha 1951
- Programm des Comm. Obergymn. in Kaaden 1887*

- RADOVI, Milada a Oldřich, *Kniha o sklípkových klenbách*, Praha 1998
- RAK, Petr, *Chomutov 1252-2002. Vybraná data ze 750 let historie města*, Chomutov 2002
- RICHTEROVÁ, Alena, *Vývoj roudnické lobkovické knihovny*, Praha 1989
- RICHTEROVÁ, Alena – BOLDAN, Kamil, *Library of Bohuslav Hasistein of Lobkowicz from collections of the Roudnice Lobkowicz Library*, in: XIXth Congress of the International Association of Bibliophiles. National Library of the Czech Republic, Praha 1995
- RICHTEROVÁ, Alena – BOLDAN, Kamil, *Library of Bohuslav Hasistein of Lobkowicz from collections of the Roudnice Lobkowicz Library*, in: XIX. kongres Mezinárodní asociace bibliofilů, Praha 1995
- ROYT, Jan – ŠEDINOVÁ, Hana, *Slovník symbolů*. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998
- SEDLÁČEK, August, z *Lobkovic*, in: OSN, díl XVI., Praha 1900
- SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický království Českého*, reprint Praha 1998
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, díl XIV., Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923, reprint Praha 1998
- SCHALLER, Jaroslav, *Topographie des Königreichs Böhmen*, 7. Theil, Saatzter Kreis, Prag u. Wien 1787
- SOMMER, Petr, *Začátky křesťanství v Čechách. Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*, Praha 2001
- ŠKABRADA, Jiří, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003
- ŠREIN, Vladimír – BOHDÁLEK, Petr, *Výzkum horniny a identifikace zdroje suroviny náhrobníku Václava Hasištejnského* (a analogicky: desky Jana Hasištejnského a dále tumby Jana Hasištejnského), zprávy ÚSMH AV ČR pro Město Kadaň, Praha 2003 (jde o tři různé zprávy s analogickými názvy)
- STECK, Volker, *Bildnis des Heinrich Blarer*, in: Spätmittelalter am Oberrhein. Teil 2, Alltag, Handwerk und Handel 1350-1525, Bd. 1: Katalogband, Stuttgart 2001
- TRUHLÁŘ, Josef, z *Lobkovic – Hasištejnský, Bohuslav*, in: OSN, díl XVI., Praha 1900
- VLČEK, Emanuel, *Tělesné vlastnosti a podoba Václava z Lobkovic*, PPŽ 13, 1981, č. 3, s. 65-73
- VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997

Seznam a vysvětlení použitých zkratk

- AH ... Archaeologia historica
- AMK ... Archiv metropolitní kapituly (fond APH)
- ANM ... Archiv Národního muzea
- APA ... Archiv pražského arcibiskupství (fond NA)
- APH ... Archiv Pražského hradu
- AUC – HUCP ... Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis
- Bd. ... Band
- CIM ... Codex juris municipalis, Sbírka pramenů práva městského
- č., čč. ... číslo, čísla
- ČČH ... Český časopis historický
- ed., edd. ... editor(ka), editoři
- fasc. ... fasciculus
- fol. ... folio
- hg. ... herausgegeben von
- LRRA ... Lobkowiczové roudničtí – Rodinný archiv (fond SOA Litoměřice,
pobočky v Žitenicích)
- NA ... Národní archiv
- NPÚ ... Národní památkový ústav
- odd. ... oddělení
- OSN ... Ottův slovník naučný
- PPŽ ... Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska
- red., redd. ... redaktor(ka), redaktori
- ŘF ... archiv České provincie Řádu Menších bratří – františkánů
(fond I. odd. SÚA v Praze)
- sign. ... signatura
- SOA ... Státní oblastní archiv
- SOČ ... studentská odborná činnost
- SÚRPMO ... Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů
- tom. ... tomus
- ÚAPP ... Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě
- ÚDZ ... Úřad Desk zemských (fond I. odd. SÚA v Praze)
- UPČ ... Umělecké památky Čech
- ÚSH ... Ústecký sborník historický
- ÚSMH AV ČR ... Ústav struktury a mechaniky hornin Akademie věd České republiky
- vyd. ... vydání

Summary

The Lords of Lobkowicz and Hassenstein in the Late Middle Ages

The modern prince family of Lobkowicz²⁴³ has its roots in North Bohemia several hundred years ago. This diploma work deals with the general history and cultural meaning of this family in Late Middle Ages, concretely in the course of 15th century and at the beginning of the following century.

This work consists of three chapters. The first one is concerned with the history of the Lobkowiczs in its first five generations (14th-16th centuries). Rare information about the first known members of the family are dated to the end of the rule of the Emperor Charles IV. The Lobkowiczs belonged to lower nobility and were known as lairds of Újezd.²⁴⁴ Martin (commonly Mareš) of Újezd had three sons: Blaze (Blažej or Blažek), Wenceslas (Václav) and Nicolas (Mikuláš). The oldest Blaze died early and Wenceslas was a priest, so it was only the youngest son Nicolas who could secure the maintenance of the family. Nicolas of Lobkowicz, a man of high intellectual skills, a talented diplomat and politician, gained confidence of Wenceslas IV, King of Bohemia, and kept a close connection to the royal court. It was him who bought the village and fort Lobkovice in 1410, that gave name to the family. A few years later he had also gained the castle Hassenstein in North-West Bohemia and Hluboká in South Bohemia, which supported the future rise of the family. Nicolas had two sons, Nicolas II and Jan (John) Popel. On their father's request they divided his estate in 1440. Jan Popel chose Hluboká and Lobkovice, Nicolas II gained the Hassenstein estate and a part of the property in central Bohemia. This is the moment of the division of the Lobkowicz family in two main branches – the older one of Hassenstein, which is the subject of this diploma work, and the younger branch of Popel, which I have not dealt with. Nicolas II had four sons – John (Jan) of Hassenstein, Nicolas III, Jaroslav I (Jaroslav) and Bohuslaus (Bohuslav), who became very important noblemen in the region.

The second chapter deals with Lobkowicz achievements in culture – in literature, art and architecture. Two of the above-named lords of Hassenstein, John and Bohuslaus, were especially significant in this field. Bohuslav was a famous humanistic writer and Jan was the

---

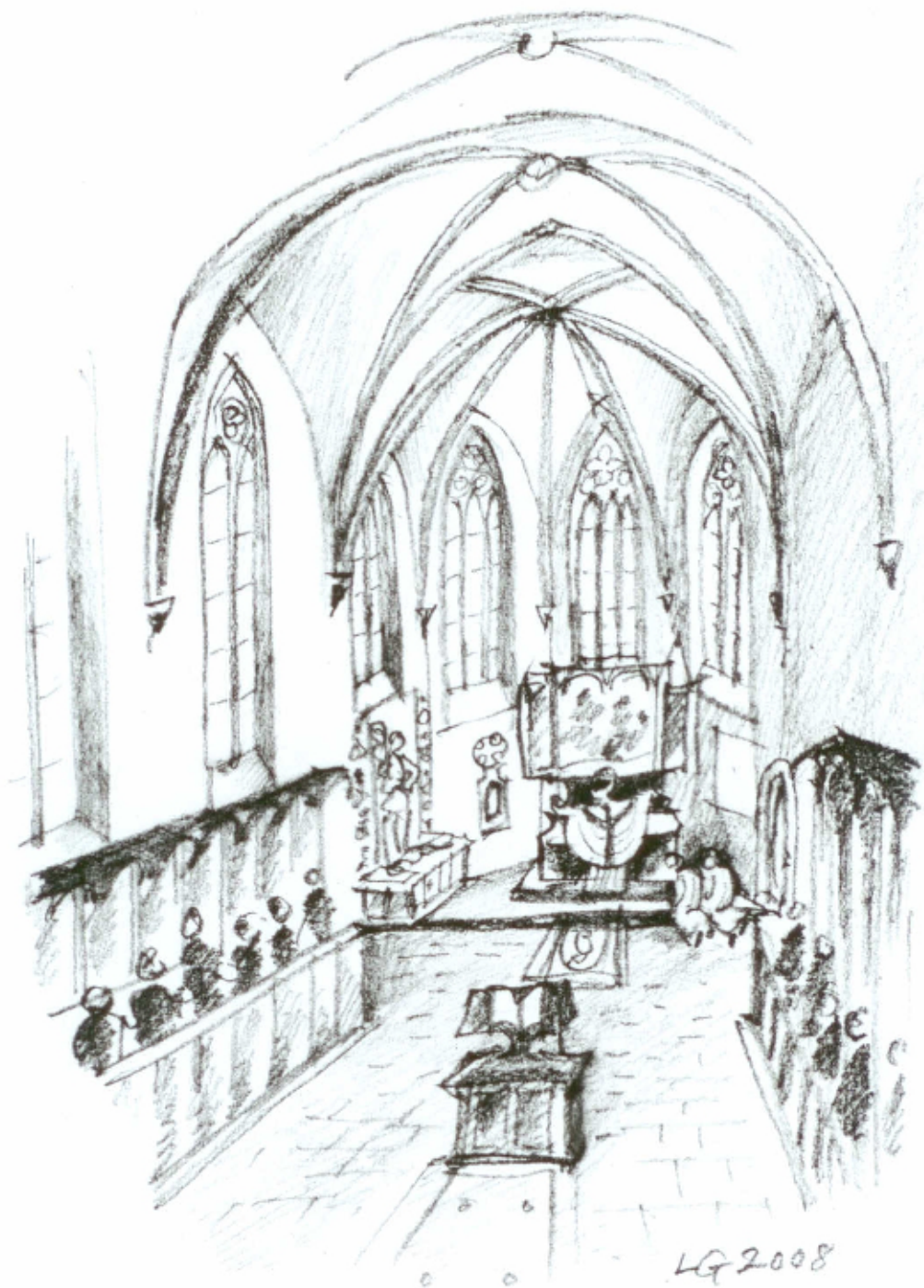
²⁴³ This old-Czech-written name still officially used by the family is to be pronounced near to „Lopkovits“.

²⁴⁴ To be pronounced near to „Ooyest“.

one who supported e.g. the building of Franciscan monastery in Kadaň. I paid particular attention to Lobkowitz activities in the town of Kadaň.

The third chapter concentrates on the problem of Lobkowitz burial-place in Kadaň, which was situated in the Franciscan monastery church. There are three grave-stones to be found in the church nowadays – one of Nicolas II († 1462), another one belongs to Wenceslas of Hassenstein († 1520) and the last one is an iconographically interesting tomb of John of Hassenstein († 1517). None of them is to be seen in its original place. Thanks to my own research in the monastery, to comparative work and to interdisciplinary access I was able to contribute to the reconstruction of the probable appearance of the Lobkowitz burial-place in Kadaň Franciscan church.

This diploma work would like to call attention to the topic of Lobkowitz activities in Kadaň and its surroundings. There are new impulses to long term research also thanks to new discoveries in the Franciscan monastery in Kadaň.

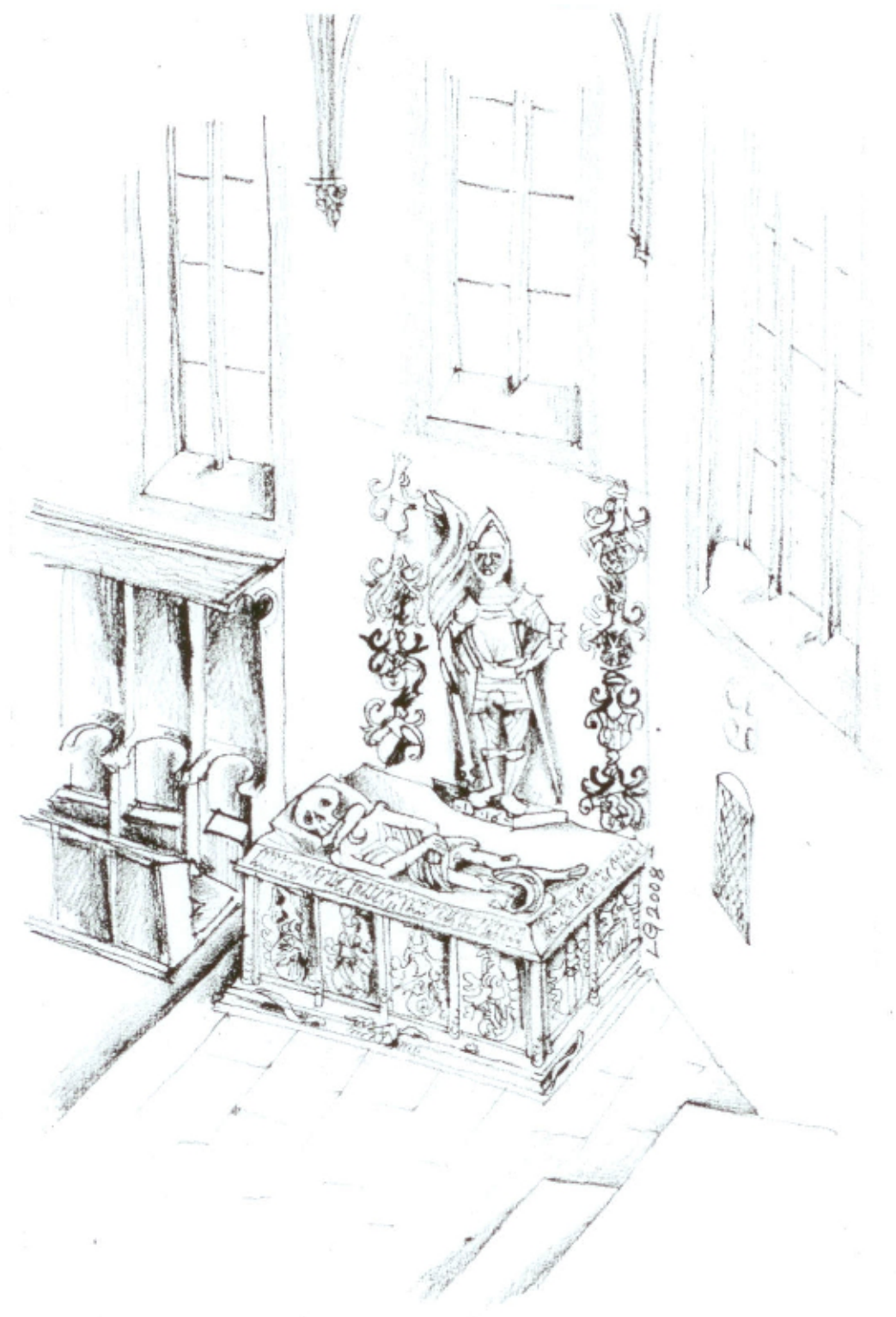

Příloha 1

Hypotetická kresebná rekonstrukce presbyteria klášterního kostela Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani zhruba mezi lety 1520-1682, kresba (C) Lukáš Gavenda.

V závěru chrámu u stěny hlavní oltář, tehdy gotický, po jeho evangelijní (severní) straně ve stěně svatostánek a náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic († 1517). Na epištolní (jižní) straně pod oknem výjev Mše sv. Řehoře (naznačeno bílým obdélníkem) a kněžské sedile. To vše odděleno stupněm od ostatního řeholního chóru se stálami. V ploše chóru před stupínkem na ose prostoru náhrobník Václava Hasištejnského z Lobkovic († 1520). V západní (divákovi bližší) části chóru se pod podlahou nachází krypta řeholníků.

Příloha 2

Kresebná rekonstrukce podoby a polohy náhrobku Jana Hasištejnského z Lobkovic (†1517) od Ulricha Creutze z roku 1516 v závěru presbyteria klášterního kostela Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani zhruba mezi lety 1520-1682, kresba (C) Lukáš Gavenda

Na tumbě s tesanou erbovní galerií na stěnách a skeletem na víku stojí reliéf rytíře, portrétu Jana Hasištejnského. Vše je doplněno malovanou erbovní galerií podél portrétní figury. Vpravo od tumby svatostánek a hlavní oltář (menza naznačena), vlevo od tumby řeholní chór se stálami.